

KOMÁROMI JÁNOS

VIDRÓCZKI

BUDAPEST
GÉNIUS KÖNYVKIADÓ RT
KIADÁSA

Copyright by Genius Budapest.

45038. — RÉVAI IRODALMI INTÉZET NYOMDÁJA

VIDRÓCZKI

Még emlékszem rá homályosan.

Ószi este volt, a Beszkidek felől napok óta fújt a szél. Édesanyám a fonóba ment át, én az ágyban feküdtem már (ötéveske se lehettem még akkor), az alacsony szobában füst úszott s a függő petróleumlámpa alatt üldögéltek és vitatkoztak ők hárman. Üldögéltek, vitatkoztak, közbe-közbe egyet nyakáltak és halkan pipázzgattak hozzá. Témáik természetesen a régi katonavilágból kerültek elő, tehát dühös arcokat vágtak egymásra, a fogaikat meg összeharapták, minél fogva a pipaszárak felágaskodtak s pipáik a kalapjaik karimái fölé kukucskáltak.

Ott ültek ők hárman, szélesen eldülve a könyökeikre, nagyokat mondogattak egymásnak s még nagyobbakat hallgattak utána. Megint az apám kezdte el:

— Hát ez semmi! Amikor én Boszniaiba lógeroztam, bemegyek egyszer a kantinba s csak nekemgyön ott három bosnyák baka. Nekem, a magyar királyi főhajt-tűzérnek! Már volt bennem vagy félliter borovicska, hát olyan mérges voltam, mint a paprika. Az egyik bosnyák csak az államba vágja ekkor a bajonettet, hogy úgy állt ki az állkapcából, mint a te szádból most a pipaszár, Gyuri sógor! No az anyátokat, gondoltam magamba, de nem nyúltam hozzájuk, mert tudtam, hogy ott helybe szétmázoltam volna őket. Ahelyett, hogy lássák az ebadták, mennyi erő van egy magyar királyi főhajt-tűzérbe, nagy haragomba csak a fogaim közé kaptam egy tele seres-

hordót és úgy vágtam át a fejem felett, hogy a hordó átrepült a kantinon és kicsapta a kantin ajtaját. De — és itt feltartotta a mutatóujját — a bajonett azalatt úgy állt ki peckesen az államból, mint a te szádból most a pipaszár, Gyuri sógor. Akkor kihúztam magamból a bajonetet s visszaadtam szelíd lélekkel az első bosnyáknak. Ügy megijedtek erre a nyavalysások, hogy majdnem kezet csókoltak és fizettek is reggelig, mint a köles. De legalább megmutattam nekik, mi a magyar becsület!

Ám erre már Vajda György legyintett, aki sógora volt az apámnak:

— Hát ez semmi, Jóska sógor. Amikor én huszár voltam, egyszer összekaptam valami tíz cseh pihonirral egy kocsmába. Nem is tudom már, hol volt, biztosan Csehországba. Elég az, hogy amikor szétvágtam köztük egy-magam, három morva ott helybe meghalt, kettőt pedig négy lepedőbe vittek el a szanítések. Hát ehhez mit szóltok, Jóska sógor? — és felvágta a fejét.

Vidróczkin volt a sor, tehát most ő legyintett:

— Fédervájsz! Amikor én Spanyolországba vándoroltam, mert ez a bagó a dologba, az történt velem...

Én elszunyókáltam azalatt és csak arra riadtam fel, hogy az apám is, a nagyerejű Vajda György is magából-kikelten ugrik fel, úgy csapcodja az asztalt és fenyegeti Vidróczkit:

— Hazudsz, disznó! Hazudsz! Fogd be a szádat, te szemtelen, mert olyan pofont adok... Mars ki innét! Mars ki!

Sajnálom, örökké sajnálom, hogy el tudtam aludni akkor arra az egy pillanatra, amíg Vidróczki beszélt, vagyis amikor olyan rettentőt hazudott. Mert képtelen módon tudott nagyítani és ha egyszer kinyitotta a száját

s annyit mondott, hogy és avagy *persze*, bizonyos volt, hogy már megint nem mondott igazat. Azonban menteégré jegyezzük ide mindenjárt, hogy soha életében nem hazudott számításból, avagy valamelyes mellékcél szem előtt való tartásával. Vídróczkinak hazudnia kellett, mert a hazudozás volt — hogy úgy fejezzem ki magamat — lényének fő alkotóeleme. Szünetlenül kóborolt a fantáziája — ö így mondta: „*mozog az eszem*“, — mint ahogy szünetlenül kóborolt vándorléteiben Vídróczki is.

Sok-sok régi emlék kísértget imé, ahogy most a szenény Vídróczkiról emlékezem...

Nem is Vídróczkinak hívták voltaképpen, mert Mátyás Mihály lett volna rendes neve szerint, ő azonban egyik barangolása alatt, hol, hol nem, magára szedett egy új nótát s attól fogva azt az egyet fújta lelkesen a kertek alatt, a Nagyerdő zegzugosain vagy a mocsarak sásai között lubickolva:

*Hallottad-e Vídróczkinak nagy hi-ri-it?
Pintér Pista hogy levágta a fe-ji-it...*

Ilyenkor elhallgatott, kicsit eldünnyögött magában s később odaszólta nekem félvállról:

— Halld-e, öcsém? Azon gondolkozók, hogy mégis kutya-fiú lehetett az a Vídróczki, ha olyan híre volt. Mi? Akárcsak nekem! De persze én nem engedtem volna levágatni a fejemet. Kuruc-gyerek volt, nem lehet tagadni, de azért szamár *volt*, — s csöndeskén felkuncogott magában.

Más alkalommal, mikor éppen az Ondava egyik kiöntésében horgászott (én kisdiák voltam már akkor), hirtelen hozzáfordult:

— Hallod-e, öcsém? Vidróczkira fogom magyarosítatni a nevemet. Meg fogod csinálni nekem!

Én meg akartam magyarázni, hogy ez lehetetlen, mert az ő neve magyar, a Vidróczki ellenben tót, de Vidróczki felindultan csapott a térdére:

— Elég volt! A jövő héten levelet írsz a főispánnak, hogy szükségem van erre a névre! Rettentően tetszik nekem!

Pedig ekkor már nem volt szüksége rá, mert anélkül is Vidróczkinak csúfolta mindenki.

Hanem igazi Vidróczki is volt, legalább külsőre! Foglalkozására cipészsegéd lett volna Vidróczki, tehát minden mezítláb járt, mert amióta felszabadult, soha még kaptafa nem volt a kezében. Az erdőt, meg a nádasokat bújta, a munkától ellenben irtázott. — Szabadlegény vagyok, — mondta nem egyszer, mialatt rántott egyet a keszeg vállán. Igazi mezítlábas volt. Nyurga, szokatlanul nyurga legény, nyárban ing nélkül járt, hegyes, karimátlan szalmakalap begyeskedett a fejekontyán, lapátfogai felett néhány savószínű szőrszál berzenkedett s ha itt-ott kifeküdt a napra, ezt a néhány bajuszszálat pödörgette egy kis zsebtükörből. Az anyja napszámba járt, annak a nyakán elősködött. Ha nyaranta vagy a kisebb szünidőkben hazakerültem, állandóan e lompák legény társágában csavarogtam be a határt. Nem hittem el egy szavát se, de annyi áhitattal szerettem hallgatni, hogy majd a szívem szakadt belé. Nem egyszer elmondta például, — s ilyenkor komoran nézett maga elé és úgy bologatott magának, — hogy az egyik naggyyakorlaton éppen a pót-tartalékosokat sorakoztatták fel egy domb alatt, amikor éppen arra tévedt a király, valami huszonhat nagykutya társaságában, ő (már mint Vidróczki!) olyan haptákat

vágott ki erre, mintha felülről nyársat, alulról meg karót dugtak volna beléje, hogy még Ő Felségének is szemet-szúrt ez a nyalka gyerek (már mint Vidróczkű), Ferenc József oda is léptetett hozzá a lovával s úgy lóhátról vál-lon veregette kegyes jóindulattal:

— Jól van, Vidróczkyi. Egészen jól van!

Hiszen már akkor tudtam, hogy Vidróczki katona nem volt, de nem szoltam közbe, mert könnyfakasztó gyönyörűség volt elhallgatni ezt a dologkerülő legényt. Ha meg beleszoltam volna, bizonyos, hogy nagyon elnad-rágolt volna.

Abban az időben, emlékszem rá, ősz volt. Hideg szél nyargalt a zempléni lapályon, az Ondava áradni kezdett és haragosan csapkodott a medrében. Vidróczki féligen-csupaszon rákászott az egyik érben, de megint nem volt szerencséje. Erre káromkodni kezdett, hogy télre felgyűjtja az egész nádast, veszne oda, ahol van! S kimászván a vízből, csattogni kezdtünk hazafelé a fényes lúcsokban. ő persze mezítláb. Mert széles talpai voltak Vidróczkinak. Részvéttel néztem a ráncos lábára:

— Hallja-e, Miska bácsi! Miért nem varr már legalább magának egy pár cipőt?

Vidróczki nem felelt mindenjárt. Egy darabig ott csat-togott mellettem a sárban, de ahogy később megszólalt, nagy fájdalmat vettettem észre a hangjában:

— Azért, öcsém, mert nem érdemes. Rágyöttem, hogy nem érdemes. Mert ahogy én egy cipőt kigondolok a fejembe, ha megveszek, akkor se tudom azt úgy megcsinálni. Mert művész vagyok, öcsém! Eszem van, de te-hetségem nincs hozzá. Haj-haj!

S elsóhajtván magát, hozzátette még:

— Valamit tenni kéne!

Hát csakugyan tett is valamit. Amikor karácsonyra megint hazavetődtem, Vídróczkit nem találtam többé a faluban, mert megszökött a csendőrök elől. Közben ugyanis valami tyúklopási eset adódott elő s állítólag Vídróczki lett volna az, ki a tyúkokat ellopta. A dologban ma sem látok tisztán. Az, esetet erősen komplikálta ugyanis az a körülmény;, hogy a friss havon át cipőnyomok vezettek addig az ólkáig, honnét a tyúkok eltűntek. Az viszont köztudomású volt, hogy Vídróczknak nincs lábbelije. Ám kisütötték valami módon, hogy Vídróczki ama sejtelmes téli éjszakán, mely alatt a szomszéd tyúkjai eltűntek, ugyanazon tyúktulajdonos-szomszédnak a bakancsát húzta a saját lábára. Mikor aztán jöttek volna a csendőrök, Vídróczki elbujdosott a szégen elől, de a bakancsokkal együtt.

Hosszú, igen hosszú ideig nem hallottam azontól Vídróczkiról. De szívesen emlékeztem vissza mindenkor e szomorú legényre, hiszen szegről-végre rokonom is lett volna.

Egyeszer azonban, esztendők múlva, előkerült mégis. Nagydiák voltam már akkor, óra végével szanaszét seregettünk kifelé a kollégiumból, mikor a kollégium udvarán váratlanul csak felbotlott Vídróczki. A régi legény volt most is, persze féligr rongyok közt és mezítláb, de nyakban kicsit mintha meghajlott volna. Úgy jött, vándorbotot hajítva át a vállán, melynek végéről valami cókmók fityegett. Ahogy összetalálkoztunk, a vállamra csapott:

— Csak kitartás, öcsém, sokra fogjuk vinni mind a ketten! Tudod-e hol jártam?¹? Külországokba, öcsém, külországokba, sőt voltam azonkívül Szentesen is. Micsoda hírem volt mindenfelé, te! — s kihánta a mellét. — Csongrádon, vagy hol is, negyven lánc földet akart rám-

iratni egy földbirtokos, csak vegyem el a lányát. Nem kellett! Már mi ilyen gőgös fattyak maradunk ketten, nem hiába, hogy Vidróczki-fajta vagyunk! — és megnyomogatta kedélyesen a fejemet.

Attól fogva jódidéig ottragadt a diákvároskában s dologkerülő, póznalábú alakja csakhamar ismert lett a diákok, meg a csiszlikek között. Néhány nap múlva már azt beszéltek róla, hogy ijesztő erő van a vállaiban. A Dunántúl egy mérges bikát kapott meg állítólag a szarvánál és egyetlen csavarintással kitörte volna a felbőszült állat nyakát. Hozzá is be-bekukkantott néha s mialatt én az Ovid *Sírálmai-t* tanultam fennhangon, Vidróczki mély áhitattal figyelgettettem rám. Amikor aztán elfelé indulott, barackot nyomott a fejemre-.

— Csak szorítani, öcsém, szorítani! Egyik embernek az eszibe van az ereje, másiknak a karjaiba. Mert ez a bagó a dologba. Gőgös két fattyak vagyunk mi ketten!

Abban az időben a diákok meg a csiszlikek előtt komoly tekintély volt már a nagyerejű Vidróczki. De megingt csak nem volt szerencséje az istenadtának. Ügy május körül ugyanis cirkusztársaság került a városkába s a társaság erőmüvésze, egy Tokajba való egykori fiákereslegény, falragaszson hirdette magát, hogy aki kétvállra tudja őt lenyomni, ott, a közönség szemeláttára száz forintot fog lefizetni annak a tenyerébe.

Mindenki Vidróczkira gondolt és Vidróczki ki is hívta mérkőzésre a fiákerost. Vegyes érzelmekkel indulott a viadal elé a nagyerejű Vidróczki, de hát két hónap óta annyit hánnya magát, hogy most már muszáj volt kiállani. Minek nyújtsam sokáig? Legalább négyszázan szorongtak a cirkusz ponyvája alatt, amikor csupasz felsőtesttel megjelent a porondon Vidróczki. Hej, az az éljen-

zés! Ám ugyanakkor megjelent a cingár fiákeres is és megkapván Vidróczkit a nadrágia hátulsó részén, úgy rázogatta a levegőben, mint a macska az egeret s akkor egy cikázó lendülettel úgy csapta oda Vidróczkit a sátor sarkába, hogy szegény Vidróczki egyet nyekkent csak s utána a kórházba kellett szállítani. Amikor később meg-látogattam, nagy szenvedések gyötörhették szegényt (valami ín szakadt meg a hátában), de nem törödvén a kínjaival, minden erejével azon volt, hogy kimagyarázza ezt a gyalázatos kudarcot:

— Tudod, öcsém... mihelyt lábra állok, tepsivé lapítom azt a piszok kocsist!... Juj! Szabályellenesen gyött nekem, mert a fenekemnél ráncigált... Jajajaj!... Dzsuidzsicuval rántott rajtam s azért vesztettem el a talpamat, de leütöm ... Jujujuj!... Ámbár előbb Kinizsi Pálra fogom megváltoztatni a nevemet, hogy essen kétségbe az a csiszlik...

Sokáig, nagyon sokáig nem hallottam azontúl Vidróczkiról. Én elkerültem a kollégiumból, Vidróczkit pedig a jó Isten tudja, merre sodorta el hánnyvetett sorsa. De sokszor gondoltam rá barásággal. Éreztem már akkor, hogy Vidróczki sohasem fog csizmát varrni vagy cipőt talpalni senkinek, nem a művészetről táplált szempontjai következetében, hanem mivel még nem érkezett el az ideje. Mert Vidróczkinak az volt minden baja, hogy a lehetetlen viszonyok összejátszása folytán — hogy úgy fejezzem ki magamat — nem tudta megtalálni a tehetségének leginkább passzoló megnyilatkozási formát.

Hát ennek az ideje is elkövetkezett egyszer!

Kitört ugyanis a háború. Könnyeket és gyászt jellelt ez a háború azoknak, akik itthon maradtak, szenvedéseket, rabságot vagy halált hozott azoknak számára,

akik idegen országokba mentek el verekedni. Magam is távoli földekre sodródtam el s dehogy is jutott volna az eszembe akkor Vidróczki!

Pedig a háború lett az ő eleme.

Két esztendeje csatáztak már egymás ellen a világ-népei s e csaták sok-sok anya fiának temették el a hír-nevét, csak a Vidróczkiét nem. Mert legendák érkeztek felőle a faluba, ámbár igaz, hogy a legendákat nem a bajtársai költötték róla, hanem ő maga küldözgette őket hol a jegyzőnek, hol a bírónak. Ekkor élt csak először és iga-zán! A mozgósítás napján magától jelentkezett a pótta-talékosok sorába, de amire indulni kellett volna, annyira elázott, hogy ponyvában hajították fel a tehervonatra. mindenki remélte most már, hogy megszabadultak a nagyszájú és izgága susztertől. Korai örööm volt! Valami három héten műlva tábori lapot írt az Erdős-Kárpátokból, hogy Szurmay tábornok tiszthelyettessé léptette elő. Akadt persze, aki elhitte még akkor... Folyt-folyt a háború, elmúlt már a tél, Vidróczkit elcsípték valahol az oroszok s attól fogva híre veszett sokáig, de nem véglege-sen. Szibériából hazáig vergődött két magyar fogoly be-szélte, hogy találkoztak útközben Vidróczkival is: félíg ittasan tatár parasztokkal verekedett egy kurgáni kocsma előtt... Azalatt pedig elmúlt a második ősz is. Én kór-házban feküdtem már betegen, amikor váratlanul tábori lapot kaptam Dünaburg vidékről. Vidróczki karmolta rá ezt a két sort:

Öcsém anyi rajtam a ki Tüntetés mint pesten a Polozska. Vidrócki Zászlós.

Ebből megtudtam tehát, hogy Vidróczki hazaszökött valahogy Szibériából. A zászlói rangon persze nem ütőd-tem meg, hiszen nyilvánvaló volt, hogy Vidróczkinak

előbb-utóbb ki kellett futnia teljes formáját. Ám rajta vesztett ismét, mert nem sokkal rá találkoztam s egész véletlenül, az egyik tisztjével. A Vídróczki nevére kacagni kezdett ez a tiszt-barátom, hogy igenis, nagyon jól ismeri infanterista Vídróczkit (illetve Mátyás Mihályt), két esztendő óta példátlan energiával talpalgat az ezred-suszterájban, legalább tíz kilométerre a harcvonal mögött. Ugyan, ugyan ki ne ismerné Vídróczkit? A dandárparancsnok maga is legalább négyeszer meglátogatta már. Hanem igaz is, hogyha előadásba fog egyszer Vídróczki, Hári János megpukkadna s másodszor is meghalna az irigységtől. Különben hadifogságban sohasem volt, nem is lehetett. A kurgáni csárdajelenettel tehát csak ő maga dicsekedhetett el valakinek, nem igaz abból egy betű se! A háború persze tovább folyt, talán három esztendő is elmúlt már az eleje óta és még mindig verekedtek egy-más ellen a népek és királyok. Egy ilyen augusztusi délután párnapos szabadságra ugrottam haza magam is. Már messziiről megismert a jegyző:

—Isten hozta, hadnagy úr, Isten hozta! Tehát egy rangban Vídróczkival...

—Hogy-hogy? — és nagyot néztem.

—Hát úgy, hogy ő is hazanézett, aztán ő is hadnagy ...

Rosszat sejtettem s megüzentem Vídróczkinak, hogy mihelyt ráér, keressen föl. De ha nem üzenek, akkor is jött volna, ahogy én őt ismertem. Be is toppant hozzáám hamar-délután, a hagyományos frontszakállal, legalább nyolc kitüntetéssel a mellén s hadnagyi rangban, öt-hat falusi alak is ott loholt a nyomában: ezek valószínűen újra akarták hallani Vídróczki hadnagy urat. Belépett hozzá, tisztelgett keményen s megölelt:

— Szervusz, bajtárs! Látod, látod, mindig mondtam, hogy kemény fattyak vagyunk minket ketten. De hát katonai virtus a fő, mert ez a bagó a dologba ...

— Nem értem sehogysé:

— Mikor léptél elő, te öreg?

Vidróczki elmesélte erre, hogy húsvét előtt pár nap-pal belopódzott Görzbe, persze egymagában (Görz a két harcvonval közé esett azidőben!) s benézvén ott egy kocs-mába, jól bepálinkázott. Ugyanakkor egy nyolctagú olasz járőr is ugyanabba a kocsmába tévedt be, amire Vidróczki se gondolkozott sokáig, hanem galléronfogván a nyolc darab taliánt, úgy húzta őket maga után a magyar árok felé, mint mészáros a tehénbőrt. Be is vitte mind a nyolcat, mire a király, aki történetesen jelen volt, nyom-ban hadnaggyá léptette elő Vidróczkit. Ez a bagó a do-logba!

El kellett hinnem, mert Vidróczki tiszti becsületsza-vát adta rá, hogy ezúttal komoly dologról van szó. Késő estig beszélgettünk. Vidróczki itt-ott dicsekedni is kezdett, de csak módjával, mintha érezte volna, hogy a tiszti kard-bojthoz bizonyos tartózkodás illik:

— Az egész digó-front a hangomról ismer már, baj-társ. Ha néha búsulni kezdek és eldanolom magamat a kavernába, hogy *Kilencet ütött az óra, este van...*, a digók torkukszakadtából kezdenek ordítani odaát: *Abasso Vidroczko!* Vagyishogy: *Abcug Vidróczki!* Rettentően haragusznak rám, dehát ez természetes ...

Este nyolckor köszönt el tőlem Vidróczki hadnagy, olyan fesztes modorban, hogy még nekem is imponált. Este kilenckor azonban nem volt többé a faluban, sőt hadnagy sem volt már, mert csendőrök jöttek érte s lehúzván róla a tiszti blúzt, elvitték. Meg se álltak vele a Doberdóig.

Sokkal később hallottam aztán, hogy Vidróczkit csak-ugyan hazaküldte az egyik trénhadnagy, kinek a pucerje volt akkor, hogy az új egyenruháját adja át otthon a feleségének. Vidróczki haza is ért, de a saját falujába, ám a falu alatt sajátmagára húzta fel a hadnagy uniformist. A csendőrök erre eltoloncolták, de mégsem lett baja. A hadosztályparancsnok maga mulatott legjobban az eseten. Vidróczkiról tudták már akkor az egész Doberdón, hogy túltengő nagyzási hóbortban szenvéd, különben pedig ártatlan és jámbor legény.

De hát ez régen volt, azóta súlyos esztendők szálltak el felettünk. Azóta vége lett régi hazánknak is és a Felvidékre sem szabad hazalátogatnunk többet, ha csak éjjeli álmainkban nem. Azóta megfeledkeztem Vidróczkiról is. Néha-néha az emlékeim közé ötlött még s olyankor elméláztam keveset, mert arra gondoltam, hogy ez a hórihorgas legény is ott súhajtozgat most a feledhetetlen Északon. Később őrá se gondoltam már. Annyi gondja van ma az embernek!

Tegnapelőtt aztán levelet kaptam a Felvidékről. Felbontom, nézegetem: egymás nyakába ágaskodó iszonyatos betűk! Mint egy attakra száguldó huszár-regement . . . Szent Isten, hisz ez a Vidróczki írása! Olvasni kezdtem:

Kelt ezen Levéltem mi alat Kassa Várossába visz. nek! öcsém politikaji Fogoj Vagyok a Csehek börtönbe szalitanak; mert meg Pofosztam Egy zsandárt éjen a Magyar kiráj éjen a Magyar Jiazza! ha meg Ölnekk ird Ki az Újságba Vidróczki! a levelét ki csempésztetem!

Elolvastam ezt a kétségbetűtő üzenetet s nem akartam hinni magamnak. Nagyon-nagyon megsajnáltam a szegény Vidróczkit. Hát őt isi viszik már!... Ám lassan, ahogy töprengeni próbáltam, egyre gyanúsabb lett a Vidróczki

mártíromsága. Különösen szemet szúrt az a „politikai fogoly“ kifejezés. Ezt Vidróczki alighanem olvasta valahol. Lehetséges persze, hogy csakugyan összeakasztott valami cseh zsandárral, valószínű, hogy elnadrágolták érte s hazaeresztették. De ha úgy lenne, Isten óvja ettől a slegény Csonka-Magyarországot! Mert ha felszabadul egyszer a Felvidék, a magyar királyi összkormány nem fog bírni akkor Vidróczkival.

Mondom, tegnapelőtt kaptam ezt a levelet, félre is tettem a cök-mókjaim közé. Ma reggel aztán, amint turkálok az asztalomon, ijedten veszem észre, hogy a Vidróczki levelének folytatása is van ám, a belső oldalon. Ezt is: ideiktatom szószerint:

Észtet csak most írom Ihvárull It vagyok a Börönbe!! vellen van Aponyi Allbert is sokat Beszélgettünk róladd ted ki az újságba Vidróczki!

Elolvastam, letettem a levelet s először fölháborodtam a Vidróczki átlátszó manöverén. Mert tisztában voltam vele azonnal, hogy csak reklámot akar ez a javíthatatlan ember. De később meggondoltam magamat s a nagyhírű Vidróczkit ezennel mégis csak kiteszem az újságba. Hiszen annyian vannak nálunk, akik nap-nap után szerepelnek minden ok nélkül. Vidróczki ezzel szemben idealista s némi elismerésre rászolgált szegény, mert mégis csak rabságban tengődik, ha nem is éppen Illaván s ha nem is az Apponyi Albert társaságában. S ámbár tudom róla, hogy csizmája most sincs, de ötletei mindenetre vannak. Azonfelül pedig hű maradt hazájához és királyához, minélfogva igaz honfű, tehát karakter.

(1921.)

DALIÁS ÉNEK 1919-BŐL

— *Elmondja egy ügyvéd* —

Azelőtt előkelő fővárosi ügyvéd voltam. A kommunistaik kineveztek tehát a váci kertészeti-telep ügyvezető-igazgatójává.

Ez április elején lehetett. Mint ügyvezető-igazgatónak az lett volna legelső dolgom, hogy a felásott gyepen spár-gával kiméressem az egyes kertágyakat. A spárgát nevezzük el röviden gyepágymadzagnak. Igen ám, csakhogy a fölméréshez hiányzott a madzag.

Körülnézek erre Vácon, hogy majd veszek gyepágymadzagot, de ilyen madzag nem volt az egész városban, sőt egyáltalán semmiféle madzag sem volt, mert a tanácskormány akkor már bevont minden madzagfélét.

Azt mondja az egyik boltos:

— A gyepág a földművelés körébe tartozik, legokosabban tenné tehát elvtárs úr, ha a földművelésügyi népbiztosághoz szólna be. Ott alighanem kiutalják a madzagot.

Vonatra ülök, beszaladok Pestre, megyek a földművelési-népbiztosághoz s előadom, hogy a váci kertészeti-telepnek kétszáz méter madzagra volna szüksége. A politikai-megbízott azt kérdi erre:

— Mi az, hogy madzag?

— Spárga! — mondomb rá.

— Na? — folytatja gúnyosan. — Ismeri talán más nevét is?

— Hogyne. Például: spagát.

A politikai-megbízott itt már indulatos lesz:

— Az elvtársnak, ha valamilyen telepi ügyvezető, rendelkeznie kellene annyi intelligenciával, hogy nem madzag, nem spárga és nem spagát, hanem „kertágyhoz szükséges lenzsinór!”

— Hát akkor legyen kertágyhoz szükséges lenzsinór!

A politikai-megbízott úgy tesz, mintha gondolkoznék s aztán a következőkben adja meg a felvilágosítást:

— Ez az ügy a Lenközponthoz tartozik, de a kérvényt hozzánk kell benyújtania. Az elvtárs most elmegy innen a Lenközpontba, ott ráütteti a bélyegzőt...

— Mire? az üres papírosra?

Az elvtárs komolyan bólínt:

— Úgy van, eltalálta: az üres papírosra. Onnét viszszajön...

— Kérem, — mondjam közbe — nem gondolja, hogy ez egy kicsit talán mintha bürokratikus forma lenne?

A megbízott elvtárs int, hogy hallgassak:

— Nem gondolom. Mert bürokrácia — az megdöglött nálunk.

Rohanok erre a Lenközpontba s kérem a bélyegzőt. Ott azt kérdezik, végleg bolond vagyok-e, avagy csak féligr? Közben azért marad annyi eszem, hogy átszaladok a legközelebbi trafikba, ott összeütöm legalább a kérvényt s megint sietek vissza a népbiztoságra...

— Na? — kérdei a megbízott-elvtárs.

Mondom neki, hogy nincs bélyegző, hogy kinevettek a Lenközpontban.

— Hát akkor adja ide azt a kérvényt - s oldalt teszi

le az árkuspapírt. — Majd ráüttetjük a bélyegzőt utólag. Én várok, ezalatt a megbízott-elvtárs a körmét rágja:

—Mire vár kérem?

—Az utalványra, elvtárs, melynek alapján ki fogják utalni a kertagyakhoz szükséges lenzsinört.

—A politikai-megbízott nem érti:

—Hja barátom, az nem úgy megy! Az utalványt előbb a népbiztos-helyettes elvtárs-megbízottjának kell aláírni.

—Hát méltóztassék vele aláíratni; mert nekem még ma vissza kell utaznom Vácrá.

—Hogy aláírássam? — s fölnevet kedvesen. — Jó! Csakhogy nekem írásban kell referálnom erről az ügyről. Különben is a népbiztos-helyettes elvtárs megbízotta nincs is bent e pillanatban.

—Már elment?

—Nem, csak még nem jött be. Tessék holnapután érdeklődni.

Érdeklődöm három nap múlva, érdeklődöm hét nap múlva. Április harmadik hetében bejutok végül a népbiztos-helyettes elvtárs megbízott-helyettese elé. A megbízott-helyettes elvtárs elolvassa az utalványt, vakargatja a szakállát, valami nem tetszhetik neki, mert kicsit diskurál magához, végre is azt mondja: hordja el az ördög ezt az egész dolgot, az aktakezelés nem egészen szabályszerű ugyan, ő mindenkorral kivételesen aláírja ezúttal, bár az ilyen komplikált ügyek igazság szerint nem is tartoznak a hatáskörébe s rendes körülmények között nem is szokta aláírni.

De nekem aláírja. Aztán így folytatja:

— Most siessen az elvtárs a Lenkőzpontba, ott ráütik a bélyegzőt.

Sietek a Lenközpontba, de mire odáig jutok, zárva.
Jöjjek holnap.

Másnap tehát újra bejövök Vácról s féltízre a Lenközpontban vagyok. A titkár azt mondja: tessék helyet foglalni!

—Mikor juthatnék be, kérem?

—Hja, — von vállat a titkár — ki tudná ezt megmondani! A csoportvezető-elvtárs fontos ügyben tanácskozik odabent.

Várak... Egy óra múlva mégis csak sikerül a csoportvezető-elvtárs elé jutnom. A csoportvezető-elvtárs a haját tépi:

—Ilyenkor mászik be? Majd én most késsek le magának az ebédről! No, adja ide!

Kiikapja az utalványt s rányomja a pecsétnyomót. Akkor jobban megnézi az utalványt s ordítani kezd:

—A fene vinné el magukat! Tudja, mi kell maguknak?

—Igenis, tudom. Kétszáz méter kertágyhoz szükséges lenzsinór!

A csoportvezető-elvtárs a fejét fogja, úgy jággat:

—Zsinór! Zsinór! De akkor az Istenért, minek macerálnak éppen engemet! Nem tudja hogy: zsinór — az textil?! Hát ha tudja, menjen a Textiláruközpontba, de az istenfáját magának, hagyjon békét az idegrendszeremnek!

—Bocsánat, elvtárs, — szólok közbe — de itt nem zsinór, hanem lenzsinór van ...

—Lenzsinór?!... Takarodjon ... A len, az hozzáink tartozik, de a zsinór amoda!... A Deák Ferenc-utcába!. Szedje magát, elvtárs, mert rosszul jár velem!...

Három héten belül sikerül bejutnom a Textiláruközpont illetékes alosztályába.

Az ügyvezető udvariasan fogad:

— Mivel szolgálhatok, kérem?

Röviden összegezem, mit akarok.

Az ügyvezető-elvtárs forgatja, nézegeti az utalványt:

— Nem bírom felfogni, minek küldték ide! önnék alapjában a Falk Miksa-utcába kellene elfáradnia...

— De hiszen onnan küldtek ide, elvtárs!

— Akkor marhák voltak — mondja az elvtárs. — Ez a dolog a Falk Miksa-utcába tartozik.

Erre már összekulcsolom a kezemet:

— Elvtárs, csak annyi zsinórt adjanak, hogy felkössem rá magamat!

Az ügyvezető-elvtársnak megesik rajtam a szíve:

— Hm. A zsinór lenből való, tehát nem textil. Ami pedig len, azt a Falk Miksa-utcában intézik. De tudja mit, elvtárs? Látom, nem rossz ember, játszuk ki egy kicsit a rendeletet. Adok önnék ajánlólevelet a Kenderközponthoz, a Mária Valéria-utca 12 alá.

Megköszönöm a jóságát s néhány nap múlva már azon a ponton vagyok, hogy remélnem lehet, miszerint esetleg sikerül elcsípnem azt a politikai ügyvivőt, ki a Kenderközpont részéről kiutalhatja netán a részemre szükséges lenzsinört.

Déltájt csakugyan megérkezik a politikai ügyvivő-elvtárs. Az előszobában magához inti a gépírókisasszonyt:

— Na, was gipc najesz?

— Egy ajánlólevelesünk van... — feleli a kisasszony.

— Várjon! A többi mars ki!
A többiek tehát eltűnnek az előszobából, én pedig várok. Az ügyvivő-elvtárs odabent átfut ezalatt az

ajánló levelelemen s a legnagyobb előzékenységgel nyit ajtót:

—Legyen szerencsém! örülök, ha rendelkezésére állhatok. Mit óhajt, kérem?

—Kétszáz méter spárgát, illetve lenzsinört. Itt a kérvény!

Az elvtárs belepislant az utalványba s utána kifelé fordítja mind a két tenyerét:

—Csak ezt ne! Csak ezt ne!

—De miért, elvtárs? Miért?

—Azért, mert ha kenderzinór kellene, nagyon szívesen, de a kérvényben lenzsinór áll...

—Hát a jó Isten áldja meg, adjon, amit akar!

—Szívesen, de előbb tessék új kérvényt szerkeszteni.

Fogom a ceruzát s a „len“ helyett „kendéi“-t írok bele az utalványba.

—Hja, kedves barátom, — mulat jóízűen az elvtárs — a polgári uralom alatt megengedhettünk magunknak ilyen kis panamát, de ma rend van! Tessék új kérvényt írni!

—De hol és mikor? — jajgatok a kétségebeséstől.

—Hiszen Vácon lakom!

—Akkor az írogépes elvtársnő kivételesen megteszi önnék.

Kitámolgyok az előszobába, leülök és várok. A kisasszony hosszú ideje ír valamit a gépen. Várok vagy másfélórát. A kisasszony egyre ír.

—Bocsánat, elvtársnő, nagyon el van foglalva?

—Ö, igen — s továbbkattog a billentyűkön.

—S ha szabadna kérdésem, mit ír?

— A március huszonnegyedike óta megtartott kor-

mányzótanácsi ülések jegyzőkönyveit. Most a tizedik oldalnál tartok.

— S mennyi az összterjedelem, ha szabad érdeklődnöm?

— Százhuszonhét oldal...

Fejbevágom magamat s rohanok vissza Vácrá. Másnap újra a Kenderközpontban vagyok s azt mondom az illetékes ügyvivőnek:

— Na, elvtárs, vesszek meg, ha ez se bürokrácia!

Az ügyvivő rámnéz, fejet csóvál:

— Fájdalom, figyelmeztetnem szükséges az elvtársat, hogy ilyen hangot semmi körülmények között se türhetek meg . . .

S lebélyegzi az utalványt, sőt külön is rávezeti: „*Javaslom, hogy kétszáz méter lenzinort kenderzinór formájában kiutalni szíveskedjenek*“. Végül annyit mond:

— Ehhez csak annyit még, elvtársam, hogy az utalványt szíveskedjék előbb láttaoztatni Dovcsák elvtársal is, mert a nélkül nem megy.

Keresem Dovcsákat. A hivatalban azt mondják, hogy Dovcsák nincs idehaza. Tíz nap múlva mégis csak Dovcsák előre jutok. Dovcsák alá is írja az utalványt, már most csak a X. ügyosztályba kell még elnézni egy pillanatra.

Mire a X. ügyosztállyal is végzik, éppen július tizenyolcadika van. De a X. ügyosztályban megmondták legalább, melyik boltban kaphatom meg a kenderzinört. Nekivágok tehát ennek a legutolsó útnak, a boltos elolvassa az utalványt s azzal lep meg, hogy ő rendkívül sajnálja ugyan, kenderzinört mindenazonáltal nem adhat . . .

—Itt már vérbefül a szemem:

—Miért, hé?

—Azért, mert csak lenzsinórom van — mondja a boltos.

—Hát adjon lenzsinört!

—Nem lehet, uram, mert az utalványban kenderzinór áll s ha én mégis lenzsinört mernék kiszolgáltatni, forradalmi törvényszék elé állítanak...

— Bocsánat, itt „lenzsinór“ áll!

— Ez igaz, — mondja másodszor is a boltos — de „kenderzinór formájában“. Itt van a kutya elásva!

Az első gondolatban bicska után kapok, hogy leszúrom ezt a haszontalan kereskedőt. De aztán sóhajtok egy igen nagyot, mert belátom, hogy igaza van s délután visszautazom Vácra. Másnap pedig a kertészt küldöm be magam helyett.

A kertész később vissza is vetődött Vácra s végül eredménnyel. Csakhogy akkor már lekéstünk a veteményezéssel, mert közben őszre fordult az idő, azonkívül a kommunisták is megbuktak, legvégül pedig a kenderzinór formájában megkapott lenzsinónak úgyse vehetük hasznát, mert madzag volt ugyan, de papírból.

(1919.)

BUDA ALATT

Az Alföld felől tüzek látszottak. Az Örsi és torbágyi erdők égtek, Esztergom tájéka fekete volt a füsttől s köröm és embervér miatt voltak piszkosak Buda csorba falai. A nap szikrázott.

Szeptember második napja volt ez a nap.

A hadak lihegve álltak a vár alatt. Olykor-olykor szólt még egyet a bajor választó valamelyik ágyúja. Aztán csönd állt be. Később fáradt sváb legények ereszkedtek alá a Naphegy északi völgyében, a bádeniőrgróf ezedéből. A pesti részen Batthyány Ádám huszárjai cikázta azalatt szakadatlanul. Aztán még nagyobb csönd állt be.

A lothringeni herceg a Svábhegy déli lejtője fölött ült szürke lován s idegesen figyelt Buda tornyai felé. Virradat előtt megegyezett a bajor választóval, hogy jókor-délután egy utolsó rohamra küldik még a hadakat.

Délidő lehetett, amikor lóraült a herceg.

A hegyek tetejéről százötvenhat ágyú nézett a vár felé, a pesti partról még húsz másik ásított föl a tornyokra. Itt-ott mozogni kezdtek a tüzérek, de a völgyekben s a földhányások között még nagy hallgatás ült. Sok-ezer holt katona hevert szerteszőrva a térségen: sváb, francia, spanyol, brandenburgi, talián, lengyel, horvát meg vallón vímez. És vagy négyszáz hajdú. Keresztyén holtak egytőlegyig.

A herceg idegesen ült a lován. Mert Budaörs alatt megjelent már a nagyvezér s rettenetes katonái öt nap óta vívtak véres csatákat. Pálffy és Caprara verekedett ottan, mialatt Dünnewald lovasai villámsebesen csapkoztak a fölmentő sereg hátába.

Európa nyolcvanezer vitéze szállott Buda alá, hogy megvegye a várat. A harmada halott volt már. A szultán nyolcvanezer ázsiai vitézt küldött Buda ellen, hogy megmentse a várat. A harmada annak is feküdt már a budaörsi meg a biatorbágyi magaslatokon.

Buda legmagasabb tornyán kókadtan csüngött még a félhold.

... Úgy déltájban történt, hogy hirtelen csönd állt be mindenfelől. Messziről nagy tüzek látszottak s a pesti részen szakadatlanul kalandoztak a huszárok. Eltűntek egyszer Csepel irányának s felbukkantak ismét a rákosi halmokon.

A lothringeni herceg a Svábhegy lejtője fölött ült szürke lován s nyugtalanul tekintgetett Buda felé. Már a víárkokban is nyüzsögni kezdtek a harcosok.

A Rózsadomb alól lovas-staféta tünt fel e pillanatban. Repült a főhadiszállás irányának s porosan állt meg a herceg előtt:

— Fenség, kurucok jönnek Ó-Buda felől!

A fővezér nem értette:

— Kicsodák? Zendülő eretnekek?

— Igenis, fenség. Zendülő eretnekek.

A vezérkar tagjai feszkelődni kezdtek, de a herceg nyugalmat erőszakolt magára. Hátraszólt az egyik lovas-tisztnek:

— A szavojai herceg úr ő fensége induljon előjük. Föl kell koncoltatni a lázadókat!

— Fenség, — kezdte a staféta — a lázadók Buda ellen ereszkednek alá. Horvát huszárság meg brandenburgi infanteria már kíséri őket fenséged elé. Tiszta szán-dékkal érkeznek. Nincs egyéb kívánságuk, mint hogy meg-halhassanak a magyar vár alatt.

A fővezér meglepődött, a kísérete összenézett. Nem értették.

Akkor már kiáltozások hallatszottak az ostromló hadak irányából. Egyik ponton lelkesen, másik ponton fe-nyegetőzve. Egyszerre nyüzsögni kezdett odalent a tábor. Katonák bújtak elő a várkokból, megelevenedtek a dom-bok s a vár romfalai fölött megjelentek a törökök.

Abban a pillanatban a Rózsadomb mögül kibukkan-tak a kurucok.

Horvát huszárok s brandenburgi zászlóaljak fogták közre a szerencsétleneket, ők pedig jöttek. Elől többszáz lovas, a lovasok mögött sok-sok vékony nyakú talpas. Le-hettek úgy négyezerén. Jöttek a völgyi úton fölfelé, ha-lálos neszben. A főhadiszállásnak.

A herceg hátraszegült lován s jobbkezével kifeszí-tette csillagos buzogányát. A vezérkar főtisztjei kemé-nyen ültek a nyeregen. Úgy várták a kurucokat.

Azok pedig jöttek. Sovány gebéken a huszárok, von-szolt lábbal a gyalogok. Élükön egy leffentyűssapkás, gondoktól megszántott arcú ezzredes. Hármas-toll ágas-kodott a süvegénél. Ez volt Petneházy Dávid. Mögötte átkötöttszemű öreg szomorkodott széles fejjel, sebektől megrútitott ábrázattal. A vén Szepessy Pál. Oldalt alig dülöngött egy keszeg remondán az a földigérő-lábú kapi-tány, akit Majos Ferencnek hívtak, aki tizenöt év óta si-ratta a maga sorsát s alig volt józan háromszor e tizenöt

esztendő folyamán. Ma virradatkor is benézett a kocsimába, Esztergom táján valahol. Szakadt belőle az italgőz.

A zendülők eleje a fővezér elé ért már. Megálltak ott tanácsstalanul, mint az ázott verebek. Csönd lett.

A herceg várt néhány szünetig. És akkor buzogányos jobbkezét a csípőjére tette s így szólt csengő hangon a bujdosók vezéréhez:

— Kik vagytok?

Petneházy fölemezte arcát:

— Szerencsétlen magyarok, fenség. Thököli urunk szabadságért hadrakelt csapatából az utolsók. A török vasat tett a mi fejedelmünk lábaira ...

— Értjük, értjük — bólondott a herceg. — És most mi szándékkal jöttetek?

— Fenség! — válaszolt Petneházy. — Jósorsban, balsorsban kitartottunk a torok mellett. Mert nincs már egyebünk a szívünk hűségénél. De, a török megtörte a nekünk adott hitet. Mi most megjöttünk ide s megfogadjuk erősen, hogy bosszút állunk a törökön.

— Helyes, helyes — bólondott a herceg.

— Petneházy folytatta:

— Mibennünket nem éltet már egyéb, mint a düh a torkunkban. A magyar szabadságért keltünk föl, fenség, de gonosz indulatokat soha nem fundáltunk a mi legkegyelmesebb urunk ellen ...

E szavaknál Majos Ferenc morogni kezdett hátról, mire a brandenburgiak oldalbataszították néhányszor. Az öreg egyszerre odakapott a szíjon csüngő kurta baltájához:

— Az anyátokat...

A társai csítították le a korhely lázadót. A herceg észrevette s ingerülten kiáltott Petneházyra:

— Hallgass! Pimasz kutyák vagytok! Ti gyújtottátok fel a bányavárosokat, ti hánnyátok tűzre papjainkat, ti égettétek föl Morvát! Nincs emberi elme, amely képes lenne felsorolni eszeveszett bűneiteket!

A kurucok összevágott foggal hallgattak. A herceg vérbeborult, de fokonkint erőt vett magán. Hátraszegett fejjel ült a lován s végignézett a szerencsétleneken. Már csöndesebb volt:

— Ám kivetjük az eszünkötő embertelen dolgaitokat s parolánkat adjuk néktek, hogy császári urunk ő felisége visszafogad megfontolt kegyelmességébe, ha... — és itt felmutatott a rongyos várra, — ha meghágjátok a falakat...

A császári tisztek összepillantottak. Nagy csönd lett a válasz. De csak félpillanatra. Mert Petneházy megfordult a lován s fölnézett a csorba bástyákra. Annyit mondott:

— Budát mi megvesszük.

A bánkódó Szepessy Pál is megfordult a vár felé s félszemét meghordozván a mecseteken, annyit szólt:

— minden bizonnal megvesszük.

Majos Ferenc rádörmögött hátról:

— Megint kutyaszorítóba került a magyar. Meg fogunk dögleni, gyerekek. De így van ez rendjén...

A társai fogták le a dühös öreget. Petneházy a zászlótartótól átvette ezzel a szűz Mária sok cafatban fitylegő zászlóját s megcsókolta a szegényét. Nem volt több zászlójuk. Aztán továbbadta Szepessynak. A vén Szepessy is szájához emelte egy rojtját s halkan motyogta:

— Édes-Anyánk, légy irgalmas mihozzánk...

Kézről-kézre ment a zászló. A herceg peckesen ült szürke lován s nézte őket. Később hátraszolta:

— Lépjenek működésbe az összes battériák. Mind a hegyeken, mind a pesti oldalon.

Egy főtisztet intett magához:

— A Gellért oldaláról menjenek cseltámadásba a bádeni herceg úr ő fensége minden hadai. A Sashegyen túl többszörös hadak ereszkedjenek alá a nagyvezérre s haljanak meg mind, de a nagyvezérnek nem szabad előrejönni.

És akkor Buda tornyaira emelte csillagos buzogányát. Rákiáltott a rongyosokra:

— Mehettek!

Petneházy tisztelgett. Megfordultak valamennyien s visszakanyarodván a völgyi útra, eltűntek a nyugati előváros felé. Más részük a zsidóvárosnak húzódott el. A Rózsadombon túl nyomuk veszett.

Akkor csönd támadt. Gyötrelmes csönd. Csak a nap szikrázott, jócskán a delelő alatt. Az Alföld felől nagy tüzek látszottak.

A herceg ott ült szürke lován s nyugtalanul figyelt előre.

És akkor egyszerre döröggni kezdtek köröskörül a hegyek. Működésbe léptek a battériák: háromfontosak, spányol tarackok s a tüzes bombákat hajigáló mozsarak. A pesti részen a faldöntő ágyúk, amelyek szavától megdörögött a Duna. A vár alatt pattogtak az aknák, a vár tetején füstöltek a bástyafokok. Dörgött és remegett minden. Abdurramaja. basa száz ágyúval felelt s tüzeborultak az őszi erdők. Budának két tornya lobogott már. Az ősi és torbágyi magaslatok dörögtek: a nagyvezér is megindult s hatodik csatáját kezdte Pálffy és Caprara ellen. A Tabán felől nagy kiáltozással szaladtak már a déli falakra a bajor választó összes katonái. Füst volt már minden, nem

látszott már a napnak arca s e füstfalak között véres súgárban repkedtek a bástyákra a tüzes golyók... minden dörgött és reszketett...

És amikor Európa hatvanezer keresztyén vitéze késszült meghalni Buda alatt, új staféta állt meg a herceg előtt:

— Fenség! A zendülő magyarok fegyver nélkül indultak meg a falakra! Petneházy óberszt karddal rohanja a zsidó-kaput, Szepessy Pál baltával viszi a gyalogokat a fehérvári kapura!

A herceg bólintott:

— A rebellisekért nem kár...

Akkor már alig látszott valami a tüzektől. Füst borította el Buda felét s füst kavargott a völgyekben. Távoli kiáltozás jött a Svábhegy lábáig. A bástyákon megjelentek a törökök fekete tömegei: úgy nyüzsögtek és táncoltak, mint a fekete ördögök. De a füstön, kormon és tüzeken át fel-feltűntek Thököly kurucai, amint szélsebesen siettek a zsidó-kapu felé. Megint nem látszott semmi. Később szívbemarkoló ordítás hallatszott a nyugati részről: Szepessy baltásai csapkozták ott a fehérvári kaput. Mindig gyorsabban szálltak és susteregtek a tüzesbombák. Csattanásaitól tornyok döltek, dörgött és remeggett a vár s nappali fényt árasztottak a füstleplektől elborított égbolt alá. Égett minden: a háztetők, a kapuk, az erdők, resegve lángolt már a Nagyboldogasszonyn tornya is. Itt-ott, a füst takaróján át, felrémlettek olykor a kurucok, amint fölfelé gomolyogtak a meredek falakon s henteregtek lefelé fekete tömegekben. Éjszakai setétség szállt a hegyek fölé s e feketeszégen át tűzoszlopokban robbantak a bombák. Nagy harci-kiáltásokkal volt tele a levegő.

A herceg ott ült szürke lován s a homlokát törölgette. Hosszú, igen hosszú idő ment el ilyenformán. Jelentés érkezett, hogy Pálffy és Caprara délnek veri vissza a nagyvezért. A herceg rábólintott:

— Helyes, helyes.

Abban a pillanatban mennydörgő ordítás jött Buda falairól. Zengett-zengett dombokon és erdőkön át. Az ordítás átragadt az összes hadakra. A pesti partok is megzendültek.

A herceg rosszat sejtett és elsápadt.

Négy perc múlva lovas-staféta állt meg előtte:

—Fenség! Kuruc zászló van a falon!

—Urak, — kiáltotta hátra a fővezér — Buda a miénk! Az összes hadak rohanják meg a várat!

... Szepessy Pál ott állt e pillanatban a toronybásyán. Feje fölött kókadtan lengett az egyetlen Thököly-zászló, amelyet Petneházy tűzött oda az imént. Ott állt a bekötött-félszemű öreg, véres homlokán áthúzta a kezét s egy nagyot fújt. Halott kurucok feküdtek a lába alatt. Feküdtek a vár terein, az északi és déli kapuknál s a várhegy oldalain. Legalább kétezren feküdtek ottan. Körülnézett Szepessy Pál. Látta az Alföld lapját tűzözönben. Látta a hegyeket, még nagyobb tűzben. Lent, mélyről, akkor tört fölfelé az izgága Majos Ferenc. Félbuszsa leégett valahol. Egy-vér volt Majos Ferenc s rút káromkodással tört befelé valami negyven kuruccal. Az-tán eltűntek a tűzben és füstben.

Ekkor a várba nézett le a vén Szepessy Pál. A vár négysszögében csúnya öldöklés folyt. Petneházy lihegett legelőL A belsőkapu sarkában ott hevert Abdurraman. Véres volt a feje s lisztes szakálla betakarta, mint egy zászló,

És akkor visszafelé tekintett Szepessy Pál. Visszafelé nézett s tántorogva esett a falnak.

Mert a várhegy aljából égigérő ordítás hallatszott. S a várhegy alól köröskörül megindultak a rongyos és elhagyott bástyáakra Európa minden-népű katonái: svábok, franciák, spanyolok, brandenburgiak, talianok, horvátok, lengyelek, valiónok. Mint az árvíz!

Szepessy a török nagy szerencsétlenségére gondolt. Megfogta a fejét s fel jajgatott:

— Uram-Isten, mi lesz most mivelünk!

(1923.)

MÓCSINGOT INZULTÁLJÁK

Mócsing bölcsészettanhallgató juhtúrót evett görög-dinnyével s közbe az Ovid Siralmait lapozgatta, mert minden össze három nap választotta el az alapvizsgától. Mócsing, aki reggelenkint, tükör hiján, az ablakból fésül-ködött és pedig gyökérkefével, a negyedik emeleten lakott. Azért a negyediken, mert ötödik emelet nem volt abban a házban. Nyurga és igyekvő fiú lett volna egyébként, csak az bántotta olykor, hogy eddig sohase tudott még belebonyolódni valami olyan kalandba, amelyben asszony is szerepel és amelyre, ha sok év múlva, ebédutáni borocska közben, persze csak férfiak társaságában s mindenekfölött diszkréten kezdene majd célozgatni Mócsing, a társaság tagjai fidélisen ütnének rá a Mócsing vallára:

— Nagy szoknyabolond lehettél te, Mócsing!

Mócsing tehát juhtúrót evett görög-dinnyével s az-alatt bele-belepislogatott az Ovid Siralmaiba, amikor felvágódott az ajtó s betámolgyott rajta a lakótársa, névszerint Szabó Péter joghallgató. Szabó Péter leült a dívánra, lekönyökölt és hallgatni kezdett.

— Valami baj van? — érdeklődött Mócsing.

— De még milyen! — nyögött fel Szabó Péter. — Vagy újabb ostobáságot kell, csinálnom, vagy fejbőhे�tem magamat...

Mócsing felugrott:

— Ejnye, a kiskésit! Hátha szolgálhatnék valami tanáccsal! Mindenesetre hallanom kell előbb a részleteket!

Szabó Péter joghallgató erre becsületszavát vette Mócsing bölcsészettanhallgatónak és akkor másodszor is felnyöögött:

— Ügy történt, testvér, hogy ezelőtt egy félóraval rajtakapott a mérnök. Hogy melyik mérnök, felesleges ezúttal. Még nyakkendő se volt rajtam, hiszen értesz. A folytatás már minden nap. A férj kijelentette, hogy azonnal válópert indít, én pedig szavamat adtam neki, hogy feleségül veszem az asszonyt.

Mócsing akkor már kapkodva turkált a hajában. A végén feljajgatott:

— Hallatlan! Hallatlan! S te ilyen félvállról veszed ezt az üget? Szent Isten, ha arra gondolok, hogy ez velem is megeshetett volna, hát végigráz a hideg! Nálam tudniillik komplikációk állhattak volna be, hiszen tudod, hogy menyasszonyom van. Szegényke, meghalt volna a szégyentől. Jaj, micsoda döglesztő *egy helyzet!*

S föl- és lefelé kezdett nyargalni a szobában, Szabó Péter pedig fogta a sétabotját és mintha misem történt volna, egykedvűen kiment valamerre.

Mócsing magára maradt, de esti kilenc óráig félig megrokkant a gondolattól, hogy hátha netán és esetleg ő lett volna a mérnöknél és nem Szabó Péter! Ketteneistes! minden képpen rettenetes!

Pedig Mócsingnál minden össze az volt a rettenetes, hogy úgynevezett fantáziatúltengésben szenvedett. Most is, ahogy izgatottságában ruhástól végigdült az ágyon, sajátmagával kezdett viaskodni. Reggelig vagy hatvan-szor képzelt magát a Szabó Péter helyzetébe, a mérnök azalatt őr is rátörte az ajtót, szószerint úgy, mint Szabó

Péterre, de meg kell adni, hogy Mócsing magatartása fölényes maradt mindenig. Mikor elébeállt a férj, hogy: *remélem, uram...* „Mócsing unottan legyintett: „*Hagy-juk csak! Ismerem lovagi kötelességemet...*“

Másnap reggel, mire feltápaszkodott volna, úgy át volt már „itatva;“ az esettől, mint a szivacs. Szabó Péter gyilkosnyugalmu ütemben horkolt még, Mócsing pedig zavart fejjel s égő szemhéjjal nyitott be a szemközti kávé-mérésbe. Ott összejött Pók Bertalannal, társával az egyetemről. Póknak feltűnt a ziláltarcú Mócsing s érdeklődni kezdett:

— Valami baj van?

— De még milyen! — nyögött fel Mócsing. — Vagy újabb ostobaságot kell csinálnom, vagy fejbelőhetem magamat

Pók felugrott:

¹ — Ejnye, a kiskésit! Hátha szolgálhatnék valami tanáccsal! Mindenesetre hallanom kell előbb a részleteket!

Mócsing erre becsületszavát vette Pók Bertalannak, aztán összehajoltak. S attól fogva csak itt-ott ütődött ki egy szó, miközben susogva magyarázgatott Mócsing:... *rajtakapott a mérnök... még nyakkendő se volt rajtam... válópert indít.., feleségül fogom venni...*

Pók jajgatni kezdett:

— Ember, dehisz neked menyasszonyod van! Ember, dehisz ez képtelenség!

— Már ilyen a vérem — legyintett fagyosan Mócsing, ami fölötte imponált a megriadott kis Póknak. — Elég baj! — és fonnyadt képet vágott hozzá.

Pedig ekkor még nem volt semmi baj. A baj ott kezdődött, hogy Jtócsing az elmúlt éjszakán fantáziatúnén gé következtében nemcsak beképzelt magát a Szabó Pé-

ter döglesztő helyzetébe, hanem továbbfejlesztette és tovább is játszotta a Szabó Péter szerepét. Így történt, hogy amikor aznap délután benézett a rendes kávéházba, a filozópter-szögletben olyan diszkrét tapintat fogadta, hogy ennyi figyelmet még Mócsing sem várta volna. Itt-ott egy rejtegett célzást csúsztattak el a fiúk. Mócsing azonban (s ez érthető volt!) zárkózott maradt. Sőt később megfigyelte, hogy a pénztáros-kisasszony ujjal mutat feléje egy úrnak, aki éppen akkor lépett a kasszához. Mócsing ösztönösen érezte, hogy hasonló esetben nem illik hosszasan időzni egy helyen, tehát kifelé indult. Szenvelgő arccal, hanyag fejtartással. Ahogy kilépett, minden arc utánafordult és a vendégek sugdosni kezdtek. Olyan pillanat volt ez, hogy Mócsing irigyelni kezdte sajátmagát.

S attól fogva szállt-szállt a Mócsing híre s Mócsing óráról-órára volt kénytelen tapasztalni, hogy érdekes ember lett. Talán ennek tulajdonítható, hogy harmad-napra felkereste a lakásán Zordon Kürt, a selyp báró, aki addig legjobb esetben is rücskös prepának szólítgatta Mócsingot s csak azért nem nézett soha Mócsingra, mert sajnált rátékozolni egy tekintetet. Kürt báró előadta néhány lankadt gesztus kíséretében, hogy párbajra van ki-látása, mivel tegnap este a Centralban összekapott az Egyetemi Kör jegyzőjével s a vége az lett, hogy dáköval mentek egymásnak. Mócsing meghajtotta magát, hidegen:

— Rendelkezésedre, tiszttel barátom.

Szóval segéd lett a párbajnál, emiatt azonban lemaradt az alapvizsgáról, aminek viszont az lett a következménye, hogy a következő félévre nem engedték el a tandíját. Törödött is vele? Sőt! A tanítványainak egymásután mondott fel, a helyett belépett az Atlétikai

Klubba, vívni tanult s ha olykor-olykor betévedt még a kávémérésbe, a gépírólányok esengtek egy tekintetéért. De Mócsing nem törödött velük, annál kevésbbé, mert ekkor már monoklit viselt a balszemén. S azalatt szállt-szállt a Mócsing ingerlő híre. Kurt báró lett a legkítartóbb barátja s ha a báró olykor indiszkrét próbált volna lenni, Mócsing fanyar mosollyal intett:

—Ja, a Vass mérnökné esete? Unom már...

Ekkor annyira volt már Mócsing, hogy az asszonysok, ha észrevették az Üllői-úton, összesúgtak: *ez öl!* A férjek viszont rossz sejtelemmel néztek el utána: *disznó krakéler!* Ebben az időben Mócsing kéjelgett saját magában s mivel a báró társaságában s annak kontójára szakadatlanul lumpolt, Szabó Péter nevű lakótársával alig találkozott hetek óta.

Egy este azonban, hogy hazabolttott, némi meglepetés érte. Ezen az estén ugyanis, mialatt Mócsing tiszta mandzsetta után kutatott, mert valami zsúrra volt hivatalos, beszólt a háziasszonya, egy özvegy hordámé s a hátralékos lakbért követelte. Ellenkező esetben — így mondta — kénytelen lenne kirakni Mócsing urat az utcára. Mócsing az üres zsebére gondolt s fel volt háborodva:

— Asszonyoság! Ezentúl csak abban az esetbén leszek hajlandó elnézni tolakodását, ha sajátmagam hivatom! — s intett neki, hogy távozhatik.

De mivel baj nem jár egyedül, ugyanakkor rázörgett a postás is és ajánlott levelet nyújtott át Mócsingnak. Mócsing a menyasszonya írására ismert. A levél rövid volt:

„Nagyon fáj, hogy ennyire meg tudott fedezkedni rólam. Zsuzska.”

— Nézd a kis libát! — szisszent fel Mócsing, mert a borítékból ugyanakkor kifordult a jegygyűrűje is. — Annyi baj legyen! — s szemrebbenés nélkül vágta zsebre a gyűrűt.

Az igazi baj azonban csak most következett még. Mert mialatt Mócsing a jegygyűrűt vágta volna zsebre, berontott a lakótársa, Szabó Péter is. Berontott és öklével odavágott az asztalra:

— Hát te neked mióta van viszonyod Vass mérnök-nével?

Mócsing a „kaland“ óta most először rezzenet össze. Szabó Péter viszont magánkívül ordítozott:

— Te nyavalysá! Én három héttel ezelőtt egy me-sét találtam ki a számodra, egy bizonyos mérnöknével. Csak ugratni akartalak, mert tudtam, milyen fantasztikus szamár vagy. De hogy ennyire tökfilkó légy! — s újra fölemléte öklét. — Ember! Ember! Te nemcsak átvetteled, amivel megtréfáltalak, hanem magadat is belevetteled s belevetteled azonkívül Vass mérnöknét is, — így névvel! Vass mérnöknét, a harmadik szomszédunkat!

Mócsing olyat nyelt, hogy ádámcutkája az álla alá ugrott:

— Ki mondta ezt neked!

— Ki mondta? Az ura mondta ma délután! Neked viszonyod van azzal az úriasszonnyal?

Mócsing az első pillanatban megrezzenet ugyan, de el kell ismerni róla, hogy a döntő percben meg tudta őrizni a taktust. Veszténivalója úgyse volt már, tehát most az egyszer akart valaki lenni a talpán. S rövid szemtelenséggel ennyit mondott:

— Ha már mindenáron beletolakodsz a magán-

ügyeimbe, hát vedd tudomásul, hogy igenis viszonyom van vele! Vi-szo-nyom van!

A jogász elámult:

— Vagy úgy? Az más... — s leült és kitette maga elé a közjogot.

Mócsing is leült és belemeredt a lámpába. Aztán töprengeni próbált s fokról-fokra, halk bánattal sajogni kezdett a szíve. Sajgott a szíve Móesingnak, hogy nem pofozhatja fel sajátmagát, de úgy alaposan. Érezte, hogy baj lesz. Zúgó feje előtt egyetlen megőrült ködfolt kavargott: ... elmaradt alapvizsga... fizetetten lakás... hetvenöt forint tartozás Kurt bárónak,.. elhanyott tanítványok ... el nem engedett tandíj ... elvesztett menyasszony ... s utoljára, jaj, legutoljára Vass mérnök... Ó, mánia! Az; Isten vert volna meg, te nagyzási mánia! S a legszívesebben egy igen nagyot szeretett volna ordítani, de később valahogy erőt vett magán s még később alázatos hangon odaszólt a társának:

— Péterkém, adj kölcson egy koronát.

Mikor megkapta a koronát, kifelé indult, hogy lenéz a fűszerkereskedeésbe s némi juhtúrót vesz vacsorára. Az udvaron eszébe jutott Vass mérnökné, akit látásból ismert csak s vakart egyet a nyakán:

— Ezért kifaszolsz, Mócsing.

Nem is kellett sokáig várnia. Mert ahogy kilépett a kapun, a gyalogjárón csaknem beleütközött a mérnökbe, ki a feleségiével indult el valahová. Vass mérnök hirten elengedte az asszony karját s odaállt Mócsing elő:

— Ugyebár, ön Mócsing filozopter?

Mócsing akadozni kezdett:

Azt akarta mondani a szerencsétlen, hogy „igenis“, de közben olyan pofont kapott, hogy kalapja az út közepré repült. S mivel szél is volt, dagadt képpel rohant utána.

(1921.)

FERDÉN SÜT A HOLD

—1914 augusztus 28—

Elmúlhatott tizenegy óra is. A hold alacsonyan áll.

Alacsonyan áll a hold a tomasovi dombok fejénél s vékony arca szomorú bájjal ring a csatater fölött.

Magam vagyok a sátorban, körülöttem szétszórva még vagy ötven katona heverész. Sátrak alatt feküsznek ők is. Az Isten tudná megmondani, merre hányódott szét, avagy hol verődött össze újból az ezred többi része erre az éjszakára?

Ma volt első csatánk.

Magam vagyok a sátorban s a hold erőtlen világa reszket a sátor benyílójában. Hanyatnyujtózkodom. Fejem a bornyún van, két kezem a fejem alatt s így hallgató. zom körülbelül másfélórája. Aludni nem tudok: a fejem igen fáj.

A sátor előtt, a benyílonál Czebe Márton önkéntes-pajtásom áll keresztbefont karral s hallgatózik. Szemközt néz a holddal és a hold visszanéz viaszfényű arcára.

És amint ébren virrasztok így, itt-ott, de olyan meszsiről, hogy[^] inkább a föld felszínén, mint a levegőn átémlük csak föl nekem, — itt-ott és nagy időközben súlyos terhet cipelget egynehány ember. Nehezen topognak s ezért hiszem, hogy többen liheghetnek valahol egy csomóban. Tudom, hogy irgalmaszívű katonák most temetgetik

meghalt pajtásaiat szerte a mezőn, De ezt nem merem megvallani magamnak se, mert félek a halott emberekértől. És ha a kezemmel érintenék meg egyszer egy ilyen kihült katonát, meghalnék a rémülettől.

Hosszú időközökben pedig újra visznek valakit a há-tam mögött, de nagyon messze. S még ennél is ritkábban s még messzebb-ról titokzatos sóhajtás reszket át a búza-keresztek között. Mintha a halott katonák sóhajtoznának. Egyszer-egyszer üvöltés jön erre felé a kiserdő alól. Olyan állati üvöltés, hogy megborzadok tőle és a bornyúról va-cogva emelem föl a fejemet. Másodsor is hallom "ugyanazt a kísérteti üvöltést, ugyancsak a kiserdő alól. Aztán csönd lesz. Bizonyos, hogy irgalmas keresztyének segítsége után jajgat ott valami haldoklä katona.

Aztán még nagyobb csönd lesz.

A hold egészen lent jár s himbálva ringatja magát a menny lilamélységében. Czebe Márton még mindig úgy áll, szemközt a holddal s megint elhalad jó félóra, amire megszólal. De ezt is inkább csak úgy magának mondja:

— Ferenczy Pali elesett...

Mérhetetlen keserűség van a hangjában, én pedig olyan leszek rá, mintha megbénultam volna. „Ferenczy Pali elesett...“ Ez összesen három szó, de valahogyan nem értem egész, tisztán.

S ekkor még nagyobb csönd lesz.

Czebe Márton mégegyszer bedörög hozzá. Közöm-bösen, szinte fásultan:

— A jobbkarját vitte el a srapnel...

A kiserdő felől újabb üvöltés reszket át a mezők felé, de észrevehetőn bágyadtabban.

Hát ez minden esetre különös, szinte megfoghatatlan! Tegnap délután volt, még nem lehetett több félhat óránál

s szegény Ferenczy Pali azon szomorkodott nekem a zsolkievi szilvafák alatt, a kiskertben, hogy meg fog lialni. S még előbb, az elmúlt vasárnap délután, amikor Czebe Mártonnal hármasban feküdtünk egy boglya alatt Kulikovnál, szegény Ferenczy Pali az édesanyját emlegette, aki ezekkel a szavakkal ölelte meg a Pali kislányos fejét, amikor a háborúba indult el szegény Pali:

— Fiam, kedves fiam, esak legalább a jobbkezed maradjon meg, hogy átkarolhass vele, ha egyszer visszajössz!
Most pedig azt mondja ez a Czebe ... Hihetetlen!

Egyszer csak megmozdul Czebe Márton s elindul a kiserdőnek. Szöges bakancsa nyomán megdöng a tarló. Erre már talpraerőlkökön magam is és kilépek a sátorból.

Végig-végig derengő homály minden s itt-ott bokáig érő ezüstból csillog a mező fölött. Szél nem jár s a levegő csíp. A sátrak hátán gyöngyözik a harmat s arra, balkéznek, mintha hasonló sátrak ütődnének ki a ködfátyolon át. És a hold fanyar mosollyal himbálja magát a nyugati halmok válla fölött.

Széttekintek. Czebe Márton messzebbre siet már.

Egyszer megáll. Körülnéz. Később lehajlik.

Mire utólérem, egy halott katona előtt találom. A névmutatója után kutatgat a gyűszünyi nadrágzsebben. A katona hanyattvágódva fekszik, félig-nyitott szája felduzzadt és falfehérszínű lett, félig-csukott szeme megtört fényben fordul a szemöldöke felé s a kísérteti holdfénynél oly szemrehányónan néz reánk az a bánatos két szem. Küllőnben lábbal felszik a hold iránt s a jobblába kettészakadt térdén felül. A nadrág épen maradt rajta, csak a láb hever félrehajlítva benne. Fekete folt látszik a nadrágon s fekete folt van a lába körül a tarlón ... Akaratlanul lekáppom a sipkámat s imára teszem össze a kezemet.

Czebe Márton előkotorja ezalatt halott bajtársunk névmutatóját s a hold felé tartja ... Olasz fiú volt a szegény közvadász.

Aztán fölhajlik Czebe Márton s lecsatolja *magáról* a tábori ásót. Én is lecsatolom a magamét.

Ásunk-ásunk a furcsa holdvilágánál. Szótlanul és szokatlan gondolatokkal.

Olykor-olykor, ha fölhajlok egy pillanatra, látom, hogy a mezőn, az alacsony köd felett élő katonák járnak-kelnek, hajbókolnak: halott bajtársaikat kerestgék. Aztán eltűnnék valamerre, aztán új alakok merülnek fel a ködfátylak tengerében. Hosszú póznákat visznek a vállukon, az Isten tudja, merre... Sebesültszállítók lehetnek.

Mi pedig ásunk-ásunk.

Két altiszt téved hozzánk s az egyik megerősíti, hogy Ferenczy Pál egyévi önkéntes alvadász úr valóban elveszette a jobbkezét s hogy őt magát el is temették már, napszállat előtt pedig, amikor amoda a völgyhajlásban az orosz ágyúk ellen történt a szuronytámadás. Őneki legálább így mondták.

Aztán ponyvába csavarjuk négyen a hideg talián közvitézt, óvatosan a gödörbe eresztyük le s apró lapájainkkal szorgalmasan hányjuk reá a homokot. Adjon neki nyugalmat az Isten!

A kiserdő alatt szembebotorkál velünk Ranzi önkéntes. A haja véres. Mégsem éli hát többet Ferenczy Pali, mert Ranzi maga látta, amikor Pali oldaltvágódott amoda hátrább, egy barázdában. Amott ni, ahol az a kökénybokor úszik a köd hátán!

A kökénybokortól nem messze csakugyan új sírdomb van. Négyen feküsznek alatta. Legalább is úgy emlékszik vissza az a sebesültszállító, aki két társával a barázdán túl

keresgél most is valaki után. De azt már nem tudja megmondani, akadt-e köztük egy gyerekarcú önkéntes is, akinek olyan sárgánlengő haja volt, mint egy kislánynak. Lehet, hogy olyan is volt köztük... Ma nagy munkában vannak: eddig huszonkilenc katonát földeltek el, hol egyesével, hol hármásával s különben se látni jól a homályban! Ám lehetséges, hogy úgy van, amint mi gyanítjuk.

A hold most hajtja le a fejét a dombok vállára. Nem sokára sötét lesz. Lassan megindulok messzeliagyott sátaram felé, de Ozebe Márton ottmarad a Pali állítólagos sírja fölött, a domboldalon. Egyszer visszanézek még és látom, hogy Czebe Márton pajtás összefont karokkal áll-dogál a domb oldalában, a hold haldokló fénye körülöleli bájkódó alakját s Czebe Márton pajtásnak hirtelen lecsuklik a feje. Talán sír. A hold is eltűnik... „Most már ijesztő' csend ül a csatateren.

(1921.)

A 7831-ES SZ. ÜGYDARAB

Valami három héttel ezelőtt hivatalos levelet kaptam a vallás- és közoktatásügyi minisztériumtól. A hivatalos levélből hivatalos átitrat esett ki, melynek értelmében „Címzett a 7831-es számú ügydarabra való hivatkozással a székesfővárosi IV. kerületi állampénztárnál fölveheti ama 100, azaz egyszáz korona tiszteletdíjat, amely is Címzettnek egy 1917-ben Címzett által megbírált gyorsírászati (sztenogránkus) tankönyv bírálati honoráriumra fejében kiutaltatott. Nevezett állampénztár utasítatott egyidejűleg a tiszteletdíj összegének Címzett részére való folyósítása irányában“.

A feleségem, mikor megpillantotta az árkus-szerű hivatalos borítékot, rámpillantott, de megnyugtattam:

— Egy kis hivatalos pénz, kedves.

Ezt ugyan ama bizonyos hanyag taglejtés kíséretében mondtam, melyhez foghatót csak egy Rothschild lejthet ki, ha véletlenül nyolcvanhárommillió forintot utalnak át a részére valamelyik bankjából, de azért jólesett ez az állami elismerés. És még jobban esett öregülő szívemnek, hogy ez a száz korona úgynevezett „szabad-összeg“ volt, amely számításon kívül, tehát meglepetéssézerűen zörgetvén be a kapun, az asszony nem reflektál reá okvetlenül s ennél fogva saját akaratom szerint rendelkezhetem vele.

Ismétlem, jólesett, sőt félíg-meddig meghatott a magyar államnak ez az elismerése, mert nem számítottam rá.

A IV. kerületi állampénztárhoz mindenkorral nem indultam el rögtön, mivel előbb ki akartam elvezni magamban egy kicsit úgy a magas állami polcról fejem búbjára tévedt eme réveteg fénysugarat, mint különösen a számtalan tervet, hogy mimódon is hágjak majd a nyakára ennek az állami összegnek? Többféle eshetőséget gondoltam ki napközben, ezeket azonban nem óhajtom körülményesebben részletezni ezúttal.

De másnap délelőtt elindultam. Mint állami ügyekben járatlan egyén mindenekelőtt a IV. kerületbe mentem át, mert sejtettem, hogy annak a területén kell lennie valahol a IV. kerületi állampénztárnak. Kétórai botorkálás után körülbelül a huszonharmadik járókelő olyanformán világosított fel, miután előzően föltette a pápaszemét s ő is átvonta a vallás- és közoktatásügyi minisztérium hivatalos átitrátát, hogy csak vágjak neki egyenesen a Váci-utca déli végének, abban van az új városháza, az új város-házán van a IV. kerületi állampénztár, ahol bizonyára annak rendje szerint ki fogják utalni a száz koronát.

Megköszöntem a szíves tanácsot s nekivágtam a Váci-utca déli irányának. Az öregűr, aki huszonharmadik felvilágosítom volt, még utánam is kiáltott:

— Biztos, hogy ott lesz. Csak tessék arra menni.

Tíz perc múlva megtaláltam az új városházát. A szolga az egyik folyosó felé mutatott, ahol egy sereg aszszony és ember ácsorgott szabályszerű négyessorokban. Én is odaálltam a végébe. Azok egrysze, akik az élen voltak, egy féligr felnyitott apró ablakon át fizetett, másrésze pedig mentegetőzött, hogy egyelőre nem tud fizetni. Az ablak mögül ilyenkor felháborodva kezdett kiabálni valaki.

Mikor végre énram is rámkerült volna a sor, a féligr lereszttet apró ablak mögül egy csontos kéz bemarkolta a

levelemet, amelyen utalás történt a 7831-es számú ügydarabra, ám a következő pillanatban ugyanaz a csontos kéz úgy vágta ki a tevelet, hogy a folyosó közepére penderedett.

—De uram! — szóltam be féligr lehajolva a felháborodott ismeretlennek, mivel megbántva éreztem magamat az elintézés e cikázó-gyors elintézési módja felett. — De uram, a 7831-es számú ügydarab szerint nekem száz korona jár!

—Csakhogy nem itt! — kiáltott ki szilaj torokkal az ismeretlen valaki, akit az ablakrostély miatt nem láthattam.

—S miért nem itt, uram?

—Azért, — kiáltott ki harsányan az ismeretlen — mert itt nem szokás fizetni, itt csak beszednek, amit illenék tudni minden intelligens embernek! Mert ez itt a IV kerületi adóhivatal! Tessék az Eskü-térre menni, az adófelügyelőséghez, ott megmondják. Na, gyerünk csak! — kiáltott ki azok felé, akik utánam következtek.

A folyosó közepéről felszedtem tehát a vallás- és közoktatásügyi minisztérium hivatalos átitratát s megcsappant lelkesedéssel vágtam nem az Eskü-temek, hogy e bonyolultnak Igérkezett ügyben közelebbi információt kérjek a IV. kerületi adófelügyelőségtől. Ám okulván sajátmagámon, itt már nem törödve az előszobában várakozott, idegenekkel, beküldtem a névjegyemet.

A szerkesztői cím és rang hatott persze. Az egyik tiszviselő személyesen nyitott ajtót, mialatt kiszolt az előterembe:

— A többiek várjanak! Parancsoljon, szerkesztő úr! Mögöttem elégütlen morgás hallatszott, ám annál

lekötelezőbb előzékenységgel fogadott a tiszviselő. Végigszaladt a vallás- és közoktatásügyi minisztérium hivatalos átitratán s rosszalva fejet csóvált:

— Hallatlan ostobaság ez, szerkesztő úr! Mi természesesen nem utalhatjuk ki a szóbanforgó összeget, mert minálunk csupán a kérdéses adók mennyiségeit szokás kivetni. Ám mégis jól tette szerkesztő úr, hogy ide nézett be, legalább megszabadul egy csomó fölösleges szaladgálástól! Figyeljen tehát ide, szerkesztő úr! Miután ön a X. kerületben lakik, tessék csak egész nyugodtan a kőbányai elől járóságot felkeresni. Ma már késő persze, mert mindenkor tízenkét óra lesz, de a holnapi napon okvetlen készhezkapja a szóbanforgó összeget. Az ottani adóhivatal kérdéses osztályában méltóztassék érdeklődni. Ez legősziintébb tanácsom, szerkesztő úr!

Megköszöntem az őszinte tanácsot s másnap délután kint voltam a kőbányai elől járóságon. Itt hosszas huzávona és kapacitálás után sikerült megértenem magamat, hogy a vallás- és közoktatásügyi minisztériumtól kapott hivatalos értesítés alapján, miután az 1917-ik esztendőben megbíráltam egy gyorsírászati (sztenografikus) tankönyvet, most száz korona tiszteletdíj irányában... A vége az lett, hogy átküldték a folyosó végébe, ahol a fizetéskiatalások szoktak végigmenni.

A folyosó végéből tágas teremibe nyitottam be, a. tágas teremben egy hivatalnokot találtam, ki egy nyitott könyv fölé hajolva számolt s azalatt hangosan tünődözött. Ahogy beléptem, fölpillantott. Ványadt emberke volt ez a hivatalnok, ceruzanyakán gallér helyett mandzsetta zörgött, a balszemét kissé lehunyva pislogott rám s néhány szörszálból demonstráló bajusza fölött harsogó orr hanyatlott le az álla aljáig-. Amikor bemutatkoztam neki, Drubenyák-

nak vallotta magát. Olyan név, amely testvérek között is megér öt forintot! Béke-értékben.

Drubenyák úr átpislogván a vallás- és közoktatásügyi minisztérium hivatalos átitratán, amelynek értelmében száz korona illeti meg Címzettet, rámpislogott, ám teljes hidegvérrel:

— Miféle alak utasította önt ide?

Megmondtam neki.

— Hát marha volt, — jelentette ki Drubenyák úr. — Sajnáлом, de le kell szögeznem újólag, hogy dunsztja sem volt a dologhoz. Az egész ügy pedig oly egyszerű, hogy röhögni lehetne rajta, uram, — bólintott felém pislogva.

— A 7831-es számú ügydarabnak ugyanis a vámházi központi királyi adófelügyelőségnél kell feküdnie. Felakasz-tom magamat, uram, ha nem ott fekszik!

Megköszöntem a szíves útbaigazítást s nyomban a vámházi központi királyi adófelügyelőségre rohantam. Szerencsém volt, mert a vámházi központi királyi adóf elügyelőségi hivatalban rábukkantam egy régi barátomra, aki elolvastán a vallás- és közoktatásügyi minisztérium iksz-osztályú vezetőjének hivatalos átitratát, a haját kezdte cibálni:

— Disznóság, pajtás! Szavamra mondom neked, hogy disznóság! Szét kellene botorzni az egész adminisztrációs apparátust! Ilyen ügykezelés mellett csödöt mond az állam, de te azért ne keseredj el, hanem végy erőt magadon, menj csak át a Városház-utcába, a Városház-utcában Pest-Pilis-Solt-Kis-Kunvármegye székházában fogod megtalálni a negyedik kerületi állampénztárt s a gégémet teszem rá, hogy Csonka-Magyarország területén a 7831-es számú ügydarabra való hivatkozással csakis ott kaphatod meg a honoráriumot és pedig annál az egyszerű oknál fogva, mi-

velhogy a vallás- és közoktatásügyi minisztérium, hivatalos átirata is kimondottan oda utasított téged, mint gyorsírá-szati (sztenograflkus) szakértőt. De most tizenkettő lesz mindenjárt, úgyis elkésnél, tehát ugorj csak át teljes biza-lommal holnap. A gégémet teszem rá!

Másnap és harmadnap azonban nem mehettem át a székesfőváros IV. kerületi állampénztárába, mert a huza-mos utánjárás következetében meghűltem és így két napig a szobát voltam kénytelen őrizni, ahogy mondani szokás. De két nap múlva útnak eredtem ismét, jó későcskén persze, mert most végül mégis csak tisztában voltam vele, hol kell benyújtanom voltaképpen a vallás- és közoktatás-ügyi minisztériumnak a 7831-es számú ügydarabra való hivatalos átiratát. Pest vármegye székházában tehát (földszint, balra) benyitottam egy folyosóra és az első félír-leeresztett ablakfülkénél megálltam. Az ablak mögött egy alak jegyezgetett valamit, kinek azonban a köréje tor-nyosult ügydarab-halmaz fölött csak a haja kukucskált ki, az ügydarab-halmaz egyik sarkából pedig kabátjának lyu-kas könyöke villogott elő.

— Uram ... — kezdtem határozatlanul.

— Semmi uram! — kiabált vissza a lyukaskönyökű, a nélkül, hogy felnézett volna. — Menjen innét! Menjen innét!

— De hová?

— Második terem, első balsarok! Menjen innét! Men-jen innét!

A második terem első balsarkában az iktató ült, *egy* nagyon fáradt és nagyon szomorú ember. Átvette, elol-vasta a vallás- és közoktatásügyi minisztérium iksz-osz-tályú vezetőjének nyolc nappal előbb kelt hivatalos átira-tát, felnézett a faliórára (háromnegyedtizenkettő elmúlt

már), aztán rámnézett és akkor nagyon fáradtan és nagyon szomorúan ennyit mondott:

—Rendben van. Csakhogy önnék előbb nyugtatónyt kell kiállítania az összegről négy korona és hatvan filléres békelyeggel...

—Kérek hát négy korona és hatvan fillér ellenében békelyeget!

A nagyon fáradt és szomorú ember így válaszolt nekem ekkor:

— Mi békelyeget nem tartunk, hanem fáradjon el a legközelebbi trafikba. Ám iparkodnia kell, mert pont tizenkettőkor zárunk...

Pont tizenkettő előtt három perccel visszaloholtam a kész nyugtatóvánnal. A nagyon fáradt és nagyon szomorú ember átnézte és rendben találta a nyngtatványt, aztán fölnyitott egy nagy könyvet és abban próbált kereségní. Ügy látszik, nem nagyon stimmelhetett valami, mert az iktató egyre többször kezdett fölnézegetni a nagy könyvből s olyankor a hivatalos átitratot kezdte vizsgálgatni. Azalatt a fejét csóválta és morgott magában. Utoljára is rámpillanott és így felelt:

— A vallás- és közoktatásügyi minisztérium 7831-es számú ügydarabja még nem érkezett le hozzánk...

De erre már kitört belőlem is a kétségebeséi:

— Hallja kérem, mégse járja, hogy bolondot járatnak velem!

No, erre már kitört a nagyon fáradt és nagyon szomorú ember is. Felugrott, kettőt fújt, a haja szikrázott:

— Hallj a az úr! Kikérem magamnak e tiszteletlen és destruktív hangot! Menjen innét, de azonnal! Tessék holnapután benézni!

— Nem nézek be holnapután, sőt egyszer se akarok benézni többet! önök megkeserítették az életemet!

A fáradt és szomorú ember erre váratlanul visszahőkölt. S e meghökolt testtartásban nagyon szelíden ennyit mondott:

— Vagy úgy! Hátha nem jön magától, majd rendőrrel fogom behozatni...

Magamból kikelve hagytam ott a székesfővárosi IV. kerületi állampénztárt, de mivel eredmény nélkül mégsem akartam hazatérni, a Ferenciek-tere felé indultam el, hol a „Hétfejű Sárkány“-hoz címzett könyvesbolt található. A Hétfejű Sárkányban többrendbeli könyvtartozásaim vannak, minekfolytán Hétfejű Sárkányuktól minden elseje táján ilyesforma felszólításokat szoktam kapni:

„Mester! Essen meg rajtunk *is* a szíve! Némi pénzmagot I“

Be nem látható idők óta most történt meg először, hogy megesett rajtuk a szívem. Benyitottam tehát a Sárkányhoz. A bolt vezetője kézdörzsölgetéssel, hangos vihánkolással táncolt elibém:

— Mi az, Mester? Csak nem guba?

Némán bólintottam, hogy: guba. S ugyanakkor előadtam, hogy holmi száz hervadt állami koronáról lenne szó részemről, én azonban nem vagyok hajlandó utána-mászkálni, vegyék fel tehát ők az összeget, de felezünk! Fizessenek ki tehát nekem ötven koronát, ennek ellenében a száz korona maradjon az övék, melynek fele természet-szerűen tartozásom törlesztésére fog szolgálni.

A Sárkány vezetője azt mondja rá: „jól van, Mester, jól van!“ És kiszámolt elém ötven koronát. Amikor távoztam tőlük, örömkönnyek között kiáltották utánam: vivát!

Itt azonban még- nincs vége.

Mert valami hét nappal ezután telefonon keresett föl a Hétfejű Sárkány vezetője. Ijedt hangon közölte velem, hogy tévedés esete forog fenn. Ők nyugtámmal s a vallás- és közoktatásügyi minisztérium vonatkozó átiratával megjelentek ugyan a székesfőváros IV. kerületi állampénztárárnál, a 7831-es számú ügydarab éppen akkor érkezett le oda, kiderült azonban, hogy részemre, mint Címzettnek, az 1917-ben általam megbírált gyorsírászati (sztenografikus) tankönyv bírálati tiszteletdíja fejében nem 100, azaz egyszáz, hanem minden össze 10, azaz tíz korona honorarium folyósítatott. A hivatalos átiraton található második nullát csupán sajnálatos tévedés folytán írhatta oda az első mellé valaki a minisztériumban, ők (Hétfejű Sárkényék) erre természetesen otthagyták a honorariumot, engemet viszont a kiprobált tisztelettel kérnek, hogy legalább az ötven koronájukat fizessem vissza. („Legalább az ötven krónorfert, Mester!“)

Ezt én persze becsületszóra megígértem s másnap a Sárkányban példátlan örömrivalgás közt visszaszámoltam az ötven koronát.

Ugyanakkor pedig megcsináltam! magamban a számvetést:

A 7831-es számú vallás- és közoktatásügyi minisztériumi ügydaralbbal kapcsolatban villamosra kiadtam ötvenöt koronát, bélyegért fizettem négy-hatvanat, Hétfejűknek visszaszámoltam ötven koronával. Ez összesen százkilenc korona hatvan fillér. S ellenértékül még csak a tíz korona állami honoráriumot se kaphattam meg. Azaz hogy megkaptam, de később.

Tegnapelőtt ugyanis bezörgetett az ablakomon, (mert

földszint lakom), a székesfővárosi IV. kerületi állampénztár egyik szolgája:

— Gyerünk csak, szerkesztő úr!

Kíváncsi voltam a fejleményekre s azonfelül komolyan tartottam tőle, hogy utoljára mégis csak rendőrt küldenek értem, tehát szó nélkül elindultam. Ám ahogy megérkeztünk az iktató elé, ez a fáradt és szomorú ember egy nagyot nézett. De nem rám, hanem a szolgára:

—Mikor küldtem én magát, ostoba!

—Négy nappal ezelőtt, — hebegett az istenadta — de nem értem rá hamarabb kimenni, nagyságos uram ...

Az iktató nyelt egy nagyot, aztán hozzáfordult:

— Mivel azt hittem, hogy az emberünk idejében érte-sítette önt és ön mindenkorral nem jelentkezett, a honoriáriumot tegnap feladtam a címére ...

Megköszöntem a figyelmességét s most már végleg hazafelé indultam. És föllélekzettel, hogy egyszer mégis csak itt lesz hát az az állami tiszteletdíj. Ám ezzel szemben újabb tíz koronába került ez a legutolsó villamosutam s ugyancsak én fizettem ki azonfelül a székesfővárosi IV. kerületi állampénztár értem küldött szolgájának villamos-költségét is. Ez összesen negyven korona. Summa-summárum: száznegyvenkilenc korona hatvan fillér.

De ma legalább megkaptam a magyar állami tíz koronát. Azaz csak részben.

Ma délelőtt ugyanis bezörget ablakomon a postás. Odaszólok az asszonynak:

— Anyukom, megérkezett az összeg!

Meg, meg, de csupán nyolc korona és ötven fillér. Egy ötvenet ugyanis postaköltségre vontak le, amint az utalványszélen olvashattam, hivatkozással a vallás- és

közoktatásügyi minisztérium 783 l-es számú ügydarab-jára ...

De erre már olyan keserűség fogott el, hogy az egész honorárium végösszegét az ablakon át visszahajítottam a postásnak:

— A magáé!

S mivel keserűség fogott el, bevágtam az ablakot. E miatt viszont kivágódott és szilánkokba repült szét az ablak alsó táblája. Azóta érdeklődtem, mibe kerül egy új ablaktábla? Azt mondták, legalább kétszázharminc koronába.

(1922.)

VAK BOTTYÁN HALDOKLIK

Hatvan körül dértől csillogtak a mezők.

Jobbról, az erdők alól, a szürke napfényben meg-meg-villant valami. A Czelder Orbán ezredéből való kaszások bñjkáltak ottan, hogy alkalmas pillanatban kirontván a galytalán fák alól, mérhetetlen vérontást vigyenek végbe az ellenségen.

Virradat előtt kezdődött a csata. A Bottyán János utolsó csatája.

Ősz volt: szeptember hónapnak legvége. A távoli halmokon Hajszter generális négy tűzokádó ágyúja okádta a tüzet. Kød és füst kergetőzött mindenfelé. Többhelyütt lángbaborult a hervadt avar s a kód, a korom és a füst eltakarta a napnak korongját. Itt-ott lompos német muskétások vonultk el a mezők túlsó felén s szemközt velük az Esze Tamás árva legényei mentek nagyhetykén a halál elébe. Félrecsapták nyurga báránysüvegeiket és noha legtöbbjük mezítláb vacogott immár, de azért, amikor megpillantották a vezéri sátrat, nagy fenszóval így kiáltoztak:

— Vivát Bottyán apánk!

Bottyán János haldoklott ezzel.

Sátora ajtajában feküdt, tabori-ágyon. Félkönyökre dülve nézte a csatát s az egyszemét meghordozta mégegyszer a megzendült tájék fölött.

Vén, nagyon vén ember volt immár Bottyán János.

A balszemén feketedő kötés áthúzódott a gyér, elsárgult haja fölött. És mialatt révülő félszemmel nézett-nézett a ködöktől és tüzektől megriasztott messzeség felé, Balogh Ádám a kardjára bocsátkozva, felhős homlokkal állt az öreg fejénél. Végegyengülésben hevert immár Bottyán János s haldokolva intézte utolsó csatáját.

Három nappal előbb itt járt Bercsényi Miklós. És megtekintvén a rongyos táborot, megállt Bottyán ágya mellett. És látván az öreg haldoklását, hangosan sírni kezdett. Pedig köszíve volt Bercsényi Miklósnak. De most mégis úgy szakadtak a könnyei, mint az eső.

Mert rossz sorsa volt azidőben a kurucoknak. Rákóczi Pataakra húzódott immár. Esterházy Antal a gömöri erdőben bujkált, Jávorka egy esztendő óta kergette Ocskayt, Hellepront és Palkovics ezredes pedig kezein-lábain nehéz láncjal raboskodott. Riadva menekült mindenki az ungi hegyeknek, csak Bottyán János állt még egymagában és verekedett a félvilág ellen. Most aztán, hogy elkövetkezett az ő órája is, Bercsényi Miklós nagy kétségek között tudósította a fejedelmet:

„Félünk tőle, hogy János apánk circiter behunya az másik szemét is.“

Negyednap vívódott az öreg a halállal, de azért szembeszállt mégegyszer Hajszter németjei ellen.

Az erdők alól megindultak már a Czelder Orbán ezredéből való kaszások s szertelen kiáltozással rohantak le a dombokon, A mező közepén, de Hatvan városán túl is megmutatkoztak már a császár dragonyosai. Dörgött alattuk a határ. Az ágyúk teméntelen tüzet árasztottak s füstjük eltakarta a napot, mezőket és a dombokat.

Bottyán megmozdult és így szolt, elhaló-gyengén:

— Ádám fiam, vitéz Fodor László menjen rá tüstént a bűdösökre...

Balogh Ádám bólintott, hogy megértette s kiszolt a sátor nyílásán. Lódobogás hallatszott kívülről. Balogh Ádám visszajött:

— Megküldtem a parancsot, vitéz generális uram! Bottyán nem szolt semmit. Fehér pillái megrebbentek s félkönyökre dültében nézett a komor messzeség felé.

A zaj és dübögés közeledett. minden erejével tört előre onnan-átról a dölyfös Hajszer generális. De ugyanakkor messze balról is remegni kezdett a határ. Balogh Ádám lehajolt az öreghez:

— Most csap rá a lomposokra vitéz Fodor László...

— Kedvem telik benne — suttogta az öreg.

Ugyanakkor megmozdult a mező a vezéri sátor körül is. Mellig-csupasz, szakadtható gyalogosok indultak meg előre, hogy talpaik alatt megdobbant a dérben úszó mező. Balták zörögtek a balcsípőjükön s hosszú puskákat tartottak a jobbválluk felett.

Bottyán fel akart hajolni, de Balogh Ádám visszafogta:

— Csendesedjen, vitéz generális uram. A Sándor Ferkó sógorom mezei hadai masíroznak a lomposok elé.

— Kedvem telik bemök — suttogta az öreg.

A talpas-hadak akkor értek a sátor benyílójá elé s megpillantván a verhetetlen öreget, süvegeiket feldobálták a levegőbe, mialatt harsány torokkal kiáltották:

— Vivát, Bottyán apánk!

S mellig-csupaszón, szakadt háttal és zengő énekszóval meneteltek tovább a mezőn.

Ott, a mező közepén, virradat óta állt a csata. Véresek voltak a lehullt falevelek s a véznanyakú, éhes kurucok

közül számtalansokan hajtották le fejeiket a véres fűre. Hatvan városától az: aszódi dombok lábáig villámlott és dörgött minden, ám a füsttől és a koromtól semmit nem lehetett látni. De ezen az utolsó csatáján már nem volt jelen Bottyán János, hogy buzogányával rámutatván az ellenségre, a lova alá teperje mégegyeszer a dölyfös Hajsztert.

Hogy verekedtek a kurucok! És Hajszter mégis előtört. A galytalan bozótok, a mezei ösvények, az árkok mögül úgy szakadtak kifelé teméteken zsoldosai, mint a sáska. Bottyán János rosszat sejtett s felsuttogott:

— Ádám fiam, dörrenjen meg a két seregbontó is...

Balogh Ádám kiszolt a sátornyílásban s piros bársony-süvegénék lefittent a teteje. Úgy maradt az öreg fejénél, kardjára bocsátkozva.

Messze, Hatvan körül, minden kavargott. A város öt helyen is kigyúlt már s a füstön és kormon át repkedve lobogtak idáig a tüzek lángjai. És akkor, egyszerre, olyan dörgés hallatszott, hogy megrázta a vezéri sárat, végigreszkettek a mezőn, hömpölyögni kezdtek a dombok s csatogó visszhang jött erre Hatvan pernyébe borult házairól... Utána egy másik dörgés... lélekzet-elállító!

Battyán megmozdult s mosolyra rándult vén bajusza:

— A seregbontóim... Kedvem telik bennök ...

De nem mosolygott sokáig. Erőtlénül esett vissza a durva tábori ágyra s nyughatatlanul fülelt a messzeségbe. Mert a messzeség felől egyre közeledett a lovak vihogása, csákányok csapkedása és a mezei hadak zavart kiáltozása. Bottyán másodszor is rosszat sejtett:

— Ádám fiam... Rettenetes dandároddal indulj meg magad is a bűdösökre...

És visszahanyatlott.

Balogh Ádám ránézett a sárgaarcú öregre s eszébe jutván a kurucok nagy szerencsétlensége, életében először könnyek estek ki a szeméből. De erőt vett magán, kilépett a sátorból s elfülő hangon kiáltott:

— Lóra! Lóra!

Odakint nagy csörgés hallatszott. Aztán dobogni kezdett a mező. Aztán távolodni kezdett a dobogás. Aztán csend lett.

Bottyán János viaszszárgán feküdt immár az ágyban. Elszállni készülő lelke előtt elvonultak mégegyszer régelszállt katonáinak lelkei... Később szokatlan, sárga ködök ereszkedtek elé... A feje oldalt billent...

Abban a pillanatban vértöl-véresen dobbant be Sándor Ferkó ezredes:

— Generális! A seregek látni akarnak maguk között! Az Istenért, üljél lóra, mert pozdorjává tor minden jáunkat Hajszter generális! Hatvantól Aszódig haldokolnak a kurucok, de haldokolva is tereád kiabálnak vivátot! Generális!...

A Hajszter nevére összedidergett az öreg. S olyan indulat rázta meg, hogy egyet köpött tőle. Vér tolult a halántékába s amire hozzásiettek a testörtisztek, rekedten rikácsolt:

— Kötözzetek lóra! Személyesen megyek rá a bűdösökre!

Kiemelték: alig tántorgott. A sátor elé vitték s előhozták nagysörényű lovát. Felültették, rákötözték. Hegyes kucsmáját a fejébe nyomták és akkor odaadták neki szöges buzogányát.

És átdobogtak a mezőn a testőrkompánia huszárjai. A vén öreg nagy méreggel zörgött legelői, mert Hajszterre gondolván, olyan' indulat rázta, hogy azt hitte, mindjárt

darabokra fogja szétvágni a testét. És mialatt a csatahely felé vágatott, a menekülő katonák visszafordultak s feneketlen dűhvel kiáltozták:

— Vivát Bottyán apánk!

A vén öreg ott állt már ekkor a csatahely legközepén, alacsony halmon. Körötte vér, füst és korom volt minden s a füstön és kormon át itt-ott keresztlüvágódtak a kartácsok tűznyelvei. Esze Tamás árva legényei talán tizedszer fordultak visszafele s meztelen talpaik cuppogtak a lucsokban. Vitéz Fodor László a dulakodás legközepén legénykedett s huszárjainak kardjai zengve csattogtak. Sándor Ferkó puskás talpasai rendíthetetlenül tüzeltek a szakállakra felállított puskákból. És ekkor előtört a Balogh Ádám dandárja is. Balogh Ádám félcípőre illesztett kézzel vonult a csatába, lovasai hetykén és mosolyogva vagdalkoztak. minden kardcsapáshoz hozzáénekeltek egy sort a dandárnok halhatatlan nótájából:

*Császárt hogyha kinn kapom,
Haccsérosit lecsapom ...*

Bottyán János ott állt a csata legközepén, alacsony halmon. A tűz, a korom és füst letakarta az eget. A vén öreg felemelte jobbkarját s buzogányával az ellenségre mutatott...

És erre a jeladásra, úgy mint régen, átviharzott a kurucok ezrein:

— Vivát princeps Rákóczi!

És erre a kiáltásra véres szemmel törtek előre minden irányból a fejedelem utolsó katonái. Lobogósörényű lován a halom tetején állt a vén öreg, hogy kilátszott az egész csatahely fölött. Állt ott, elhanyatló életével, de keményen

a nyeregen. Zúgott-zúgott a Rákóczi neve, hogy elnyelte az ágyúk zúgását...

És akkor egy másik kiáltás harsant át a hatvani mezők felett:

— Vivát Bottyán apánk!

De Bottyán János ezt már nem hallotta. Egyszerre megrázkódott a nyergében ... Ám összeszedte minden erejét ... Mégegyszer előreszegezte buzogányos jobbkezét... Azt akarta, így lássák örökre.

... Rákóczi Patakon bántódhatott e pillanatban, Bercessyi talán Kassa városában diktálhatta citissime-leveleit, Esterházy Antal a gömöri erdők közt bolyongott . . . Riadtan futott mindenki...

Csak Bottyán János állt még a hatvani halmon, csak az ő katonái verekedtek még. Reménytelenül, de elszántan mentek szembe a végzet ellen. És a hatvani mezők fölött zúgott-zúgott a vivát Bottyán Jánosra, aki a tüzek, a füst és korom legközepén messzire látszott a halom tetejéről. Nagysörényű lova előrefeszítette a két lábat, fejét levágta a két lába közé. A köpcös öreg ült nagysörényű lován, széles, elborult homlokával, peckesen, — meredt karjával Hajszter felé mutatva a buzogányt.

Halott volt.

(1923)

LÁTOGATÓM AKADT

Szombaton déltájt benéztem a szerkesztőségbe, hogy némi különmunkát intézzek el aznap estére. Különmunkára nem lennék kötelezve ugyan, ám a szerkesztőm megígérte, hogy e különmunkának tiszteletdíja fejében száz-ezer koronát vehetek föl a kiadóhivatali pénztárnál, amibe a kiadóhivatal vezérigazgatója is beleegyezett és pedig szótlan biccentéssel. Hát ezért néztem be szombaton déltájt a szerkesztőségbe.

Leültem az asztalhoz, a papírt kiterítettem magam elé, tollamat belementettem a tintába, aztán oldalt pislogtam egy félpillanatra (az ihlet félpillanata ez!) s végül pennámnnak hegyét óvatosan rátettem a papirosra ... Ám ugyanakkor kopogtattak az ajtómon ...

— Ki az? — kiáltottam ki ingerülten.

Feleletül egy magamkorú látogató nyitott be, lábjujjhelyen. Disznósörtés zöld kalapja a kontyára volt felhaszítva, szélescsontú piros ábrázat nevetett ki a kalap alól, kis bajuszkája úgy ki volt pedrozve, mint az aprószeg, a lábán meg bagariacsizmát vettem észre annak az ismeretlennek, aki ilyen váratlanul rámnyitott.

Idegesen mozdultam meg a székben, ám az ismeretlen intett, hogy csak maradjak. Valami egészen sajátszerű szorongással néztem föl rá, ő pedig bemutatkozott:

— Perecz Gyurka vagyok, prakszi az Iksz gróf uradalmából.

Erre én is megmondtam a nevemet, amire Perecz György olyat sóhajtott, hogy abban a pillanatban mélyen megsajnáltam, ő pedig folytatta, de nem ült le, bár két-szer is megkínáltam:

— Ó, Mester, csakhogy elkaphattam egyszer! Most vagy soha! — s odanyúlt a hátsó zsebéhez.

Felugrottam az asztal mellől:

—Csak nem revolver!!

—De az — bólintott Perecz György s nadrágja hátsó zsebéből kiemelvén egy Frommer-pisztolyt, letette az asztalomra. Én félájultan hanyatlottam a falnak, ám Perecz György nevű látogatóm másodszor is megnyugtatott:

— E revolvert azért raktam ki az asztalra, Mester, hogy már most kijelentsem önnék: becsületszavamra itt helyben fogom magamat fejbelőni, ha nem hallgat végig teljes jóakarattal...

— De uram, én most nem érek rá, énnekem százezer koronát ígért a szerkesz ...

Perecz György először intett, hogy hallgassak, másodszor pedig térdrebocsátkozott, a kezét összetette előttem és jajgatni kezdett:

— Mester! Az édesanya síri nyugalmára esedezem, ne rúgjon el magától! Csak egy félórára ne rúgjon el! önnék semmi ez a harminc perc, énnekem — úgy lehet — mindenem: a nyugalmam, a boldogulásom, a karrierem! Hat nap óta nyomoztam ön után, Mester és ha most mégsem esnék meg rajtam a szíve, hanem azt találná mondani: Perecz György, kérem önt, kerüljön kívül az ajtón és ne zavarjon az alkotásban, — ha ezt találná mondani, akkor kérve-kérem önt, fogja inkább azt a puskát s eresszen ki belőle egy golyót a bordáim közé, hogy itt rúgjak utolsót, a szemeláttára!

Megesett a szívem szokatlan látogatómon, minek következtében így szóltam hozzá:

— Perecz György, kérem önt, hogy álljon föl és adja elő mondanivalóját!

Perecz György föl is állt, leírhatatlan hálával:

— Köszönöm, ó, nagyon köszönöm ezt, Mester! Es kívánom tiszta szívemből, adja az Isten, hogy ezentúl húsz-ezer koronát fizessenek önnek minden tárcájáért...

— Köszönöm a jótírvánságát, Perecz György barátom, — feletem bágyadtan — ámde ezt az összeget a nélkül is meg szoktam kapni. Azonban halljuk, miben lehetnék segítségére?

Barátom, Perecz György, egy nagyott sóhajtott:

— Arról van szó, Mester, hogy okvetlenül be kell jutnom valamelyik szerkesztőségbe. Kijelentem már most, hogy legnagyobb előszeretettel az ön lapjánál vállalnék valami állást. Természetesen — és ezt hozzá kell tennem

— nem akármilyen állást. Csak ne is próbáljon közbeszólni, Mester, úgyis tudom, mit akar kérdezni. Hogy van-e tehetségem? — és felmosolygott fanyarul. — Megnyugtathatom, hogy ami a tehetséget illeti: az van!

Láttam nyomban, hogy ismét egyikével akadtam összszé ama látogatóimnak, akik hol merevszárnyú repülőgépeikkel, hol a világbeke egyetlen eshetőségét biztosító mértani táblázataikkal szoktak fölkeresni hétről-hétre. Bzseniális fölfedezőket, jól tudom, testi-lelki barátaim zúdítgatják a nyakamba, amibe régen beletörödtem már. Most is erőt vettem magamon és így feletem:

— Hallj a-é, kedves barátom, Perecz György! Az érdekkében én aligha tehetek valamit...

— Hogy-hogy? — és nagyon nézett.

— Úgy, kérem, — mondtam neki — hogy nekem a

lapomnál, sajnos, semmi ilyenirányú befolyásom nincsen, aminthogy természetesen nem is lehet...

Perecz György felkacagott:

— Bocsásson meg énnekem, ó, Mester és nézze el emberi gyarlóságomat, ha azt mondjam erre, hogy e kijelentése: humbug! Ismerem én a szerkesztői fogásokat! Ám figyelmeztetem újtól: ha visszautasít, becsületemre, a szeme előtt fogom magamat fejbelőni!

Tehetetlenül engedtem le a karomat:

— De uram, sehogye értem önt! Magának kitűnő esélyei lehetnek a vidéken ...

— Kitűnő esélyek? — és fölkacagott nyersen. — Marhaistálló, vizes ugarhát, bérések és bagariacsizma! Önnek kitűnő esélyek! — s véres gúnnyal húzta le a száját. — Köszönöm, nem kérek belőlük! Elég volt, Mester, elég volt. Író akarok lenni!

Láttam már, hogy megint csak erőt vesz rajtam nyomult gyengeségem és bár éreztem, hogy a szerkesztőm nyomban kihajít, ha bármiben kijelentést teszek is a háta megett, mégis így szóltam Perecz Györgyhöz:

— Úgy. Hát mondjuk, micsoda irányban érezne magában kimondott hajlamosságot, barátom, Perecz György?

— Micsoda irányban? — csodálkozott el Perecz György. — Cirka minden irányban. Versről van szó? Megy. Társadalmi hozzászólást kell hevenyészni? Megy. Vezércikk? — és belecsapott a levegőbe. — Mint a vízfolyás. Annyi a sváda bennem, uram, hogy egyfolytába három órát is el tudok beszélni. Igenis, — és komolyan nézett maga elé — akár három órát is ... Úgy-e, szólni fog az érdekemben, ó, Mester? örök tiszteleje maradok!

Mit tehettem? Megírtem neki, hogy szólni fogok. Úgy látszik, nem hitte nagyon, mert kezet is kért rá. Kezet

adtam neki. Erre összecsappantotta a sarkát, meghajtotta magát és megköszönte. Én viszont felálltam, hogy hazafelé indulok. A különmunkámnak, amelyért aránylag elég tisztességes honoráriumot ígért a szerkesztőm meg a vezérigazgatóm, mára úgyis fuccs lett. Elindultam tehát, de Perecz György leendő kollégámmal és tiszteleömmel együtt, miután előzően zsebrevágta a revolvert. Útközben szórakoztatott:

— Nem is mondtam még, hogy igazság szerint Északról menekültem. A halhatatlan Felvidékről, ó, Mester és ezért fordultam csakis Önhöz, mert tudtam, hogy Ön is amaz elszakított honi táj szülötte és hogy úgy fejezzem ki magamat: élő csillaga, Mester! Egyelőre, fádalom, hurkot vetett a nyakunkba Trianon! — s a nyakán jelezte a hurkot. — De vigasztalódjunk és dolgozzunk! S kinek kell szántani elsősorban a magyar ugaron? A zseniknek, Mester! Elsősorban tehát önnek és az ön nagyrabecsült oldalán nekem is juthat talán egy keskeny barázda. Csak sose csüggédni, hanem tágítani a látkört és fejleszteni a stílust!

S mialatt őszinte dühvel lázított és tüzelt Perecz György, bús letargiával éreztem, hogy a mai napra aligha rázhatom le magamról Perecz Györgyöt. S úgy is lett. Mert ahogy villamosra szálltam, villamosra szállt Perecz György is és a közben egyre, vadított, hogy ne hagyjam a destruktív túltengését... Leszálltam a villamosról, Perecz György is leszállt. Becsengettem a lakásomon s beléptem az előszobába. Perecz György szintén belépett. Ám itt mégis mintha mentegetődzni akart volna:

— Patrik volnánk, Mester, talán nem veszi zokon, ha alkalmatlankodni találnék ama hajlékban, hol a hazai literatura egyik tündöklő csillaga ...

— Ó, kérem, kérem, kolléga úr — mert jólesett az elismerés. — Szóra se érdemes...

S betessékeltem az ebédlőbe. Feleségem furcsát nézett ugyan, de megsúgtam neki idejében, hogy egyik kiváló és jeles barátomról van szó. Perecz György barátom és kollégám természetesen nálunk ebédelt s a második fogás végén (több nem is volt!) pohárköszöntőben emelte ki a háziasszony ékességeit. Mert mondanom is szükségtelen, hogy Perecz György tiszteletére bort kellett hozatnom a zsidótól, ami százhetven koronámba került. De megérte, mert Perecz Györgynek olyan kedve kerekedett, hogy akkor már összetegeződtünk. Ő ajánlotta fel a poharat:

—Ezentúl úgyis kettesben kínlódunk majd a magyar kultúráért. Szervusz bratusz!

—Szervusz bratusz! — mondtam rá én is.

S még vagy hatszor koccintottuk össze a pohár fenekét. Perecz Gyurkáiiak akkor már keresztbéállt a szeme, tehát lelkesített:

— Igyunk bratuszkám és testvérem a hazai széplitteraturában!

Ittunk. Azalatt pedig némi kölcsönök irányában szomszédékhöz szalasztottam át a cselédleányt, mert elvégre bárminő fényes dotációban szokott is részesülni a hazai széplitteratura egyik avagy másik jelese, a váratlan borbeli kiadások ellen nemigen szokott fölvértezve lenni egyetlen jelesünk is. Szóval új flaskák kerültek föl az asztalra. Félszemmel láttam ugyan, hogy a feleségem feneketlen gyanakvással vizsgálgt hol engemet, hol Perecz Gyurkát, sejtettem is azonnal, hogy ezért nagy leszámolás lesz még négyszemközt, tehát nem is törődtem vele többet... Ámbár azt már ekkor sajnálattal kezdtem megállapítani magamban, hogy alapjábanvéve nyavalás ember vagyok Vegyük szemügyre például a mai ese-

tet! Két órával előbb belémbotlik ez a Perecz György, először Mesternek címez és hasravágódik előttem, két óra múlva pedig adósságokba ver és bratusznak szólítgat... De most nem volt helye a filozófálgyásnak, mert Perecz György barátom és kollégám akkor már eldült a félkönyökén, jobbtenyerét odatette a tarkója alá, aztán megköszörülvén hangsza látai, eldanolta magát szilaj keserűségeben, hogy azt mondja:

*Estvéledik, alkonyodik,
Gulya, ménes takarodik ...*

Hej, micsoda hangulat lett ebből! Gyurka teljes torokkal vitte a prímet, az állát hirtelen csak beszorította a két marka közé, amire én is elkeseredtem és kontrázni kezdtem. Fejhangoz és hetykén:

Három bojtár mind bort iszik ...

Akkor kellett volna látni bennünket! Perecz Gyurka képe paprikaszínre dagadt ki, mély bánatában megcsóválta a fejét, mutatóujját fölemelte a feje fölé, én is fölémeltem a magamét, úgy integettem vele Gyurka felé és akkor rávágottuk az utolsó sort, hogy kihallatszott a tizedik házig:

A számtartó ká-rom-ko-dik!!

Ám vége lett ennek is, mint minden vigadozásnak egyszer. Délután félöt körül Perecz Gyurka ama kívánságának adott kifejezést, hogy mivel ő délutánonkint el szokott szundítani kevéskét, most is elszundítana, ha nem venném zokon. — A világért se, Gyurka testvér — s bevezetvén a szomszéd szobába, befektettem a díványra.

—Hanem kicsit hűvös van idebent, testvér.

—Majd begyújtok, Gyurka testvér.

S begyújtottam, sajátkezűleg. Pereez Gyurka egy darabig régi betyárnótákat dünnöögötött még odabent, aztán elhallgatott, utoljára hortyogni kezdett.

Engemet ugyanakkor elővett az asszony:

—Az Istenért, micsoda alakot hozott ide megint?

—Egy kritikus-barátom — füllentettem szorultságomban. — Tudja, kedves, nagy érdekem, hogy jóban legyek vele ...

—S minden kritikus ilyen potyafráter?

—Hát ki hogy... — kuncogtam fel nagy zavaromban. — Megisszák, ha akad ...

Perecz Gyurka azonban legalább jól aludt. Amikor végül felébredt és kettőt ásított, sötét este volt. Mentegetődzni kezdtem, hogy most már sietnem kell a szerkesztőségbe. Perecz Gyurka is készülődni kezdett tehát, miután úgyse marasztotta senki. Az állomásra is elkísértem s a villamoson én váltottam meg a jegyet. Útközben faggatni kezdett:

— Szóval megegyezünk, hogy a jövő héten feljövök és beálllok a laphoz ...

Mivel már úgyis benne voltam sí mivel egyelőre nem került újabb kiadásba, ismét kezet adtam rá:

—Okvetlenül! Okvetlenül!

—De figyelmeztetlek, bratusz, hogy holmi kukacminőségen nem vagyok hajlandó ...

—Ó, kérlek, kérlek, öregem. Majd beszélek bizalmasan a főszervezővel. Még ma este!

A keleti indoháznál voltunk már. Pereez György barátom szivarra gyűjtött, de engemet nem kínált meg. Még volt egy-két észrevétele:

— Tudod, öreg skribler, őszintén szólva legjobban

szeretném a színházi rovatot. Kulisszák, kis nők... Hiszen értesz?

— Ő természetesen, természetesen! Majd megtárgyalom a főszerkesztővel...

A pályaudvar csarnokában voltunk már. Perecz György kollégám kíváncsi volt még egy-két részletre:

— Aztán hogy fizetnek? Például téged?

Megmondtam neki. Perecz György megállt, hátra-tántorodott s szemöldöke a haja alá ugrott fel:

— Hogy mondtad? Kettőezerkettőszáz? Magyar koronában? Disznóság! Disznóság! No, várj csak, majd begyűjtök én nekik! — s kezét jóindulattal ereszttette le a vállamra. — Csak semmi nyöszögés, bratyesz! Fölemeltem a fizetéset! Szavamra! De ugorj csak át faterkám, váltsd meg a jegyemet, én addig a koffert veszem ki a ruhatárból!

Én tehát szolgálatkészen ugrottam át, megváltottam a jegyet, de a magaméból, mert Perecz György barátom és kollégám elfelejtett pénzt adni. Tudtam, csak szórákozottságból. A perronon újra találkoztunk. Perecz György most se fizetett. Tudtam, csak szórakozottságból. Ezzel szemben emelkedett hangulatban volt és mint el is dicsekedett azonnal, időközben négy fröecsöt hajtott föl a vasúti restiben. Nagy füstöt eresztett a szivarból:

— Szemtelenség, hogy ilyen éhbéren koplalsz oda-bent! No, majd szétvágunk a bandában, csak bent legyek egyszer! De azért valljuk meg négy szemközt — és kedveskedve csapkopta meg az arcomat, — nagy sajtókulik vagytok ti, öreg...

— Hát igenis, kérlek alázatosan, pajtás, — mosolyogtam nyöszörögve.

— No nem baj — és megnyugtatott. — Majd ki-

vágjuk azt a főszerekészítőt, terólad pedig kanyarítok egy kis ismertetést...

— Ó köszönöm, nagyon köszönöm! — hebegtem boldogan.

A vonat indult. Kezet adtam tehát Pereez Gyurka barátomnak és kollégámnak, Pereez Gyurkának azonban maradt annyi lélekjelenléte, hogy hirtelen rámkiáltott:

— Gyorsan! Gyorsan! Kapd fel csak azt a koffert, vén tróger!

Az általános kapkodásban a „vén tróger“ kifejezést nem hallottam ugyan föltétlenül tisztn, ám ha most utólag erősen visszaemlékszem, határozottan úgy rémlik, hogy Pereez György barátom és kollégám így mondta: „vén tróger!“ De akkor nem volt idő a lamentálásra, tehát ösztönszerűen felkaptam a koffert. Azaz, hogy a koffernek hiányzott a füle, minél fogva a vállamra hajítottam föl s a tömegben tántorogva és kidagadt nyakerekkel szuszogtam Pereez György leendő kollégám után. Szószerint úgy, mint egy valóságos és tényleges székesfővárosi tróger.

(1922.)

VEREKEDÉS A HALÁLLAL

Szombat esténkint hárman ültek együtt: apai nagyapám, akit kozáknak csúfoltak, az apám vőtársa, névszerint Vajda György, aki legfőbb számadója volt a lazonyi erdőkben összeterelt kondáknak s azonfelül az édesanyám keresztapja, Pikor András, Be-betévedt a társaságba minden szombat estén Vidróczki is, a mezítlábas suszter. Vidróczki azonban nem számított, mert ő abban az időben fiatalembert volt még s Vidróczkit különben is minden alkalommal kihajították az ajtón.

Régen volt. Maholnap harminc éve lesz talán.

Ott ültek ők hárman az asztal körül. Vidróczki, mint póttag, a sarokra szorult le s a fülében piszkált, ha nem engedték szóhoz. Olyankor unta magát.

Apró, egészen apró legényke voltam még abban az időben. Nagyanyám a fonóba ment át s én a hátulsó ágyból fülelgettem az öregek meséire. Odakint haláloscsöndű éjszaka, a sáros utcán végigment néha valaki s a cuppogás a negyedik háztól is behallatszott, amint távolodtak, egyre távolodtak a későnjáró-valaki lépései. Más-kor szél kerekedett a Barkó-nyereg felől s ez a szél sikoltozott heteken át, hogy zúgtak és fütyültek tőle a kémények.

Ők hárman ültek az asztal körül, mert Vidróczki nem számított. Halkan pipázgattak maguknak, minek folytán füstpokróc lebegett a vékonyan sípoló petróleumlámpa alatt. Vidróczki nem pipázott, mert még pipára se tudott szert tenni a nyavalysás, ő a bagót kapta

a pipákból s e bagókat a zápfogára illesztvén, nagyokat köpködött a monumentális élvezet folytán.

Híres emberek voltak ők hárman.

Vajda Györgyről köztudomású volt például, hogy amikor Csaszlauban szolgált, a kantinban két cseh furvézert vert tönkre félkööllel. Az egyiknek egy csapással leütötte az állát, a másikat annyira megnyomorította, hogy két lepedőben vitték el a hirtelen előhívott szanitázesek. Hogy a hadseregről és a különböző fegyverne-mekről esett szó, Vídróczki nyomban belekotyogott a vitába. Pedig akkor még nem is volt hadköteles a nyavalýás. Azzal tolakodott előre, hogy ő tudja, milyen alapon vesznek be valakit a doktorok tüzérnek, huszárnak, vagy csupán vacak gyalogosnak.

Nagyapám, Vajda György, meg Pikor András sok világot és népeket beutazott katonaemberek voltak. Egy-szerre fölfigyeltek Vídróczkira:

—Milyen alapon? No mond!

—Hát azon az alapon, kezdte Vídróczki, — mialatt egyet szippantott a levegőből, — hogy akinek egyenesen áll a sarka, az baka lesz. Akinek hátrafelé áll a sarka, az huszár lesz . . .

Itt már a niagyapám ököllel vágott az asztalra:

— Akinek meg előreáll a sarka, az tüzér lesz! Hú, de cedar piszok vagy! Fogd be a szádat, mert mindenjárt felpofozlak!

Vídróczki nyelt egyet és elhallgatott. Mert a nagyapám módfelett haragudott, ha valaki szakismeret hiján avatkozott bele katonai természetű dolgokba.

Aztán ittak. Körbejárt az üveg s utolsónak Vídróczki nyakalt belőle, aki persze most is sáros lábbal ült az asztal sarkán. Mert cipész lett volna ugyan, de soha lábbelit

nem varrt. Még magának sem. Megvetette a tömegmunkát. Vídróczki a művészettel lelkesedett s ezért nem dolgozott.

Miután ittak, Pikor András megtörölte kétfelől a seprűabajuszát s Vídróczkira tért vissza:

— Nem értem, hogy nem sül le a bőr a pofádról, mikor ilyeneket hazudsz! A mi időnkben hátrakötötték volna a sarkát egy ilyen disznónak!

Vídróczki sunyin mosolygott maga elé s nem felelt. Feledhetetlen estéim maradnak ezek mindörökre! Ott ültek ők hárman a petróleumlámpa alatt (meg Vídróczki) és amint sűrűbb lett a füst és nőtt az éjszaka oda-kint, egyre inkább távolodtak a letűnt időkbe. Ilyenkor Jánosikot, a tót betyárt emlegették. Pikor András állítólag láta is egyszer az újhelyi vásárban. Kutya-rossz végről mindenjában tudtak. Jánosikot a szeretője házában fogták el a csendőrok és ott helyben felhúzták egy fűzfára. Vaskampót akasztottak a balbordája alá s azon a kampón fityegett, míg meg nem halt. De még nyöszörgő fityegése közben is hét pipa dohányt szítt el egymás után, mert olyan erő volt a nyakizmaiban. Mikor a hetedik pipát is elszívta volna, ráadásul csúnyán röhögött és szembeköpte az egyik csendőrt.

— Híres gyerek volt, — bologatott Vajda György.
— Azt már nem lehet tagadni.

És ahogy egyre közeledtünk az éjfél felé, ők hárman egyre marconább alakot Öltöttek. Az ital kifeszítette arculkon a bőrt és mivel összevágták a fogukat, a pipa szára fölfelé ágaskodott, minekfolytán a pipák kupakjai a kalapjuk karimája fölé kukucskaáltak. Ilyenkor földbe elásott pénzekeről, temetői kísértetekről, régi kalandokról beszélgettek. Pikor András felsöhajtott:

— Hej, amikor végiggyalogoltunk a pacifiki vasút mentibe! — s megütötte a nagyapám vállát,

Ez igaz volt. Ügy történt, hogy Pikor András Amerikába hajózott át a nagyapámmal. Persze akkor még fiatalemberek voltak mind a ketten. Ám New-Yorkban nem találtak munkát, a kevés néhány forintjuk elfogyott, amire elhatározták, hogy nekivágnak Szan-Franeiszknak. Ott bizonyosan megfogadja őket valaki. S nekivág-tak gyalogláb, a Pacific-vasút mentében. Két hónapig kutyagoltak. Átmentek olyan őserdőkön, hogy nem volt elejük-végük. Nagyapám az oldalán vitte a tarisznyát, Pikor András a hátán vitte zöld katonaládikáját. E nagy út folyamán egyízben — állítólag — indián tör-zsekkel is verekedtek volna.

Szép, nagyon szép dolgok voltak ezek!

De a legszebb történet mégis az maradt a számonra minden ilyen estén, mikor apai nagyapám, a kozák, elő-adta, mimMon verekedett egyszer a halállal a kertek alatt? Nagy dolog volt az, igen nagy dolog! Igaz, hogy a nagyapám csak tizenhétéves legényke volt még akkor. Oda is csapta a halál, hogy nyekkent tőle.

Apai nagyapám nem szerette firtatni ezt az ijesztő dulakodást. Ritkán is hozta elő és csak olyankor, ha már nagyon kérték rá és ha már nagyon az alja körül jártak az üvegnek. Kicsit mintha szégyelte volna is. Hanem azért belefogott:

— Hát igenis, úgy volt szószerint véve. Én az is-tálló-ajtóba álltam ki, két kezemet — így! — nekitámasztottam a két félfának, kinéztem az éccakába, mert lehetett már éjfél. Szépen sütöttek a csillagok, a hold az. ég közepén állt. Akkor gyütt a halál...

A dolog előzményéül tudni kell, hogy apai nagy-

apám, mint tizenhétéves árva legényke, a nénjénél lakott, aki jómódú gazdaasszony volt. Az a bizonyos éjszaka, amelyről szó van, vasárnap estére esett, a kocsislegény a faluban mulatott valahol, minden föltevés szerint lányok körül, a nagyapámnak tehát azt mondta éjféltájban a néneje, nézzen ki az istállóba, nincs-e valami baja a jószágnak? Nagyapáin felöltözött, kiment, megnézte a jószágot s mivel szép nyári éjszaka volt odakint, két kezével megtámaszkodott az istálló ajtófelfájának s elgondolkozott a csillagok felett. És mialatt kifelé nézett a, holdvilágos éjszakába, eszébejutott, hogy az istállóban minden éjszaka megjelenik a kísértet. Sokan tudták, hogy a halál jár ijesztgetni oda.

Abban a pillanatban a kertek alól már jött is a halál.

Legalább ölmagas, csupasz és szörös ember volt termetre és amint jött az istálló felé, lábai alatt megdöngött a kert, Más ember hasonló körülmények között valószínűen szörnyethalt volna. Nem úgy a nagyapám! Csak tizenhétéves legényke volt ezen az éjszakán, termetre alacsony, de abban a pillanatban oly pukkasztó méreg öntötte el, hogy azt hitte, mindenjárt elájul, S ezzel a lebíráthatlan méreggel megindult a halál elé, hogy odacsapja a földhöz.

A halál elé ment a nagyapám, mert fújt a felháborodástól, hogy micsoda jogon ijesztget éppen az ö istállójukban? Eléje ment, megállt előtte és noha fejével alig ért föl a melléig, mindenjárt csípőnragadta.

Birkózni kezdtek.

Nagyapám összeszedve minden erejét, fölemelte a halált s úgy vágta a földhöz, hogy talpaitól megdobogtak a kertek. Ekkor a halál kapta meg a nagyapámat, megemelte a feje fölé, aztán lecsapta, de úgy, hogy majdnem

szétfreccsent a bokája. Mert csodálatos, hogy mindig talpravagdosták egymást.

Nagy, igen nagy erőlködés volt az! Életre-halálra ment.

Megint csapkodták egymást. Már nem földhöz, hanem fölbe. Emelgették egymást, vagdosták egymást. Szépen sütött a holdvilág, ragyogott a sok csillag, csak a kertek dobogtak a nagyapám, meg a halál dobogásától. Fújt a nagyapám, fújt a halál. De csodálatos, hogy sohasem fáradtak el. Ellenkezőleg: minden erősebbék és minden dühösebbék voltak. Nagyapám hajáról folyt az izzadtság, a halál fújt, mint a kivert bika. De azért tovább csapkodták egymást a fölbe, amelyet bokáig feltűrtak maguk körül. Már az istálló is reszketett tőlük, a kert és a pázsit a kert alatt szinte dörgött a nagy erőfeszítéstől. Nagyapám utoljára unni kezdte a játéket s lábast adott a halálnak. A halál már-már elvágódott, de a legutolsó pillanatban elkapta valahogy a nagyapámat gatyástul — a fenekénél — s meglóbálván őt félkezével a levegőben, a kerítésen keresztül átvágta a szomszéd kertbe. Ott ébredt fel másnap délelőtt, mikor már hasára sütött a nap, de érezte, hogy a féllábára megsántult... Hát így volt. A birkózás időtartama lehetett vagy negyedóra.

Amire befejezte a nagyapám, Vajda György meg Píkör András könyökére dőlve nézett maga elé a messzeségbe s így tették hozzá: hej-haj! Vidróczki ellenben szemtelenül mosolygott az állába. Nagyapám ránézett az ifjú mezítlábasra és sunyi képén tapasztalván a fintort, rákiáltott:

—Nem hiszed talán?

—Dehogy is nem, — mentegetőzött Vidróczki. — Én is tanálkoztam már kísértettel, de nagyobbal. Egy holdvilágos éccakán hazafelé gyöttem Szürnyegről s

aközbe nekimentem egy tehénnek. Két falu közt állt az a tehén: a feje Nézpest alatt volt, a hátulsó lába Abaránál. Hogy milyen hosszú volt az a tehén? Másfél kilométer!... Fenét! Legalább három!

Nagyapám, Vajda György, meg Pikor András abban a pillanatban villámló szemmel ugrott föl:

— Hazudsz, disznó! Hazudsz!

Rámentek, lefogták, megfenekelték, fölemelték, ki-dobták az ajtón.

Én ilyenkor már elaludtam.

Elaludtam, de rendszerint nagy dobogásra riadtam föl. Az egész ház dobogott és rengett. És olyankor, ha orromat óvatosan kidugtam a dunna alól, reszketve lát-tam őket hármukat, amint a füstön át, a lámpa síró világánál, rengő lábaikkal táncoltak és kavarogtak a szobá-ban. Valami egyhangú, lázadó nótát dünnyögtek a tán-cukhoz, nagy botot forgattak a kezükben és valahány-szor ledobbantak a földre, a falon kocogni kezdtek a tá-nyérok. Aztán nagyon kiáltottak valamennyien:

— Le az uraikkal! Halál az urakra!

... Nemsokára harminc éve lesz ennek. Ma már csak álomszerű ködökben integetnek felém a nagy távolból ezek az éjszakák. Vidróczki valahol régi hazánkban ten-geti még magát. Persze mezítláb, mert most sem dolgo-zik. Hanem Vajda. György, Pikor András meg nagy-apám, a kozák, nem táncol többé furkóssal s nem lázít az urak ellen.

Messze világba mentek át mind a hárman. Mezítele-nül, szegényen. Amilyen mezítelenül léptek be valamikor ebbe a világba.

(1924.)

A SÓHIVATALBAN

Tegnap benéztem a sóhivatalba.

Ez a látogatásom minden előzetes szándék nélkül történt, tehát tendencia nélkül volt. Egyáltalán kínosan szoktam ügyelni rá, hogy felebarátaim érzékenységét a lehetőség végső határáig megkíméljem.

Tegnap délelőtt ugyanis a Ferdinánd-hídon ögyelegtem, mely a nyugati-pályaudvar hátában szétfutó sínhálózat fölött visz keresztül. Két ember jött szembe velem. Az egyik, aki láthatóan fel volt hevülve, hirtelen odamutatott a sínpárok között gubbasztó, amolyan raktárféle házikóra:

— A sóhivatal! Legjobb lesz, ha oda nyújtod be a kérvényt! Ott hamarabb elintézik!

A másik nem szolt vissza. Horgadt fejjel baktatott a társa oldalán.

Továbbmentek a hídon. Én megálltam s a raktárházikót vettem szemügyre, amely állítólag a sóhivatal lett volna. S ekkor határoztam el, hogy meg fogom nézni a sóhivatalt.

Egy ilyen terepszemlének némi szükségét is éreztem, mert addig egészen téves eszméim voltak a sóhivatalt illetőleg. Úgy képzeltetem tudniillik, hogy a sóhivatal volta-képen kiegészítő alosztálya az egyes miniszteriumoknak, hová a legsürgősebb kérvényeket szokás benyújtani. Ije mivel ezeket a legsürgősebb kérvényeket sohasem intézik

el, a kérvényezők annyi sós könnyet hullatnak el a kérvények szakadatlan sürgetésében, hogy e könnyek megszáradván a hivatalba vezető lépcsőkön: csupa ilyen sókristállyal vannak kirakva az odavezető feljárók, korlátok és előszobák... Kellemes csalódás ért tehát, amikor megtudtam véletlenül, hogy a sóhivatal valóban létezik, ám az egyes minisztériumoktól függetlenül, mint Önálló hatáskörű intézmény s valószínűen semmi kapcsolatban a kormányköröknek közvetlenül alárendelt magasabb hivatalokkal.

Akkor már leírtem a hídról s a Váci-út felől befordultam az apróbb raktárak közé, amelyek rég nem használt sínpárok közé voltak beékelve túlnyomórészt. De mert nem voltam biztos a dologban, hogy a sohivatalnak állított raktárház a valóságos sóhivatal-é, megkérdeztem azt a vasutast, aki egy tehervonat tolatására ügyelt:

—Ugyan kérem, hol találhatnám meg a sóhivatalt?

—Az ott a! — mutatott a vasutas ugyanarra a raktárházikóra, amelyet már a hídról is láttam.

A sóhivatálról egyelőre annyit, hogy az oldalfeljáróját üres hordók torlaszolták el. Mi lehetett bennük az előtt, nem tudom. Só semmiesetre. Innét kezdve állvány-szerű részre értem föl, amely körülfutotta a sóhivatal féloldalát és melyre belülről ugyanakkor újabb üres hordókat gurítgatott kifelé egy munkáskülsejű ember.

— Jó helyen járok, kérem?

Az ember bólintott, hogy jó helyen járok.

Az előszoba nagy raktárhelyiségből állt: hordókkal, dongáiddal, széthányt faladákkal s feltűnően sok lim-lommal. Ennek a végén homályos keresztfolyosó következett. E keresztfolyosóban balra kezdtem tapogatózni, mert

odautasított a munkáskülsejű ember. Itt jobbfelől egy ajtó tőt tapogattam ki.

Benyitottam.

Abban a szűk helyiségen, ahová benyitottam, még sűrűbb volt a homály. Leghomályosabb a szoba két ablaka. Egyelőre két, egymásnak szembetolt ócska íróaszalt fedeztem föl.

A jobboldali asztal mögül, a sarokból rámkiáltott valaki:

— Mit akar!¹

Az első pillanatban nem láttam senkit, csak a hangot hallottam. Akkorára másodszor is felszólított ugyanaz a hang:

—Menjen ki!

—Bocsánatot kérek, — kezdtem bizonytalanul — én a sóhivatalt keresem... Abban a föltevésben jöttem ide...

Mindez a sarok irányába mondtam. Ismét ugyanaz a hang akasztott meg, de már barátságosabban:

— Értem, értem... Az úr azért jött, hogy mace-ráljon bennünket...

Ekkorára sikeresen felfedeztem a hang tulajdonosát. A sarokban ült, nem tévedhettem ...

—Bocsánatot kérek ...

—Ismerjük ezt a föllépést, — vágott a szavamba újból, ám ezúttal már ellenséges indulat nélkül. — A múlt héten is itt járt valami firkász, csupa cukor volt, amíg alaposan ki nem kémlelt bennünket, másnapra aztán egy olyan konfidens cikket írt rólunk az újságjába, hogy majd a bőr ment le az arcunkról!

Azon voltam, hogy megnyugtassam. Tehát így kezdem, mialatt közelebb léptem hozzá:

— Bocsánatot kérek, uram, de nem ilyen szándék-
kal jöttem ide. Hogy őszinte legyek, nem értem ezt a
hűvös fogadtatást...

Bemutatkoztam neki s megmondtam a foglalkozáso-
mat. Kezet adott, leültetett. A pipáját kezdte piszkálni
egy szurkaiéval:

— A „hűvös fogadtatásra“ majd reflektálok, uram...

Mialatt a pipájával bajlódott, szemügyre vettem.

Már vénülő, nyurga és elnyúzott ember volt. De ami a
legjobban meglepett, a bajusza volt. Ez a bajusz ugyan-
is a szája sarkában kezdődött s vékony sugárban csüngött
onnét lefelé, mint a mandarinok arcképein látni. E ken-
derszínű bajuszcsökevény s az általános soványság bizo-
nyos savanyú karaktert kölcsönzött az egész embernek.
Amikor rágyújtott, jobbkezére tette a keskeny fejét:

— Tehát, mint kiderült, az úr is szokott hírlapba
írni. Ezt minden járt megéreztem, mert orrom még van. Az
uraknak köztudomás szerint megvan az a bosszantó sa-
játságuk, hogy ha valakiből ki akarnak csikarni valamit,
megtévesztő udvariassággal lépnek föl, lábujjhelyen jár-
nak, betörnek az ember bizalmába, másnap pedig gú-
nyos cikket írnak az emberről. Ezt magyarul *úgy hívják:*
tőrrel való hátbadőf és a sötétkerben ...

— De kérem!

— No-no — és legyintett. — Én egyetlen szóval
sem mondtam, hogy az úr is ezek közül a firmák közül
való lenne. Különben mivel szolgálhatok?

— Uram, — kezdtem kissé kényelmetlenül — meg-
vallom őszintén, nekem fogalmam sem volt eddig, hogy
valóságos sóhivatal is van a világon ...

Mosolygott rá, gyilkosan:

— Lássa, szerkesztő úr, ez a maguk baja. minden

alapisméret nélkül nekimennek s össze-visszafirkálnak az újságokba. Pedig hát publicisztika és favágás: két különböző dolog!

— Tudom, uram, — feletem készséggel — ezúttal nem is erről van szó. Ezúttal arról lenne szó...

Hirtelen megszólalt a telefon. Emberem felugrott, odarohant, lekapta a kagylót, de anélkül, hogy a füléhez emelte volna, beletoporzékolt a telefonba:

— Kikérem magamnak ezt a tolakodást! Egyáltalán tűrhetetlen, hogy mindenféle jött-ment alak bennünket molesztáljon komolyabb foglalkozás hiján!

Mialatt toporzékolt, körülnézte a szomorú helyiségen. Mert szomorú s az enyészetre emlékezetető volt minden. Három aktaállvány bankódott egymás mellett, annyira kisárgult ügy darabokkal, mint az érett tajték-pipa. Az aktákon finom réteg porból, a négy sarokban pökkök szöttek a függönyt. Az íróasztalon por, dohánymadarvány és bagóuledék, egy hosszában meghasadt tollszár, a tintatartókban vagy kilenc darab légy. A korhadt deszkapadlón egyetlen szék ténfergett három lábbal. Pönnak és tobáknak keveréke volt itt minden és valami olyan búbánatos hangulat, hogy az ember a halára gondolt.

Emberem azalatt a telefonba kiabált:

— Fogja be a száját és vegye tudomásul az úr, hogy szemtelen alak!... Mit?!... Hogy én vagyok a szemtelen? ... Nevezze meg magát az úr!... Hogy nem?!... Pukkadjon meg!... Igenis!... Szíveskedjék megpukkadni!

Lecsapta a kagylót, feltúrt hajjal jött vissza:

— Hát ez mégis prepotencia! Lássa uram, — fordult hozzá — így megy *ez* nálunk reggeltől-estig. Az

összes pesti naplopók, ha potyára akarnak röhögni, egyszerűen felhívják telefonon a sióhivatalt s első kérdésük rendszerint az, hogy van-e só? Én persze nem tudhatom a gyanúlan kérdésből, nem hivatalos személyiséggel beszélek-e s eó őszön azt felelem: van! No, ekkor jön a prepotencia! Ha azt mondomb: van, a sötétben bujkáló ipse annyit felel rá halkan: ha van, nyalja meg... S nincs vége a macerálásnak! Meg kell itt vészni, uram! Leült az asztalhoz, csöndes bánattal folytatta:

— Ez az igazi destrukció, szerkesztő úr! Erről teszenek már megereszteni egy pár cikket! A Szandzsákban sem történtek ilyen kultúrgazságok...

Ahogy ideért, váratlanul torkán akadt a szó, meg a pipa. Ugyanakkor lekapta a fejét, de oly hirtelenül, hogyorrát az asztalba vágta. Eemegye nyúlt a toll után, tovább szerette volna folytatni a másolást, ahol tíz percenél előbb abbahagyta. De az ujjai úgy citeráztak, mint cimbalom felett az útök ...

Meglepettek fordultam oldalt, az ajtó felé s némi csodálkozással egy gömböchású, furulyanadrágos, idősebb embert fedeztem fel a szoba közepén. Az idősebb úr, aki nek bokán felül ért a furulyanadrágja s e miatt elül-hátul kifityegett a cúgoscipő két füle, kérdésre kifordított te nyerekkel állt ott. Egy kérdőjel volt az ember:

„Hát ez mi?”

Megértettem, hogy csak a fönök lehet. De mielőtt felállhattam volna, hogy bemutatkozzam neki, a fönök úr kissé lebiccentett fejjel, mondhatni jóindulatú gúnnyal nézett le a savanyúarcú írnokra:

— Mi az, Pevák? Már megint politizálunk? Ön, Pevák, többízben is kifejezésre juttatott akaratomban elle-

nére nyilatkozatni mer? A főnöke háta megett? Mi ez, Pevák? — s az éles gúnyból egyszerre nagy méregbe csapott át. — Vigyázzon, Pevák, mert B-listára kerülhet! Nem megtiltottam minden alantasomnak, hogy távollétemben ne próbáljon hivatali titkokról fecsegni! No, majd begyújtok én magának, édes Pevák!

Pevák meg se mukkant. Ahelyett reszketve karcolt a tollal, miközben a háta felgörbült, mint egy kandúr gerince. A főnök úr még odavágott neki egy mondatot, de úgy, hogy nekem is értenem kellett róla:

— mindenféle ember előtt össze-vissza kotyogni!
Gratulálok önnek, Pevák!

Erre már fölálltam s tiszteletteljesen megmondtam neki nevemet és foglalkozásomat. A főnök úr abban a másodpercben elégedett mosolyra kerekedett szét:

— Ezer bocsánat, kedves szerkesztő úr! Igazán reszellem, de tudja, szerkesztő úr, ma mindenfelől száz kém lappang s az ember sohasem lehet óvatos eléggé...

— Értem és méltányolom a főnök úr álláspontját, — feletem udvariasan.

Alig lelte a helyemet:

— Parancsoljon, szerkesztő úr, — s az íróasztala mellé tolta a szétnyűtt háromlábú fotelt. — Mivel állhatunk rendelkezésére?

És mialatt kényelmesen eldülve pöfékelt, én is leültettem. Megmondtam neki őszintén, hogy minden különösebb számítás nélkül léptem be ide, mert csak a mai napon tudtam meg, hogy sóhivatal, amelyet én eddig szimbolikus gyűjtőfogalomnak tartottam, valóban létezik.

— Sok dolog van a világon, amiről fogalmuk sincs szerkesztő uréknak, — nézett rám a szeretett főnök úr.

— De ha már itt vagyok, — folytattam — megragadom az alkalmat, hogy a jelenlegi állapotokra vonatkozóan megismerjem a főnök úr véleményét. Azt hiszem, érdekelni fogja lapom közönségét.

A főnök úrnak láthatóan jólesett ez a közbevetésem. Kissé elgondolkozott s pöfftent hozzá kettőt:

— Hogy mi a véleményem? Hát persze, persze. Véleményem nekem is van, mint minden iskolázott embernek. Ami az álláspontomat illeti, e tekintetben azt vallom ... Pevák, hegyezze a fülét, tanulhat belőle!... azt vallom, szerkesztő úr, hogy Magyarországnak a Bachkorszak alatt volt a legkitűnőbb dolga. A hazafiak nagyokat búsultak és nagyokat ettek hozzá, — hogy az ivásról ne is szóljak! — de legalább kifejlődött a tekintélyek iránt való tisztelet. Ma: mocskos idők járnak e tekintetben. Nem tagadom ennél fogva, hogy a diktatórikus kormányforma híve vagyok. Röviden: Mául haltén!

Váratlanul másodszor is megszólalt a telefon. A főnök úr ránézett a vén Írnokra:

— Pevák, menjen oda s mondja meg az illetőnek, legyen szíves megrepedni ...

Pevák felugrott. A főnök úr magyarázva fordult hozzám:

— Íme, egyik eklatáns példája az elferdült közizlésnek ez a telefonmacera is. minden tíz percben ... Vagy hallott már róla, szerkesztő úr?

S visszatérvén előbbi nyilatkozatára, sóhajtott:

— Az a baj, kedves uram, hogy minálunk mindenki politizál, vagy telefonon üzi ostoba vicceit. Szolgálhatok még valamivel?

— Főnök úr, — kezdtem, ahogy szóhoz engedett vé-

gül. — Főnök úr, azt hiszem, tévedni méltóztatott, amikor politikai intervjuval volt kegyes szíveskedni a részemre. Én tudniillik a főnök úrnak a jelenlegi állapotokra vonatkozó álláspontja alatt nem politikai természetű véleménynyilvánítást értettem, hanem az ország soállományi viszonyait és helyzetét...

A főnök úr nagyon nézett. Mintha meg is sértődött volna. De azért nem árulta el magát. Néhány szünetre gallérjába eresztte a tokáját, mint az olyan államhivatalnok, aki jól átgondolja előzetesen a mondanivalóját. Aztán így kezdte:

— Erre is felelhetek. Természetesen elhallgatva olyan ténykörülményeket, amelyek gazdaságpolitikai, specialiter intim természetűek... Pevák, idetartsa a füllét, tanulhat belőle!... Hogy rövid legyek: Szlatina és Aknasuhntag elvesztése eleintén tetemesen hozzájárult a nehézségek fokozásához, de az akadályok leküzdésén szenencsésen túl vagyunk már. Ha szabadna egy titkot elárulnom: félesztendőre feltétlenül el vagyunk látva sóval. Erre vonatkozóan megnyugtathatom az ország közönségét...

Mivel a főnök úr e mondat után szájába tette vissza a tajtékpipa szárát, megértettem, hogy többet nyilatkozni egyelőre nincs szándékában. Felálltam tehát s meghajtottam magamat. A főnök úr is felállt. Kezet adott.

Kifelé indultam s szerettem volna kezet fogni Pevákkal is. Pevák azonban annyi lapulással másolt valamit, hogy mellével félig belenyomta magát az asztal felsőlapjába. A főnök úr különben is úgy kísért ki, hogy közém és a vén írnok közé állt. Nem akarta, hogy szóbaálljak még egyszer az alájarendelt közeggel.

A homályos folyosóig jött velem a főnök úr. Ott meg-

hajtottam magamat mégegyszer. Viszonozta a mégha jlást. Szívesen, sőt hajlandósággal. Már az külső ajtóban lehettem, amikor utánam szólt:

—El ne felejtse beleírni, szerkesztő úr, hogy a sóhivatal mindenig megteszi a magáét!

—Okvetlenül, főnök úr!

(1923.)

NAGYPÉNTEKRE VIRRAD

Éjfél körül lehetett, A fejedelem haldoklott.

Az este már annyira volt, hogy kétfelől tartották a Karját, miközben a hálóházba ment. A szavát alig lehetett érteni. Ahogy pedig lefektették, csak sáfrányszínű lett az arca és bár nem panaszkodott, nagy szenvédések zaklathatták szegényt.

A főkamarásnak, maga se tudta, miért, de valami olyan érzése támadt, hogy rövidesen árvákul maradnak az idegen földön. Lábjujhegyen kiszolt az előterembe:

— Rozgonyi uram ...

A homályos zugból felzörrent Rozgonyi András. Félig aludt még, félig most sem volt józan állapotban:

— Szolgataltára, Kelemen úrfi.

— Rozgonyi uram, — intett suttogva Mikes, — szaladja be tüstént a virrasztó urakat, mert halálán van immár szegény fejedelmi urunk ...

S zokogásba fült a főkamarás úr szava.

Rozgonyi úr tenyerébe fogta összekuszált fejét:

— Megint *egy* újabb szomorúság mirajtunk. Istenem, ne hagyd el a nyomorult bujdosókat! — s felkapván a kulacsot, kibotorkált az éjszakába.

Tizenkét óra feDé mind ott voltak már az „öreg magyar király“ körül. Csend volt, rémületes csend. Csak a két gyertya füstölgött az ágy fejénél s imboldog fénye kísérteteket riasztgatott az ablak alól. Kint felhők sötét

hadserge kergette egymást s a házak lábat szünetlenül csapkodta a tenger.

A fejedelem hanyatt-terült s este óta mozdulatlan maradt az ö szép szeme és szakálla. Kedden még dohányzott, szerdán már nagy bágyadtságba esett, és csak mindenkor aludt. Pedig amióta aludt, nagy dolgok estek oda-kint. Tegnapelőtt a bujdosók pérai utasoktól vették az első hírt, hogy messze Magyarországból az erdők alatt megint csattogni kezdenek a Máriás-zászlók s a Rákóczi rézobjait újra pengetik a butyini hegyek szakadékaiban, meg az alibunári ingoványok között.

De a riasztó örömhírt nem volt senki, aki tudathatta volna a szerencsétlen Rákóczival.

A két gyertya táncolt és füstölgött, a rodostói mene-külök lehajtott fejjel álltak és vártak. Mintha a virradatra leskelődtek volna. Nem a földi virradatra, hanem arra a másikra, amely Erdély felől próbált jelentkezni s amely még jobban megzavarta sokszor megzavart fejüket.

Mert a tegnapi napon újabb üzenet jött a portától: hogy Temesvár vidékén csakugyan felütötte fejét a Péró veszedelme, az urak eszük nélkül menekülnek Bécsnek, Csanád felől minden éjjel tűz vereslik az éghatáron s huzzonöttesztendős rejtekeikből előbújtak a vezna nyakú kurucock. Csak Rákóczit várják keletről. Jaj, de szívszakadva várják!

A fejedelem, a törökök „öreg (magyar királya“ hal-doklott ezalatt. S a bujdosók csüggédten néztek maguk elé... Ó, mi lesz velük, ha egyszer nem nyitja föl elfáradt szemét a gazda! Hiszen igaz, egyszer porrá kell változnunk, mert porból vétettünk valamennyien. De ki visel majd gondot azontúl a boldogtalan fejükre? S mi sors fog várni Péró keserű és sötét legényeire, akik Rá-

kóczi nevével szakadtak ki a hegyekből és a mocsarakból?

Pedig most már bizonyos, hogy megmozdultak. Mert épp az este jött meg a harmadik üzenet is Matula Páltól. Drinápolyból üzente Matula Pál. Azt üzente Matula Pál, hogy csak kicsike kitartás még, útban van már a lázadók parancsával, hogy vigye magával a fejedelemet. Ha pedig meghalt volna azóta, emelje ki halotti ágyából. Emelje ki, ültesse lóra, de halottan is vigye vissza a felzendült Magyarországba.

A hálóházban kínosan másztak ezalatt a percek. Kint zúgott a tenger, rikoltott a szél. S a felhők hanyatthomlok menekültek a szél hátán. Mintha régen szétzüllött kurucok menekülő hadoszlopa rikoltott volna vivátot az utánuk készülődő fejedelem felé.

A fejedelem most megmozdult. Mélységes bánatú kék szemét nem nyitotta fel, csak mintha a jobbkezével intett volna valakinek. Mikes fólébehajolt:

— Mit kívánsz, jó urunk?

Az öreg arcán iszonyú vívódás látszott. A bujdosók az ágyhoz settenkedtek s szemeiket ráfüggeszették Eákóczira. A fejedelem megint elaludt, ők pedig néztek, szünetlenül néztek. Aztán, de sokára, felsuttogott az öreg:

— Az ... utolsó ...

Összenéztek, nem értették. Mikes találta fel magát elsőnek s intett Rozgonyi felé, ki az ajtónak támaszkodva sírdogált:

— Küldjék be a papot!

S bejött a pap az utolsó kenettel és megállt a hal-dokló mellett. Árnyékok kergették egymást a szobában s ez árnyékok közt külön élő-árnyék volt minden bujdosó. Csak a tenger csapkodott s rég szertehullt kurucok fel-

legoszlopai kiabáltak szakadatlanul a felhők alól. Mint a trencséni mezőn, amikor véres szemmel rohantak a halál elébe: — vivát princeps Rákóczi!

Csönd volt. A gyertyák sercegtek. A pap az ágy fölét hajolt:

— Én téged megkenlek, hogy amit vétkeztél a te szemeddel, bocsássa meg azt tenéked a jóságos Isten ...

Az öreg Pápay sógor felcsuklott, Sibrik apánk elta-karta a szemét. Csáky generális a saroknak fordult s Zay úrfi nehéz bánattal pislogott kifelé, a nagypénteki sötétbe. Mikes főkamarás az ágy végében révedezett, álmatlan fejét a tenyerébe bocsátotta s a szemét egy pillanatra nem vette le az ö uráról. Most már megérezte, hogy nem ok nélkül hívogatta hazafelé valamikor a mindig ötet sirató édesanya, árva Torma Éva. Most már megérezte, hogy igaza volt szegény urának, mikor magához vonta arcát az elmúlt héten s megsimogatta a fejét: — fiam, Kelemen fiam, sokszor meg fogsz te még emlegetni engemet... 0, megérezte e pillanatban, hogy rettenetes idők fognak következni reájuk...

A pap kereszttet vetett a haldoklóra:

— A te testi és leksi szenvedéseidet enyhítse meg a jóságos Isten ...

Még nagyobb csend állt be. A bujdosók körül fogták az ágyat s nehéz tekintetük búcsúzott a fejedelemről. Az öreg király alig lélekzett már. A bujdosók kis falkája pedig nézte, szünetlenül nézte ezalatt az öreget. Valaki hangsosan felsírt az ajtó megett.

És ekkor történt valami.

Az előteremben ugyanis váratlanul felvágta valaki az ajtót. Aztán rekedt hang rohant át a palotán:

— Hol van fejedalmi urunk?

A hálószobában összedöbbentek a virrasztók, odakint pedig csitítgatni kezdték valakit. Egy dühös és tolakodó valakit. Aztán dulakodás hallatszott, Rozgonyi András, Sehonnai Péter s még néhány szolga verekedett valakivel az ajtó mögött, de az la valaki lehajigálta őket magáról, mint vadkan a kopókat s mire idebent másodszor is összedöbbentek az urak, az ajtóban csak fölmerült egy keselyűorrú, forradtábrázatú talpas. Por feküdt a csüngő szemöldökén, lyukas volt a báránysapkája, egy-szakadás volt a csizmája. Fölmerült az ajtóban s kitört belőle indulatos lelke:

— Uram, szentséges nagy uram! Matula Pál bujdosó vagyok a Czelder Orbán régi ezredéből! A saját talpamon kutyagoltam idáig, mert a lovam kidöglött a drinápolyi országúton! Uram, fejedelmi uram! Ha beteg vagy, mozdulj meg az ágyadban, ha pedig meghaltál, fordulj meg a halálodban, de indulj, mindenjárt indulj, mert oda-haza kitört a szabadság!

Ordítása átzúgott a palotán s megrázta a falakat. Sibrik, Zay és Mikes feltartott karral sietett elője:

— Az Istenért, csöndesedjen ...

De Matula Pál nem látta, mi történik a szobában. Megvadult sajátmagától:

— Uram, szentséges uram, csak most az egyszer még! Csak most ne hagyj el minket! Péró kibontotta már a zászlókat s a menekülő legények, úgyszintén a harminc esztendeje lappangott kurucok csapatonkint özönlenek ki-felé a nádasokbul, kösziklákból és ellepik a mezőket. A Bégától a Marosig égnekk a falvak s a szatmári erdők alatt újra szólnak a töröksípek! Vértesi Mihály tüzeli a rákokat, a csanádi mezítlábasoknak viszontag Csordás kapi-

tány a látható feje. De nélküled elveszünk, uram! Péró veszedelme előntötte a haza felét, s én, Matula Pál, jaj-gatva könyörgök feléd: — ébredj, uram, ébredj!

S egy nagyot fújt Matula Pál.

Csak akkor vette észre a fejedelmet. Mert a féktelelén ordításra megmozdult Rákóczi is. Mintha nagy-nagy útról nézett volna vissza egy pillanatra. Megmozdult, felejthetetlen szemét fölemelte megegyszer s felmosolygott hozzá szomorúan, igen szomorúan. De csak egy villan-tásra. Talán csak úgy képzelték azt, akik körülötte álltak, szegények. Aztán lezárt a szemét Rákóczi. A feje oldalt esett a párnán.

Matula Pálnak lehanyatlott és elhalt a karja:

— Vége hát... Mindennek vége ...

És akkor újabb, de egészen rövid csend következett. És akkor egyszerre írtóztató sírás-rívás tört ki a palotában. Mikes odarohant az ágyhoz s leborult a meghalt urára:

— Az Isten simogassa meg a mi árva fejünket!

Oidakint Nagypéntekre készült a virradat. A szél megzörgette az ablakokat s felhők repültek a szélben.

A tenger zúgott.

(1921.)

A SZERKESZTŐ ÚR

A szerkesztő úr éppen vezércikket fogalmazott. Természetesen támadó szellemű vezércikket.

Ha azt hinné azonban valaki, hogy a szerkesztő úr valamelyik úgynevezett előkelő fővárosi napilapnak volt a teljhatalmú ura, aki legalább harminc úgynevezett előkelő írót kormányoz egyetlen szemhunyorítással, — azt már elöljáróul fel kell világosítanom, hogy a szóbanforgó szerkesztő úr minden össze a vidék kulturális életének volt egyik hathatós tényezője, ám nemelyik szerint hátramosítója is egyben.

Így volt-e, nem tudom. Én csak annyit tudok, hogy a szerkesztő úr balválla fölött, természetesen a kabát alatt, cukorspárga húzódott át a nadrágtartó balszára helyett, a jobbválla fölött ellenben semmi sem húzódott át. És pedig azért nem, mivelhogy a szerkesztő úr nadrágjának jobbfelső elülső és jobbfelső hátulsó részéről hiányzottak ama gombok, amelyekbe rendes körülmények között a (kissé triviálisan!) nadrágtartó néven ismert holmit szokás beakasztani. A szerkesztő úr ugyanis jóideje nadrágtartóval sem rendelkezett immár s körülbelül ez volt közvetlen oka, hogy spárga révén madzagolta fel a balvállán keresztül ama ruhadarabot, amely az ember lábszárain szokott lötyögni; A szerkesztő úr azonban — a már fentebb vázolt jobboldai nadrággombhiányosság következtében — kizárában a balválla fölött alkalmazta a spárgát,

minek folytán nadrágjának balszára bokán felül ért és csapkozta a lábaszárát, nadrágjának másik szára ellenben annyira raféküdt a cipőjére, hogy a sarka körül csüngő rojtokban sepert végig az "utcán.

Mert ilyen ember volt a szerkesztő úr.

Ahogy beléptem hozzá, éppen vezércikket fogalmazott. Természetesen nem csupán vezércikket fogalmazott ő, hanem tárcát, csevegést, napihírt, szellemes elmefuttatást, riportot, helybeli szenzációt és egyebeket is, egyszóval elejtől-végig az egész újságot, mivel a (szerkesztő) úr húsz esztendő óta egymaga fogalmazván minden, az összszerkesztőséget is jelképezte egyúttal. Most azonban, ahogy beléptem hozzá, éppen a vezércikket karmolta össze dühösen. Ezt onnét sejtettem, mert körülbelül lapzárta volt már, a szerkesztő úr viszont húsz esztendős szokása szerint a végére hagyta a vezércikket, amikor már a megfelelő adagolású düh és elszántság gyülemlett föl benne. Félelmetes tollával ilyen alkalmakkor döfte le azt a szerencsétlen, aki az eszébe jutott véletlenül.

Beléptem tehát. A szerkesztő úr anélkül, hogy felnézett volna, rámkiáltott:

—Takarodjon, mert kivágom!

—Nono, öreg, hiszen én volnék — szóltam neki csöndeskén.

—Á, te vagy az, gyermek!! — lelkesedett az öreg, a nélküli, hogy felnézett volna, mialatt a tolla széles lendülettel karcolt és repült egy árkuspapír hátán. — Minő meglepetés, minő öröm! Igazán szép töled, hogy a hírnév ormain sem feledkeztél meg hazai zsurnalisztikánk kopott és névtelen közkatonájáról, aki egykor, úgy-e bár, első mestered volt az újságtechnika zeg-zugos bozótjai között.

No, valóban szép tőled, hogy fölkerestél s becsületemre mondomb, hogy ez a ragaszkodásod szívem mélyéig meghat e pillanatban. Jól esik a tudat, hogy legalább te nem rúgsz el magadtól. Mert üldöznek mindenfelől, mint a veszett kutyát! A félvilág vicsorgatja rám a fogát, brattyeszkám. Ám ennek én csak örülök, mert elemem a harc! De foglalj helyet, kérlek. Azaz hogy egy ülőszék exisztálván minden össze e katakombában, maradj kicsit állva, mert a földre mégsem ülhetsz le. Mindjárt készen leszek, csak egy keveset ledöfök még valakit...

öreg barátom, mialatt ily kedélyesen diskurálhatott hozzámbam, egyszer sem nézett föl, hanem vad elszántsággal fogalmazott tovább. Ijesztő hírű tolla tébolyult iramban karcolt és ágaskodott a papír fölött, ö maga teljes súlylyal dült az asztal fölé s a fejét szinte fájdalmas boldogsággal tartotta félre egy kicsit. Bütykös ujjai között cikázó lendülettel ugrált és táncolt az alatt ama ijesztő hírnevű toll...

Szorongva néztem körül a pincelyukban, amelyet — szokott túlzása szerint — katakombának nevezett öreg barátom, a szerkesztő úr. Egy helybeli vegyeskereskedő raktára volt e helyisége s e raktár egyik homályos sarokaszatalánál húsz esztendő óta hadakozott immár a megalkudhatatlan nemzeti irányzat emez öreg névtelenje. Kétségbe-ejtő hely volt ez a sötét odú.)Az ablak sarkában zsendülni kezdett már a fű (odakint tavaszodott) s az ablak egyik törött táblaján bekukucskált két-három liba. A szerkesztő úr szinte az ihlet eksztázisában írt ezalatt. Bütykös ujjai között ágaskodott és remegett már ama bizonyos ijesztőhírű és százaktól megátkozott rozsdás toll...

Szegény öreg barátom, szerkesztő úr!

Ebben az időben olyan volt már külsőre, mint egy

sózott hering. Hiszen akadtak túlzásai minden esetre, de hogy ennyire jusson, sohasem hittem volna! Legutóbb annyira elkeseredett már, hogy vállig növesztette a minden oldalba lecsüngő hajbozontját s jobb- és balfelől var-kocsba fonván, apró pálcikát bogozott a végébe. Persze röhögtek a háta megett, hogy a félkegyelmű alak végleg megkergült, mert úgy fonja kétfelé a haját, mint száz ével azelőtt a hortobágyi számadójuhászok. A szerkesztő úr olyankor mély megvetéssel rántott egyet a vállán:

— Piszkos nemzetközi alakok! Igenis, úgy járok, mint az őseim! Mert turán-utód vagyok! Akinek pedig nem tetszik, repedjen szét!

A szerkesztő úrnak mellékesen Vaczulka volt ugyan a vezetéknéve, ezt azonban ne feszegessük ezúttal. Ma, ezer és egynéhány esztendő után, ki tudná megmondani, vájjon a fajtúrániak között nem akadt-e valaki, akinek esetleg Vaczulka volt a vezetéknéve? öreg barátom, Vaczulka szerkesztő úr, különben is felszólthatnék, de persze még ezúttal sem tekintett föl reám:

— Gyermek, nem kanyarítanál hirtelen egy helyes kis rajzolatot? Persze csak úgy állva, a falon, mert az egyetlen karosszékre egyelőre még kehes nagyapádnak van szüksége. Mondjuk, — és itt félpillanatra eltűnődött maga elé, — hátbadöfhetnéd esetleg a polgármestert...

Riadtam néztem rá:

— Miért éppen a polgármestert?

— Csak úgy — és magasról felkapott lendülettel csapott le a papírra. — Csak úgy, mert éppen az eszembe jutott. Hogy tisztelesen ember lehet netán?! Tévedsz, fiam, katasztrófáisan tévedsz. Látod, nekem soha sincsenek adataim senki ellen, csak ütök, vágok, szúrok, piszko-lok és gyalázok mindenkit, aki az eszembe jut története-

sen. Ám... és ezt jegyezd meg magadnak, gyermek, soha még sajtópert nem kaptam, mert mindenkinél van valami a füle mögött. Hogy nem döfőd hátba a polgármestert? Gondoltam, édesem, gondoltam. Koszos kis óvatos duhajok vagytok ti valamennyien, de vágni nem mertek. Koszos, apró kukacok vagytok, apuskám, ám nagyon kérlek, ne próbálj megnehezteni rám az őszinteségemért. Becsületszavamra mondomb, ha ilyen hencegő, gyáva fickókat látok magam előtt, úgy el tudok keseredni, hogy majdnem sírva fakadok. Hogy mi az intranzigencia? Ti csak szájaltok róla, de ami a valóraváltó megtestesítést illeti, az már az én öreg vallaimra hárul. De én verekszem is, a szentségit, amíg végsőt nem szusszantok. Mert én vagyok az utolsó turáni sajtóbölény!

Vaczulka szerkesztő úr itt újra lecsapott a papír fölé, mint egérre a vérce. Én pedig búskomoly érzéssel vettetem szemügyre ezalatt Vaczulka szerkesztő urat. Vaczulka szerkesztő úrnak ugyanis nem ott állt a nyakkendője, mint más rendes adófizető állampolgárnak, a gallérja elülső részén tudniillik, hanem pontosan a balfüle alatt. Ám húsz esztendő óta ez a nyakkendő is szétfoszlott már és keskeny madzagba zsugorodott össze, mint amilyen madzag volt alapjában Vaczulka szerkesztő úr is.

Ám ekkorára készen is lett a szerkesztő úr. Pontot tevén tehát a vezércikk végébe, felcsapta karimás kalapját, magára rántotta rozzant felöltjét:

—Mehetünk, tata. Máma nagy köhögés lesz!

—Miért lesz nagy köhögés?

—Azért, öcsém, — és fölényesen csapott a vállamra, — mert magyarul szólván, kivégeztem az ipartestület elnökét. Azaz hogy rosszul fejeztem ki magamat. Nem végeztem ki, csupán mellbesuhintottam. De úgy suhintot-

tam mellbe, hogy köhögni kezd és vért fog hányni tőle három hétag s előbb-utóbb belehal. Véghatás gyanánt te-hát az eredmény ugyanaz. Gyilkolni kell a liberalizmust, mert ez a dolgok veleje. Intransigencia kell ide, szinyór, intransigencia! Az pedig van! — s önérzettel vágott oda a mellére.

Akkor már a városka főutcáján mendegéltünk egymás mellett.

Köröskörül tavasz volt. A hegyek felől suhogva fúj-dogált a márciusi szél s az ibolyakék mennybolton fehér felhőcskék bandukoltak valamerre. A hórihorgas Vaczulkának jobbra-balra lengett a két szál halántékvarkocsá, nyakkendőjét most is csak a balfüle tartotta, a markában ellenben félmázsás fütykös rengett. Amikor észrevette, hogy a bunkót vizsgálgom, felmosolygott savanyúan:

— Erre az instrumentumra nagy szükségem van, szír. Hja, a vidék, az más, mint a főváros. Itt ugyanis, ha már kiürült a szellemi arzenál, ezzel szoktam érvelni. Tettekkel, fiacsikám, tettekkel!

Városi emberekkel találkoztunk. A szembejövők vagy átvágtaik előlünk az utcán, vagy kényszerű lapulással emeltek kalapot Vaczulka előtt. Vaczulka hanyagul biccentett feléjük s olyankor magyarázni kezdett:

— Aljas, csúszó-mászó népség. Reszketnek tőlem és utálnak. De majd leszámolok még minden gerinctelen talpnyalóval. Húsz esztendő óta vagdosom már e gyalázatos bandát, amely mukkanni sem mer előttem, csak hatalról szurkál és bántalmaz. Látod a túlsó oldalon azt a sánta vakondot, hogy pislog felém? Az árvaszéki ülnök az a vaksi alak. Jó, hogy megláttam. Legközelebb oda-cserdíték neki egy félhasábon. Hát azt hallottad-e, hogy perben állok a kiadómmal?

—Nem hallottam ...

—Jó kis eset pedig. A kiadóm tudniillik, ez a szörös kapitalista, megtagadott tölem húsz forint előleget. Aznap este aztán öt pofont adott neki valaki a sötét utcássarkon. Persze én rám gyanakszik s most azért perel. Úgyis letagadom a bíróságnál. Neked azonban megsúghatom, hogy mind az öt darabot én kentem le neki. Most különbén kopaszra fogok nyiratkozni. Bejössz?

Egy borbélyműhely előtt álltunk. Nem értettem:

—Kopaszra?

—Csakis — bólöngrött komolyan öreg barátom, Vaczulka. — A plebsnek ugyanis, ennek az állítólagos ezerfejű cézárnak, amelyet gyülöölök és megvetek, külsőleg is kell tudni imponálni. Én tehát most lenyíratom a bundámat s tíz perc múlva oly tündöklő kobakkal fogok megjelenni a kávéházban, hogy arról fognak beszélni öt napig e korlátolt alakok. Szenzációt keltek, mein lieber Freund! Szenzációt!

Akkor már bent is volt az üzletben. Utánamentem. A borbély hajlongva fogadta és bár több vendég is várakozott egy lyukas dívánon, Vaczulkát nyomban a tükör elé ültette. Vaczulka hanyag göggel vetette el magát a karosszékben s félhangosan odaszólt a mesternek:

— Nullást neki, édes Mesterem!

A borbély esze nélkül kapott a nullásgép után s alázatos igyekezettel topogta körül Vaczulkát. És akkor neki illesztvén a nullást a Vaczulka jobbhalántékának, meg se állt a Vaczulka fejetetejéig. A jobb varkocs fájdalmas nyisszenéssel bukott le a Vaczulka lábához s ugyanakkor egyenletes ösvény maradt vissza halántékának ama részén, amerre a nyírógép elhaladt. Mint ősrengetegben a frissen vágott csapás...

Ám ekkor szenzációs fordulat következett. Amikor ugyanis a félvarkocs fájdalmas szisszenéssel hullott volna alá a Vaczulka jobboldali halántékáról, Vaczulka történetesen odanézett a tükr melletti árjegyzékre. Odanézett s abban a pillanatban felkiáltott:

— Halt! Halt! A szentségit ennek a mai rendszernek! Hát már megint öt koronával emelték a nyiratkozást?

A borbély ügyefogyottan próbált dadogni valamit, hogy az Isten úgy adjon boldogságot neki és egész családjának, ő nem oka... Az ipartestület mondta ki egyhangú határozattal... De Vaczulka nem türt ellenvetést. Fojtott hangon állt fel:

— Köszönöm, öregür, eleget hallottam. Legközelebb majd befütyölök maguknak is...

— De szerkesztő úr! — rimánkodott a borbély. — Tessék helyet foglalni! Megnyírom én ingyen is a szerkesztő urat...

Vaczulka ingerült gesztust csinált:

— Ne tolakodjon, Bubenyik mester! És jegyezze meg magának, hogy úrral van dolga! Egy úr, ha nyiratkozik, meg is fizeti, én azonban ilyen uzsoraárra kapható nem vagyok! Potyázni pedig nem szoktam és ezt mégegyszer jegyezze meg magának, Bubenyik! — s fejébe nyomta a kalapot.

Újra kint voltunk az utcán. Meg voltam győződve, hogy Vaczulka hirtelen elvesztette az eszét. De Vaczulka megnyugtatott:

— Látod, ennyire sülyedtünk. A borbély emel, de a kiadó nem emel. Fölvetem ennél fogva a kérdést: hol itt az arány? Disznóság! Az Antikrisztus bujtogat közöttünk. Ha azonban azt hinnéd, — és itt meleg indulattal tette

rá tenerét a vállamra — hogy én most mégis csak meg fogok nyiratkozni, akkor felvilágosítalak, hogy fájdalmas tévedésben vagy, apus. Ó, nem! Mert akkor megszegnem húszszestendős elveimet: „harc a tőke és az uzsora ellen!” Én tenát a hajamat úgy hagyom, ahogy odabent láttad utoljára. Nem mondomb, holnap megpróbálom esetleg, hogy sajátkezűleg nyiratkozzam meg két tükörből. Az egyik tükrőr előttem lesz, a másik a hátam mögött. Ha nem megy, annyi baj legyen! Majd hozzá a többihez. De most nézzünk be a kaffába egy feketére. Krisztus-Isten, micsoda konsternáció lesz majd odabent a szellemi csiszlikek között, ha leveszem a kalapot! — és itt már széles kedvében úgy harsogott, hogy a bunkósbottal belekalimpált a levegőbe.

Betértünk tehát a kávélházba, öreg barátomnak, Vaczulka szerkesztőnek, külön asztala volt a sarokban, a térré kinéző főablak mellett. Ahogy leültünk, magához tapsolta a pincért:

— Főür, két adag rosztopcsint! Mint rendesen...

Vaczulka tehát máskor is legalább két adag rosztopcsint szokott rendelni első vágásra. Száalom fogott el az öreg iránt, mert hallottam már előbb is, hogy legutóbb végleg italnak adta elárvult fejét. A nagy többség azt állította, hogy a lelkismeret mardosó kígyói elől menekül a mámor karjai közé ez a közveszélyes alak, én azonban úgy láttam, hogy egyéb bánatok keserítik a vén Vaczulkát, úgyis, mint küzdelmes létünk e vergődő szellemi obsztosát. Lamentálásra egyébként sem volt idő, mert Vaczulka szerkesztő úr magábahörpentvén azalatt az első számú rosztopcsint, levette fejéről a kalapot...

Délután három óra körül lehetett a pillanat, amidőn Vaczulka levette fejéről a kalapot. A kávélház tömve volt

ebédutáni látogatókkal s Vaczulka azonkívül éppen a megcsúfolt jobbhalántékával fordult a kávélház belsejének ...

A hatás valóban konsternált volt!

Először a főpincér vette észre és beletántorodott...

Három perc múlva már mindenki Vaczulka felé pislogott, vagy meresztgette a szemét, ki furcsa fejcsőválással, ki őszinte rémülettel... Vaczulka azonban, megélvezvén magában az első pillanat okozta általános szédületet, nem törödött többé a plebssel, amelyet tudvalevően megvetett s mindenekfölött korlátoltnak tartott. Tíz percen belül különben is a negyedik rosztopcsin irányában tapsolt már a pincérnek Vaczulka és akkor baltenyerébe helyezvén a feje súlyát, kiöntötte előttem a szívét:

— Árulás van itt jelen, mossziő ... Magyar hazánknak s nemzeti eszményeinknek céda kótyavetyéje az egész vonalon! Destrukción, tőkehalmazás, bitang jelszavak, nyomorult megalkuvás és a korlátolt tömeg ádáz felvonulása egyetlen személyem ellen! Ám így van ez jól, édesem. Csak harapjanak! Nem hiába körmöltem és ugattam húsz esztendeig: most már virradni kezd nekem is. Beretvát teszek a nyakamra, ha csalódnék! Főür, még két adag rosztopcsint!

Megállt. Másik tenyerébe tette át a feje súlyát:

— Nem vagyok azért magamra, gyermek. Akadnak még megértő lelkek Magyarországon! Mert lásd, e szellemi csiszlikek ellenében, akiket Itt látsz e kávélházban, az utcán és szerte a hazában, legiszonyúbb vívódásaim között a tényleges csiszlikek álltak az oldalamra: a helybeli timáregédek, bőrcserzőlegények és egyéb targák. Szomorú igazság ez, de így van. Ma már ez egyszerű kézmívesek a nem-

zeti talpraállás utolsó órbástyái, — és nehezen bólolgott maga elé. — Meg is szerveztem őket egy úgynévezett varnyúosztalba. A teremtésít, hogy tudnak verekedni ezek a varnyúk! Könnyezni szeretnék, valahányszor munkában látom őket. Mert ha elégtelennek bizonyul a szellemi muníció, csak egyet fütyentek a varnyúknak, akik sírva lelkesednek értem s olyankor dolgozni kezdenek a varnyúk. Akkor látnád őket! Nincs már itt egyéb reménykedés, csak a varnyúk... Halál a destrukcióra!

Furcsán néztem öreg barátomra, Vaczulka szerkesztőre. Kicsit zavaros volt már, de éppen eleget ivott hozzá. Vaczulka kiérezhette, mit akarok mondani neki, mert fölnevetett:

— Ó, te óvatos kis duhaj! Azzal szeretnél most letromfolni, hogy hiszen a destrukciót éppen én tenyésztem ... Kolosszális! Kolosszális! A destrukciót, mein Herr, csak ellendestrukcióval lehet fénkertartani. Mert ha abba-hagynám egyszer az ellengőzt, kitekernék a nyakunkat. Dehiszen ezt úgyse akarod megérteni. Főür, még két ándungot!

Itt egyszerre csak hátravetette magát a székben s miatt gyönyör és gőg viharzott az arcán, kimutatott a térré:

— Oda pislants! Ez vagyok én!

Kinéztem a tükrablakon, a téren éppen akkor jelent meg a Vaczulka délutáni újságja. Szinte tépték magukat utána az emberek. És ahogy rápillantok az első oldalra, tehát hihetőleg a vezércikkre, egyesek homlokuk közepéig rántották fel a szemöldöküköt, mások ellenben hörögve támaszkodtak neki a hirdetőoszlopoknak. Vaczulka ördögi kéjjel bologatott maga elé:

— Döfködni, reszelni, fűrészelni: ez a hatás titka, tatus. Hogy úgy mondjam: szellemi drótkefe! Az ellenlap, a liberálisok orgánuma, a mérsékelt józanság szócsöve alig szuszog mellettem. Pedig hogy doppingolják azt a szócsövet! Anyagi erőforrást töltötgetnek bele a kormányszervek helyi közegei, a megyei kapacitások, a kereskedők kaszinója s egyéb közhasznú egyletek... Döglődik, gospodin, döglődik! Ám ha én repülök ki egyszer az utcára, úgy kapkodnak, mint a medvecukrot! Megfojtanának, ha tehetnék, de bomolnak a lapom után. Hja, ehhez tehetség kell! A végzet döglessze meg a kiadót, e szörös kapitalista-bérentet! Kénkövet fúj ellenem s utál, de azalatt olyanra hízott rajtam, mint egy keresztespók és reng a hájtól a tökkelütött. Én pedig az agyhártyámat cserzem ki már a szenzációk után! Rossz végem lesz, mésztró... De vígasztalásom marad legalább, hogy e nyomorult országban én voltam az utolsó turáni sajtóbólóny!

öreg barátom itt már nagy keserűséggel bocsátotta le félvarkocsú fejét, ám félpillanat múlva már nevetve csapott az asztalra:

— Nem számít! Szenzációt és kultúrát mégis csak a gyűlölt és megvetett Vaczulka tud szállítani!

Akkor már keresztbeállt a szeme Vaczulkának. Félig mámoros állapotában kapacitálni kezdett egy olyan nemzeti mozgalom kezdeményezése irányában, mely a fővárosban koncentrált hazafias szellemű tehetségek decentralizálását célozná... Majd a szavamat vette, hogy a legközelebbi szerdán megjelenő lapjába okvetlenül kanyarítok valami metszőél elmeffuttatást az izraelita jellegű kereskedelmi térhódítás ellen... Felálltam, hogy menekülnessek tőle. Nyakkendője a balfüle alól akkor már fokonkint csúszni kezdett a nyakcsigolyája felé. Megígér-

tem neki, hogy okvetlenül megírom azt a metszőélű elme-futtatást. Nem igen bízhatott benne, mert súlyos mámorán át is pislogva gúnyolódott felém:

— Koszos kis óvatosak vagytok ti, édesem. Vaczulka ezzel szemben az árokparton fog felfordulni. De Vaczulka karakter volt legalább!

Zavart fejjel fordultam ki a kávéházból. Az ajtóban hallottam még a Vaczulka sürgető csattintását:

— Főür, egy féllityit! A keserűből!

Elmentem. Csak átutazóban voltam ugyanis a városban s a nagybátyámnl szálltam meg. Ezen a napon nem láttam többé öreg barátomat, Vaczulka szerkesztő urat, de még hallottam róla, Először este egy társaságban s má-sodszor magát Vaczulkát hallottam, de már éjfél után, amikor Vaczulka szerkesztő úr kierészette bánatos és ke-serű torkát az álombahajtott városka felett:

— Csiklandozzátok meg öket, ti szívemhez nött fiaim! Történt ugyanis, hogy ezen az estén Sándor-napot ültek az egyik úriháznál. A nagybátyám hivatalos volt, tehát magával vitt. Nagy társaság volt együtt s vacsora után szóbakerült a Vaczulka legfrissebb botránya is. Az urak méltatlankodva tárgyaltak róla, hogy a színház ma esti előadásán (valami felkapott operettet játszottak) a nézőter közepéből, mindenjárt a darab első jeleneteinél, csak felugrott Vaczulka s hadonászva kezdett kiabálni a színések felé:

— Elég volt a perverzitásból! Nemzeti tragédiát ide, ripacsok!

És erre a jeladásra a kakasülőről felzúgtak a var-nyúkvíz:

— Nemzeti tragédiát! Nemzeti tragédiát!

A skandalum tökéletes volt. A színészek megálltak, a közönség egyrésze menekülni próbált, a másik része ellenben Vaczulkának fordult. Ám Vaczulka egymagában is annyi elszántsággal kalimpált és hadakozott, mint csak Toldi Miklós, ha egyáltalában ilyen sózotthering külseje lett volna a vén Toldi Miklósnak. A felfordulás vége az lett, hogy rendőrök nyomultak be a színházba s először Vaczulkával szemben alkalmaztak erőszakot, azután a varnyúkat taszigálták le a kakasülöről.

Az estéli társaság tagjai között egyébként általános volt a vélemény, hogy Vaczulka nem romlott ember alapjában, csak meghabarodott legutóbb. Esze van, talán nagyon is sok van, de magábavette a szerencsétlen, hogy megváltoztatja a világ sorját. Nagy baj azonfelül, hogy egy idő óta erősen iszik s ebben az állapotban kivétel nélküл terrorizál mindenkit, aki a szeme elé kerül. Nappal tollal, éjjel bottal. Kár érte, igazán nagy kár, mert rendes állampolgár lehetne egyébként. Különben egyöntetű volt az a másik vélemény is, hogy Vaczulka a ma esti kudarcért rettentő bosszút fog állani valakin. A rendőrökön minden esetre, mert a varnyúk vele vannak...

Éjfél után volt már, amikor hazafelé ballagtunk a nagybátyámmal. Isteni nyugalom csöndje hallgatózott a tavaszi éjszakában. Ám az éjszakában először nagyon meszszirol, valahonnét a városka déli vége felől, aztán egyre erősbödve növekvő lárma és csörtetés közeledett felénk. Mint amikor egy csomó ember menekül egy másik csomó ember elől...

S csakugyan a főtérre, amelyen éppen át akartunk vágni, ijedt lihegéssel először valami négy-öt szál rendőr fordult be és menekült esze nélkül, a nyomukban pedig valami húsz-huszonöt keserű tímárlegény, bőrcserzősegéd

s egyéb csiszlik fújt átkozódva és magasraemelt botokkal. Nagybátyám a kapu alá rántott maga után:

— Jönnek a varnyúk ...

Már elrohantak mellettünk. Ám a varnyúk hátában egyszerre csak kieresztte valaki bánatos és remegő torkát. Vaczulka ordított az éjszakában:

— Csiklandozzátok meg őket, ti szívemheznött fiaim! Sose lankadjatok, mert velünk van az öreg Magyar Isten a destrukció ez ördögi bérencei ellenében! Le a zsarukkal, éljen az integer Magyarország!

És mialatt minden dühével tüzelte és vadított a háttérből Vaczulka, úgy is, mint a vidék kultúréletének valóban hathatós tényezője, mi ketten szorongva lapultunk meg a kapu alatt. Akkor már előtünk loholt és szuszogott s félmázsás fütykösét maga után húzta a gyalogjáron. Ügy látszik, nem bírta az iramot a varnyúkkal, azért maradt le. Ittasnak látszott.

Ahogy eltűntek az éjszakában s a zaj és csörtetés elhalt a város északi irányában, csedesen kiléptünk a kapualjból. Nagybátyám magánkívül volt:

— Eszeveszett alak! Hogy nem akad már ember, aki kényszerzubbonyt húzna rá!

Nem szóltam semmit. Ezen az éjszakán különben is csak nehezen bírtam elaludni. Sokáig, nagyon sokáig tünnödöztem magamban öreg barátomnak, Vaczulka szerkesztő úrnak sanyarú, kietlen állapotján.

Reggel jókor ébredtem, mert gyalog akartam hazaérni. Szüleim háza ugyanis első falu volt a városkától. Háromnegyed óra alatt kellemes sétával megtehettem az utat.

Szépséges tavaszi nap virradt erre a vasárnap reggelre. Hajnal felé hirteleneső szaladhatott el a vidék föl-

lött, mert aptó tócsák csillogtak a nap tükrében s az árkok alján sietve folydogált a hegyekről lefutott esővíz... Jókedvűen vágtam neki az országútnak. Tavasz volt! Tavasz volt!

Már a városka végén baktattam. Öreg barátomról, Vaczulka szerkesztő úrról teljesen megfeledkeztem azalatt. Ám amikor már elmaradtak mögöttem az utolsó viskók is, egyszerre szinte belebotlottam Vaczulkába. Vaczulka azonban nem az országúton jött, még csak nem is állt,-hanem ült.

Ült pedig Vaczulka szerkesztő úr egészen sajátszerű helyzetben, tudniillik keresztfenékben az árokparton. Ült tehát olyanformán, hogy testének ama része, amelyet fenéknek is mondanak egyesek, félig elrekesztette a vizet, a két lábát nekitámasztotta az útfelőli partnak s két karjával átölélvén a lábaszárát, fejét a térdére hajtotta le és a közben édesen szundikált...

Karimás kalapja ott hevert az árok tetején s a tündöklő napocska odatűzött félvarkocsú, gubancos fejére, Ahogy hozzáértem, megálltam előtte. Fogalmam nem volt, mit kezdjek most e pogány emberrel? öreg barátom azonban mintha megneszelt volna valamit, mert abban a pillanatban fölébredt s Támnézett. A szeme zavaros volt: sokat ihatott az éjszaka. Szerető mosollyal bólintott felém néhányszor:

— Intransigencia, tatus... Intransigencia...

Nem ismert meg. A fejét különben is visszahajtotta a térdére s tovább szendergett. Szabályos ütemben szuszogott, mint anyja keblén az ölbeli csecsemő. A víz szaporán sietett alatta, megkerülte testének azon részét, amelyet körbelocsolt s két-három apró örvényt kanyarítván, tovább sietett az árok alján.

Aludt. Átnyalábolt térről, megbékélt, szelíd hortyogaással. A nyakkendője ezúttal kivételesen nem a balfüle alatt volt, hanem pontosan a nyaka csigolyáján. És ki-csúszván a kabát alól, lecsüngött a két válla között. Mint mandarin hátán a varkocs.

(1922.)

HONFIBÚ

Már nem emlékeztem rá, mikor indultunk el. És sejtelmem nem volt, hol fogunk egyszer leszállani.

Késő éjszaka volt. Odakint förgeteg.

Nyolcan ültünk a fülkében. Az ajtó felé eső részen négy utas játszott kitartóan. Huszonegyeztek. Este óta csapkozták a kártyát. Széthízott alak volt mind a négy, zsíros arccal, püffedt szemmel. Utazó-ügynökök lehettek.

Fel-felriadtam olykor s elszunyókáltam megint. Füst lebegett a fülkében s e füstlepel fölött pislákolva úszott a kocsi olajmécse, mint lenge felhők taraján a hold. Olyan félálmfélében tisztán hallottam minden szót és minden sóhajtást.

Szemközt velem idősebb úr ült, behúzódva a sarokba. Éppenúgy, mint én. Ez az idősebb úr sóhajtott egyetegyet, nagy időszünetekben. Vedlett bőrkabátban ült ott, kerek hálósipkával a keskeny fején s szótlan gubbasztásában ahányszor nyelt egyet, pulykabörös torkában úgy járt az ádámcsutka, mint szátvában a vetélő. Ilyenkor megingatta a fejét s így tett hozzá:

— Hej... hej...

Valami kisbirtokosnak gondoltam.

Mellette korosabb úriasszony kuporodott össze. Bundában, szőrcipőben. Termetre alacsony lehetett, mert teljesen elveszett a bundában, a muff és a sálak mögött. Az idősebb úr megint sóhajtott.

Csönd lett utána. Csak a négy alak verte a kártyát.

Ment-ment a vonat, a szél hócsomókat vagdosott a fülke ablakához. Kint tombolt a vihar. És ha megálltunk olykor, ismeretlen állomások nevét hallottuk elkiáltani, de csak álomszerűen. Olykor messzi sípszót hallottunk az éjszakában: mintha magányos mozdony rohant volna el a szomszédos sínpáron, de visszafelé, hogy segítséget vigyen valakinek. Talán valamelyik vasúti örcsaládnak, amelyet farkasok támadtak meg az éjszakában.,

A Nagy-Alföldön járhattunk valahol.

Mellettem nyiszlett kis ember dőlt el hátra. Kalapjának széles karimája feltűrődött a fülke nyúzott párnáján, fekete bajusza gondozatlanul csüngött. Megviselt, apró ember volt: olyan néptanító-féle. Nyitott szájjal aludt s azalatt mintha magához beszélgetett volna.

Ment a vonat az éjszakában. Félálomba estem megint.

Ahogy fölszunyókáltam félig, a négy ügynök ordítva csatázott. Odalent ismeretlen állomás nevét kiáltotta el valaki. Talán a kalauz. Az öregúr ismét sóhajtott, Mintha bánata lett volna.

Az idősebb asszony hozzáfordult, alig észrevehetőn:

— Sok baja van mostanában az embernek ...

Az öregúr meg sem mozdult. Úgy a sarokból felelt:

— Bizony, bizony, nagyságos asszony. Engemet valóban sok gondok emésztenek ...

Az asszony nem szólt. Az öregúr elhallgatott.

Ment a vonat az éjszakában. Prüszkölve fújt a mozdony, mert szembevagdosta a hófűvás,

Később arra ébredtem, hogy az öregúr beszél. Az ügynökök összevesztek valamin s kiabáltak. Itt-ott hallottam csak egy-egy szavát az öregúrnak, amint csöndben magyarázgatott:

— A honfibú emészt, nagyságos asszony. E miatt nem

tudok aludni mostanában. Odahaza is csak forgok az ágyban, mindig forgok. Olyankor az anyuk átszól a másik ágyból: nem alszol apjuk! Nem alszom, anyuk, mondom neki. Mért nem alhatsz, apjuk? Mert nem tudok, anyuk. Emészt a honfibú. . . .

Odahajolt az idősebb asszonyhoz, úgy mondta neki:

—Valóban, nagyságos asszony, hazámnak sorsa miatt gyakran vagyok mély aggodalmakban ...

—Sok baja van mostanában az embernek, — hagyta jóvá az utitársnő.

Félálmomba dőltem vissza, talán ötödször már. És e fél álmomban rágondoltam mindenkorra, akik kedvesek voltak valamikor a szívemnek és akitet — Isten tudja! — mióta nem láttam. A vonatkerekek távoli zakatolása, a zengő vihar, a füstön át földerengő mécs meleg tompultságba zsibbasztottak s lankadt gondolataimon át látni véltem a házunkat, amely körül jegenyefák nyöszörögnek a szélben ... Látni véltem régi-régi névnapestéket, hallottam a morék cífrázását s láttam a táncoló párok között kedves kisasszony-lányokat, amint kecsesen félretartott fejjel kötekednek a táncosaikkal... És látni véltem néhai legénypajtásaimat, amint kényes-hányavetin kötekednek vissza a kislányokkal, mialatt lábaikkal a szoba padlóján dobognak és aközben azt kiáltják egyszerre: sose halunk meg!... összeszorult a szívem, mert félálmomban is éreztem, hogy ezek az én pajtásaim soha már nem táncolnak többet, mivel számtalan csaták sorain meghaltak egy tölgyegyig... És elszomorodtam mélyen, mert ahogy mentem a vonat, mintha öt-hat esztendőt süllyedtem volna vissza az időben s olyan érzésem volt, hogy hazafelé visz a vonat s holnap estére táncolni fogunk virradatig. És elszomorodtam másodszer is, mert tudtam, hogy én már nem

mehetek hazába többet. És ha visszajutok is egyszer a régi tájakra, öreg ember leszek talán, üresen fog vární a régi ház, mert kihaltak belőle az öregek. És nem marad számon a magányos búnál...

Amire fölnéztem volna, az olajmécs alig tudott már áterölködni a füstön. A négy ügynök izzadt hajjal kártyázott, de alig láttam őket. Ködszerű távolban tünt föl a fülke valamennyi utasa.

A mellettem ülő nyiszlett kis ember beszélt. Az öregúr, meg az idősebb asszony felé folytatta szavait:

— Hatodik esztendeje már, hogy elkergettek, kéremálassan. minden estén hazagondolok, nagyságos asszony. És magam sem értem, hogy mindig csak egy doleg jut az eszembe. Ebéd előtt, ha az oskolából hazaengedtem a gyerekeket, az volt a szokásom, hogy egy kicsit elsétáltam még a ház mögött, a kiskertben. A kertecske legvégében galagonyabokor állt s ennek a bokornak volt egy fölfelé törött ága. Úgy tört el, derékszögbe, kéremálassan s úgy is forrt össze. Ezen a kis fölfelé törött ágon egy madárka ugrált mindig s én tavasztól nyár végéig sokszor elnéztem azt a madárkát. Akkor nem fordítottam rá figyelmet, csak épp hogy megjegyeztem magamnak. Én nem sajátságos-e, nagyságos asszony, hogy most, ha lefekszek esténként s visszagondolok az én távoli hazámra, minden éccaka az a madárka, meg az a törött ág jár az eszembe ...

Elhallgatott. És ahogy megszólalt mégegyszer, a hangja reszketett:

— Nem tudom, nagyságos asszony, látni fogom-e még a hazámat? De azt tudom, hogy az a madárka, meg az a törött ág nem lesz többet a kiskertem végibe. Elhal a madárka, megnő a törött ág. Senki engemet nem fog ott megismerni ...

Tenyerébe takarta az arcát. A néni szótlanul bólogatott, az öregűr fészkelődni kezdett:

— JÉn is így vagyok vele, kérem. Hazafias aggodalmaik emésztenek minden éecaka.

A vonat megállt valami állomáson. Vastag hó volt az ablak. Az olajmécs alig pislákolt.

Új utas szuszogott el a sötét folyosón s lerakodott a szomszédos fülkében. Messzebb, talán a csatlakozó kocsiban, kéziharmonikán kezdett játszani valaki.

A vonat továbbfúrta magát a hótól sikoltzó éjszakában. Az öregűr, meg a néptanító a honfibőröl beszélt, de mindig hosszabb szünetekkel. Lehunytam a szememet s a harmonikára kezdtem figyelni. Mindig közeledett felénk, háborús katonanótával. Mindig azt az egyet játszotta valaki s itt-ott beledanolt a nótába:

*Kantinosné, galambom
Nemsokára itthagym
A bóttyát —*

Elhanyatlott a fejem s régi-régi harcterek jártak az ezsemen. Egy-füst volt már a fulke, a négy ügynök még egyre a kártyát csapkodta. Hallgattunk. Az idősebb aszony szunyókált már, a tanítónak meg-meglódult a feje. Csak az öregűr mozdult egyet nagyolykor:

—Gyakran emészt a honfibű...

—Igenis, kéremalássan, — dünnyögött vissza álmossan a tanító.

A harmonika minden közelebb jött. Egyszerre csak felvágódott az ajtó s az ajtóban felsivított ugyanakkor a néhai csatákba induló katonák éneke:

*Fújnak az őszi szelek,
Nemsokára elmegyek
Aszongyák,..*

Mind odanéztünk.

A félignitott ajtóban egy csámpás legény harmonikázott. De rossz volt látni is! Szakadt katonasipka a feje búbjára odavetve, rongyos volt a csámpás legény és mialatt harmonikázott, úgy hánnya magát, mint akit rosszbetegség gyötör. Veres forradás a félarcá s a forradás miatt karikára tágult ki a balszeme. Rángott nyaka-feje, de azért röhögött az istenadta, mialatt hetykén rikoltozott a nótába.

A megzavart ügynökök dühösen kiáltottak rá:

—Mit akarsz itt?

—Bolond Jóska régi vitéz vagyok, szolgatalatjukra — röhögött vissza a rongyos katona.

Valami pénzt dobtak neki. Bolond Jóska úgy kapta el, félkézzel a levegőből. Akkor egyet lökött magán, rányó fejét hátraszegve nyalkán, és miközben röhögött, egy patogó másikba csapott át. Kurjongatott hozzá:

*Ferenc Jóska, Ferenc Jóska
Vereti a verbungot.*

Az öregűr indulatba jött. Kiabálni kezdett:

— Szemtelenség, hogy még itt sem hagynak békét az embernek! Kódulnak! Dolgozni persze nem tetszik a csavargó uraknak! Nem adok! Egy krajcárt sem adok!

Az idősebb asszony pénzt szedett elő, a kis tanító szintén. A tanító szerényen jegyezte meg:

— Rokkant katona ez, kéremalássan... A hazáért harcolt, kéremalássan ...

Bolond Jóska elkapta az odanyújtott pénzt s még vadabbul játszott. Sikoltva nyekergett a harmonika, Bolond Jóska hátraszegte magát és mialatt csúnyán rágott a feje, röhögött. Mintha rajtunk röhögött volna. Rekedten dalolt a Ferenc Jóska verbungjához, néha abbahagyta s olyankor lelkes csuhajt rikoltott hozzá... Egyszerre félni kezdtem... Mert a füstben és homályban váratlanul minth nőni kezdtek volna a Bolond Jóska körvonalai és mialatt ijedten meredtem rá a saroklésből, úgy rémlett, hogy a füstön és homályon át mindig szélesebb lesz a két valla, mindig feljebb nyúlik a feje... Bolond Jóska túlnőtt már a vonaton, rohan vele a vonat, ő a vonaton áll még, de a feje a felhőkig ér s a havasfelhők alól egy rágó katonasipka néz le a hideg határ fölé s egy lyukas zubbony elfedi a félországot... Nyekereg és sikolt a harmonika s az óriás katona röhögve rikoltoz az éjszakába, hogy ejhaj, gyere pajtás, Ferenc Jóska vereti a verbungot!

... Nem tudom, mikor ment el Bolond Jóska az ajtóból...

Amire magamhoz tértem, talán a harmadik kocsiban játszott már s rangatázott a szerencsétlen. Távolodott, minden távolodott a verbung. A szívem fájt.

Setét volt már, setét. A négy utazó is letette a kártyát s elcsöndesült. Az idősebb néni békésen aludt, az öregűr begubózott a sarokban s olykor-olykor felsöhajtott:

— Gyakran emészt a honfibű ...

A tanító mellettem kuporgott. Félálmában sajátmagához beszélgetett.

Kint ítéletidő volt. Az olajmécs lobbant még vagy ketőt, aztán elaludt. Senkit nem láttam azontúl. Olykor

ismeretlen állomás nevét kiáltotta el valaki odalent. Talán a kalausz. Aztán továbblihegett a vonat. Már nem emlékeztem rá, mikor indultunk el. És sejtelmem nem volt, hol fogunk egyszer leszállani.

Setét volt. Nagyon setét.

(1924.)

AZ ELÖLJÁRÓ ÚR

— Ó, szerkesztő úr! — örvendezett az elöljáró úr, amikor beléptem a hivatali szobájába. — Minő meglepetés! Kegyeskedjék helyet foglalni!

És mialatt a kezemet szorongatta, láttam rajta, hogy valóban örül ennek a látogatásnak.

— Ebbe a fotelbe szíveskedjék, szerkesztő úr! Milyen ügyben legyen szerencsém? Csak nem valami intervju?

Igazság szerint adófelszólamlási ügyben néztem be az elöljáróságra ezen a délelőttön s az elöljáró úrhoz csupán azért nyitottam be, hogy formális tisztelettel tegyek nála eg;/két másodperere. Mivel pedig az elöljáró úr fölvetette a kérdést, nem valami intervju-e, én természetesen rámondtam, hogy intervju. Ezt azért mondtam, mert a szobában egy előadó is referált valamiről s e kijelentésem által fokozni akartam azt a tekintélytiszteletet, amely kell, hogy kijárjon egy elöljáró részére. Elsősorban az alájárendelt közegek részéről.

Az elöljáró úr szinte belepirult, amikor kijelentettem, hogy intervjúról lesz szó. Egy-két pillanatig a zavar és meghatottság keverékével nézett rám, majd a referens elállt s rákiáltott:

— Hallgasson! Egyáltalán nem tűrhetem, hogy délelőtt nyolctól délután kettőig hortyogjanak a hivatalban! Az állam nincs abban a ...

A referens, aki olyan fényeshátú zsakettben állt az

elöljáró úr előtt, hogy meglátszott benne a szoba hátsó tü-körképe, hebegni próbált valamit, de az elöljáró úr fel-prüszkölt ennyi vakmerősségre:

— Ne tessék nekem makogni! Az állam nincs abban a helyzetben, hogy ingyen kosztosokat tartson ki! Akinek nem tetszik a hivatal, válasszon merkantil-pályát! Elme-het!

A referens úgy hátrált elfelé, hogy hátával tolta ki az ajtó félszárny át. Az elöljáró úr magyarázni kezdett:

— Jól tette, szerkesztő úr, hogy benézett, legalább látni fog egyetmást. Magyarországon — sajnos — olyan áramlat kapott lábra legutóbb, hogy szeretnek bizonyos főlénnyel beszálni a hivatalnokaink munkateljesítményé-ről. Súlyos tévedés! Ha mi nem volnánk, régen csődbe jutott volna az államszerkezet...

Csengetett. A szolga lépett be.

— Kérem a mérnök urat.

A szolga meghajtotta magát s kiment. Az elöljáró úr szóval tartott azalatt:

— Nem szeretnék túlzásba esni, tehát csak annyit konstatállok röviden: egy hivatalnok-ember, különösen ha magasabb pozíciót tölt be, ne várjon hálát. Ezzel eleve számolnia kell, aki ezt a pályát választotta hivatásul. Mondhatom önnék ...

A mérnök lépett be. Megállt az ajtóban, lábujjhelyen és összeszorított szájjal. Az elöljáró úr észrevette:

— Nos, hogy állunk az X-utcai polgári leányiskola renoválási terveivel?

— Holnap délelőtt készen leszünk velük, elöljáró úr.

Az elöljáró úr úgy tett a kezével, hogy nem érti:

— Miért holnap délelőtt? Miért nem ma?

— Mert az elöljáró úrnak az volt a kívánsága, —

folytatta tisztelettel a mérnök — hogy a tervek a holnapi nap délelőttjére legyenek készen.

Elhallgatott s szótlanul várt az ajtóban. Én a fotelben ültem, némi zavarral, az elöljáró úr pedig összefogta hátul a kezét s föl és alá járkált. Úgy tett, mintha gondolkozott volna.

A helyzet feszült lett. Az óra ingája lengve szelte az időt, a mérnök — egy harcsaszójú kopasz ember — türelmemmel leste sorsát, az elöljáró úr pedig föl és alá járkált. Egyszer-kétszer megállt az ablakban s kipillantott a térré, hol egy fatelep két-három maradék-barakja ázott a ködben. Később megint föl és alá kezdett járkálni.

Azalatt megfigyeltem az elöljáró urat. Karikalábú emberke volt, a kis termethető is aránytalanul kicsiny fejjel. Azt beszéltek róla, hogy mikor Isten a képességeket osztogatta, ő az utolsó ácsorgó után öt perc múlva jelentkezett. Ezt a rágalmat azonban csupán ellenségei foghatották rá. S ha úgy lenne is: hallgatni illenék róla. Tekintélytisztelet nélkül nem állhat fenn egy ország.

Vagy öt pere műhatott így el. Akkorára az elöljáró úr megállt a szoba közepén. Később odalépett a mérnök elől, kezét a mérnök vállára tette föl (az elöljáró úr más-fél-fejjel volt alacsonyabb) s így kezdte:

— ön tehát azt mondta, édes barátom, hogy az X-utcai polgári leányiskola renoválási terveit csak holnap délelőtt mutathatja be. Értem, hogyné érteném, ön azonban megfeledkezett valamiről, ön, édes barátom, figyelmen kívül hagyta például, hogy a hivatalnok és a harcbanálló katona tulajdonképpen egy fogalom. Illetve egy fogalmat kellene takarnia a kettőnek.

A mérnök lógó fejjel állt az ajtóban, mialatt az elöljáró úr szelíden folytatta:

—A harcbanálló katona, ha rohamot fújnak, nem hi-vatkozhatik arra, hogy otthonfelejtette a puskáját...

—Bocsánatot kérek, elöljáró úr... — vakkantott tiszteletteljesen a mérnök.

Az elöljáró úr felhördült:

—Elég! Elég! Nem vagyok kíváncsi ...

—Bocsánatot kérek ...

—Semmi bocsánat! — kiáltott fel magánkívül. —

Hogy mer ön belevágni a szavaimba?! Micsoda újféle modor ez?! Hol vagyunk? Moszkvában? Hallgasson, mert minden járt letartóztatom! Mit gondol ön, édes barátom, ki áll ön előtt e pillanatban? Megmondom! A főnöke áll ön előtt! Mivel ön ezt eddig nem tanulta meg, majd lesz gondom rá, hogy megtanulja! Menjen ki! Azonnal menjen ki!

A mérnök kiszédült. Az elöljáró úr kivette a zsebken-dőjét s törölgetni kezdte kidagadt homlokát. Mondani akart valamit, de abban a pillanatban az oldalajtón félig bebukott egy akták alatt szuszogó alak. Amolyan hering-ember, ki csak a hónap első és második napján szokott enni. Amikor bedugta a fejét, az elöljáró úr éppen azt kiáltotta a mérnök felé, hogy azonnal menjen ki! A jámbor alak erre visszakapta a fejét, de oly hirtelenül, hogy belevágta az ajtófélfäba. Az elöljáró úr odanézett:

— Hová szalad? Gyöjjön be! Azonnal gyöjjön be!

A boldogtalan alak még benne volt a visszafelé irányuló lendületben, de az elöljáró úr hangjára olyan zavarba jött, hogy megbotlott a saját lábában, elvágódott s az akták alá került. Az elöljáró úr ingerült mosollyal fordult hozzám:

— Jól nézze meg ezt az alakot, szerkesztő úr. Ennél pehhesebb hivatalnok nem él több Csonka-Magyarorszá-

gon! S ilyen segéderők között kell megőrölnöm az életemet!

Annyi fájdalom volt a hangjában, hogy megsajnáltam. Csonka-Magyarország legpehhesebb hivatalnoka akkor már fölszedte magát az ajtóközben s ijedten kapkodta össze az aktákat. Az elöljáró úr odanézett s gondolhatott valamit, mert gúnyosan ennyit mondott:

— Távozzék innét, sajnálatmélton barátom, magát majd később veszem elő.

Ahogy ketten maradtunk, egy mélyet sóhajtott:

— Ez a sorsunk minekünk, elöljáróknak, szerkesztő úr. Ki hálálja meg valamikor ezt az önfeláldozást? Az állam? A főváros? A társadalom? — és legyintett. — Magyarországon ne számítson elismerésre egy tiszviselő ...

— Elöljáró úrék valóban igen elfoglalt emberek — vetettem közbe.

Ismét sóhatjtott egyet s leült szemközt. Aztán fújt vagy kettőt s egyszerre mosolyogva nézett rám:

— Én, hogy őszinte legyek, ezúttal becsaptam a szerkesztő urat. Hogy is mondják csak latinul? Megvan! Pia fraus... Mert ön, ugyebár, azért jött, hogy intervíjt kapjon tőlem. Nos, én a helyett, hogy üres frázisokkal traktáltam volna, szemléltető intervíjúval leptem meg önt, ha szabad így kifejeznem magamat.

— Értem, elöljáró úr — mondtam udvariasan. — Elöljáró úr voltaképpen szerepet játszott el az imént.

— Eltalálta, szerkesztő úr — és mosolygott. — Szerkesztő úr szavak helyett tettekben láthatta, mi folyik itten. Ezt nevezem én szemléltető intervíjúnak. Jól mondtam?

— Nagyon jól, elöljáró úr.

Tetszett neki.

— Ez azonban még nem minden. Egy vallomással is tartozom önnel. Szerkesztő úr az előzmények után azt hihetné, hogy itt senki nem dolgozik, hanem a körmét pu-
colja, vagy mitesszereket nyomkod az orrán. Hát nem így van, kérem ...

— Hanem?

— Hanem dolgozunk. Sokat dolgozunk! Az előbb csu-
pán azért léptem föl oly szigorúan, szinte sroff modorban,
mert lefelé mindig elégedetlenséget kell mutatni. Csak így tudom minden, erőkifejtésük határáig hajszolni az embe-
reimet. Elégedetlenség lefelé és kifelé: ez a hivatalvezetés titka. Azt hiszem, megértett.

Megértettem, elöljáró úr.

Felállt. Maga elé tűnődve kezdett járkálni:

— Nem tudom, érdekkel bírnának-e szerkesztő úrra közelebbi adatok is?

— Csupa-fül vagyok, eölljáró úr.

— Kérem, — kezdte föl és alá járkálva — szolgálha-
tok ilyenekkel is. Mert az a benyomásom, hogy a közvéle-
ménynek távolról sincs fogalma arról a munkateljesít-
ménnyről, amely egy elöljáróságon belül végbemegy. A mi-
nap is egy vigékülsejű alak jött ki a számfejtési osztály-
ból s hallottam, amint így szolt valakihez a folyosón:
„Kár a benzinért!“ ... Ez a „kár a benzinért“ természe-
tesen a számfejtési osztály munkateljesítményét akarta lebecsülni...

— Meggondolatlanság volt!

Az elöljáró úr folytatta:

— Söt! Szemtelenség! Mert hogy mi folyik a szám-
fejtésnél csak egyetlen délelőtt, meg se próbálom magya-
rázni önnel. Hiába próbálnám... Itt van aztán az anya-
könyvi hivatal. Ami születés, házasság, halálozás esik a

kerületben, azt mind be kell írni. Csakhogy ezt meg is csinálni nem oly egyszerűség, mint a látszat mutatja. Mert hány ember akad például, aki nem itt született és mégis nálunk keresi a születési bizonyítványát! Vannak komplikáltabb esetek is. Előfordul, teszem azt, hogy hatásköri összeütközés történik a tisztorvos és a tódoktor között. Ilyen specifikus esetben nyomban nekem kell közelépni...

— Elöljáró urat talán túlságosan is sok oldalról veszik igénybe...

Mély keserűséggel nézett a cipőjére:

— Tagadhatatlanul! Ez azonban csupán egyik fele az éremnek. Mert itt vannak még a különböző reszortok! A kerületi mérnök építési tervezetéhez éppúgy hozzá kell szólnom, mint, teszem azt, az ipari engedélyek megadásához. S minden reszorthoz érteni kell. Érteni kell, szerkesztő úr! Mit szóljak aztán az állatorvos elfoglaltságához? Ha kinéz a reszortjából, az ajtaja előtt legalább hatvan kutyát fog látni, gazdástul. Esetleg nyolcvanat is. A kutyák számára medália kell, különben lekapcsolja őket a sintér. Ám ez se olyan szimpla megoldás. Az állatorvosnak minden *egyes* ebnél fel kell venni a nacionálét s meg kell állapítania azonfelül, hogy a kutya gazdája a valóságos kutyagazda-e... De minek folytassam?

— Igaza van, elöljáró úr.

— Pardon, még valamit! Szinte restellem, de ha benne vagyok már, megmondom. Az állatorvosnak minden kutya után 2, mondд: kettő korona tiszteletdíj jár. Nem aranyban, kérem... Papírban! Mit szól hozzá, szerkesztő úr?

— Kevés...

— Kevés?! Fölháborító! Több, mint destrukció! Bolsevizálás! Ezt persze csak bizalmasan mondum. Mert más,

ha négyszemközt beszél az elöljáró és más, ha kifelé nyilatkozik. Hogy el ne felejtsem, itt van még a szegényügyi rezort is. E rezort előtt minden délelőtt annyi vezna alak ácsorog, hogy egy hónap alatt három hadosztályt lehetne kiállítani belőlük. Mást mondok! Ha puskát adnának a kezükbe, e szegénységi-alakulatokkal tizenegy napon belül vissza lehetne foglalni a régi határokat, annyian vannak, uram!

Megállt, nagyon fújt. Kihúzta a zsebkendőjét és a tarjóját kezdte törölgetni. Én hallgattam.

Így ment el néhány perc szünet. Az elöljáró úr másodszor is fújt:

—Megértett, szerkesztő úr?

—Megértettem, elöljáró úr.

Váratlanul ideges mozdulatot tett, mialatt nagy méreg látszott az arcán:

— Dehogys értett meg! Én csak beszélek itten: a szó pedig buborék. Egy tagadhatatlan: folyik a munka, zaktol a malom. De ha én egyre csak ágálok ön előtt, szerkesztő úrnak fogalma nem lehet soha, mi folyik itt bent az egyes szobákban, illetve a rezortokon belül! Hiába idézem lelki szemei elé a számfejtőkukacok lendülettől remegő tollszárait... Hagyjuk csak, kérem, kukacok szegények!... Beszélhetek én anyakönyvi rezotról, tisztiorvosи rezotról, adókivető rezotról, szegényügyi rezotról, az állatorvos emberfeletti önmegtartóztatásáról... Hiába magyarázom önnek, hogy e különböző s nem egyszer ellentétes rezortok komplikált összműködése, illetve ez összműködés szálai az én kezemben futnak össze ... Ezek szavak, szerkesztő úr... Látni kell, mi folyik itten!

Egyszerre megkapott a vállamnál és maga után húzott.

Mialatt a szomszéd szobán hurcolt át, fájdalom vonaglott az arcán:

— Ezek az igazi hősök, nem akik a harctereken lövöldöztek s kapták ezért az ingyen-culágót, meg az ingyen-zupát! Ezek a vitézek! S én, ha rajtam állna, ezeket ütném a Vitézi Szék tagjaivá! De mit szavalok itten? A szó buborék, a tettek bizonyítanak! Legyen szemtanuja uram, mi folyik itten!

Felvágta előttem a szomszéd szoba ajtaját s betolt maga előtt.

Meglepve álltam meg a kitárt ajtóban. Azt hiszem, az elöljáró úr hátravágódott mögöttem. Amit láttam, oly váratlanul jött, hogy nem is tudtam hátranézni.

A szobában ugyanis, ami kitárult előttünk, — valószínűen ez volt az első-számú rezort — három embert lát-tam. Kettő a földön guggolt s az első éppen lökött valamit a hüvelykujjával. Vagyis inkább bökte. A harmadik kissé oldalt állt s lebiccentett fejjel figyelte a másik kettőt. Annyi élvezettel figyelte, hogy nem lehet azt elmondani.

Gomboztak.

(1923.)

AZ UTOLSÓ OBSITOS

I.

Két héttel azelőtt még tartotta magát. Az utolsó napon még ki tudott vánszorogni a pitvarba s kinézvén az ajtón, éppen Sándor Gyuri szolgálatonkívüli kisbíróit pil-lantotta meg az utcán. Intett Gyurinak s Gyuri beugrott hozzá az udvarba:

—Hogy van, András bácsi?

—Most még megvagyok, Gyuri fiám, de holnap délutánra meg fogok halni.

Két kezét az ajtófélénak feszítette az öreg. A fején alig lengett már néhány összesárgult hajszál, a szeme zavarosan bámult ki a szeme két üregéből.

Sándor György megijedt az öreg szavaira, mondani is akart valamit, de az öreg elibevágott:

—Hallom, nem vagy mán kisbíró.

—Elcsaptak a csehek — mondta röviden Sándor György.

—Oszt mér csaptak el?

—Mert azt mondták, hogy össze játszok a magyarokkal.

Az öreg nem felelt, csak bólintott egyet-kettőt s inkább csak a saját gondolatának, mintha mondta volna: — jól van, Gyurikám, jól van. Látszik, hogy magyar ember vagy.

Kint űsz volt már. Szél zúgott a házak felett, nagyon

magasan felhők szaladtak a szél hátán s a jegenyékről ferdén szállingóztak a levelek. Halott volt a Pikor András háza, esztendők óta egészen halott s utolsóul az öreg is készülődni kezdett. S ahogy így szembeálltak egymással s ahogy Pikor András königréci obsitoskatona szétnézett még egyszer a sáros udvaron, a puszta kerten s ahogy megmegrezdült hozzá a feje, Sándor György csaknem elsírta magát:

— Egy úr sincs¹ mán a faluba, Andris bácsi. Mind kiköltöztek Magyarország fele.

Pikor András úgy tett, mintha nem halottá volna. A kertje felé nézett, hol egy vadkörtefa meresztgette csupasz ujjait az égnek s hátrább, jó darabon, földön feküdt a kerítés.

Szél rohant át az udvaron s az öreg megrázkódott:

— Segíts be, Gyurikám.

Sándor György odalépett az öreghez s a hóna alá ágaskodott. Mert hónáljáig se ért a vén katonának. Óvatosan besegítette az elsőházba s leültette a kemencepadkára.

Pikor András a kemence hátának vetette a hátát. Néhezen lélezgett, beteg volt:

— Holnapra meghalok, Gyuri fiam. Az éjjel álmombba begyött hozzám Gulyvasz Pali, aki velem együtt harcolt Ferenc József alatt. Begyött hozzám, nem szólt semmit, csak nézett rám s a fejivei bólöngett. Ki votl aggyusz-tálva, a nyakán jól lehetett látni a három ííreri csillagot. Nem tudtam, mit akar tőlem, mert álmombba úgy volt, mintha Gulyvasz Pali még élt volna s amikor megkérdeztem, hogy minek gyött be, azt mondta: — készülj Andris testvér, mert holnap nagy parádé lesz egész Line városába. Gyön Bécsből a király. — És ahogy ezt mondta,

megint csak bólöngett az arcával, aztán eltűnt az ajtónak s ahogy utánafordultam az ágyból, még láttam a vaf-fenrokkja szélét.

Sándori Gyuri elszomorodott magában, de azért vi-gasztalni szerette volna az öreget:

— Sok minden összeálmodik az ember, Andris bácsi.

— Ez igaz, Gyuri fiam — s lehorgasztotta a fejét. — Csak azt nem értem, mért volt a Pali teljes aggyusztriungba. Nem baj, úgyse érdemes tovább élni. Vén vagyok, Ferenc Józsefet is túléltem, pedig csaknem egyidőbe szü-leltünk,

Itt elakadt. Feje a mellére esett le. A kisbíró ijedten lépett hozzá:

— Talán lefeküdnék, Andris bácsi.

Az öreg intett, hogy nem bánja.

Sándor Gyuri átkarolta erre s úgy ruhástól, valahogy csak eltuszkolta az ágyig. Lefektette, ráborította a dunnát:

— Héj, Andris bácsi, mindenki elmegy mán a faluból s a hivatali emberek közül magam fogok ittmaradni. De hát merre is mennék? Magyarország kis föld lett, van ott most elég kisbíró.

Az öreg hanyatt-terült, hallgatott. Gyuri egy darabig elbajlódott a feje körül:

— Ma költözik el a tanító úr is és most már nem! lesz egy tanult ember se nálunk. Megígrém neki, hogy kikísérem a határig.

Pikor András megmozdult:

— A tanító úr is? Ejnye, ejnye. Hát akkor mond meg neki, hogy tiszteletem. Hogy a vén Pikor András tiszteleeti teljes szívéből. Ennyit mondj neki, a többöt ő úgyis megérte.

— Megmondom, Andris bácsi. Pedig kár neki úgy sietni, mert úgyis gyönni fognak a magyarok...

Itt egyszerre fölrezzent az öreg:

— Hogy mondtad? Hogy gyönni fognak?

— Igenis, gyönni fognak — folytatta Gyuri. — Még talán e héten.

— Aliiról?

— Alulról hát! Bodrog irányából...

De itt már minden erejével vissza akart tápászkodni
Pikor András:

— Várj csak, ne siesd el a dolgot, mert alaposan ki akarlak hallgatni — s félkönyökre erőlködött. — Tedd a markod a hátam megé, hogy felülhessek. Úgy-úgy Gyuri-kám. Most pedig hadd hallom, miről van szó igazság szerint?

Sándor György semmit se tudott igazság szerint, azt azonban tudta, hogy Andris bácsi egy héten belül alighanem halott katonája lesz a halott Ferenc Józsefnek. De, ha már megkezdte, mért ne tódított volna tovább:

— Úgy mondják, Andris bácsi...

Az öreg ledorongolta:

— Nem: úgy mondják, hanem arról szájalj, melyik részen állítják fel majd az ágyúkat s hová fogják eldugni a szekerészeket, mert ettől függ minden!

Hadmozdulatról esvén szó, a régi katona lett újra. És kihunyó szemei előtt ahogy feltűntek a gyalogosok szuronyai (biztosan a velejti erdő mögül lopóznak be majd!) s ahogy látta a huszárokat, miközben pipázva repülnek errefelé a regmeei rétek felől, egyszerre mosoly rezgett át a fonnyadt bajusza hegynén:

— Basszorkányos ... No, ezt jól kigondolták!

Egészen átalakult s közben-közben a térdére csapdo-

sott. Gyuri pedig lódított ezalatt, egyre lódított, hogy azt mondja: Patak mellett most építenek be két olyan ágyút, mint két bivaly, hogy Bártfáig fog majd ellőni mind a kettő...

— Nagyon jó — nevetgélt kárörvendve. — Folytasd csak, Gyurikám!

Gyuri folytatta volna, szegény, de itt már nem bírta fantáziával. Mentegetőzni kezdett, hogy mennie kell, mert a tanító úr mindenki előtt indul a bagázsiával. Az öreg leintette:

— Most már minek? Különben ő tudja. Mindenesetre mondd meg neki, hogy Pikor András tisztelettel teljes szívűből. Estére pedig gyere el. Akárhogy leszek, addig kihúzom. Majd elmondod a részleteket.

Gyuri örült, hogy addig kigondolhatja a részleteket. Az öreg még utána is szólta:

— Ha elgyössz, rádhagyom a tajtékpipámat.

II.

Pikor András katonai természetű számításokkal dolgozott egész életében s így ha kiszámította, hogy meg fog halni másnap délutánra: meg is halt másnap délutánra. De addig el kell mondanom róla egyet (mást. Mert halála hírért vévén, úgy érzem, mintha vele együtt végleg itthagyott volna felejthetetlen ifjúságom is).

Ötéves koromban ismertem meg a vén katonát. Akkor már nagynevű ember volt. Idővel nyomozni próbáltam a múltja után s gyanakodni kezdtettem, lehetett-e obsitos egyáltalán? Ha néha érdeklődtem nála, a térdére csapott s azzal el is intézte a nevezetes kérdést:

— Kötéllel fogtak katonának, ha mondom!

A kötelet a vén Hegedűs is megerősítette, aki vénebb volt még Pikor Andrásnál is. Hogy azt mondja, Andrist a verbungosok fogták meg húszesztendős korában, éppen mikor lóháton jött hazafele a rétről. Attól fogva hét esztendőt kínálódott császári prónfunton, mert akkor még császár volt a király. Az utászokhoz tartozott Pikor András Andris-korában (ő ugyan szekercésnek állította magát), hányódott a világ minden sarkában, utazott nemegyszer dunai katonahajókon is és megfordult azonfelül Majlandban. De a legtöbbet mégis Linc városából bánkódott a faluja után. Mert négy esztendeje ment el a linei kaszárnyában.

Sok kedves emléke volt különösen erről a négy eszten-dőről s őszi és téli estéken de sokat felhozta, hogy a linci kaszárnya előtt, poszton való őrködés közben, a keserű-ségtől nem egyszer eldalolta magát:

*Ha kiállók a kaszárnya elibe,
Feltekintek a csillagos egekre ...*

A nótát persze dalolva adta elő, miközben tarkóját a markába fogta. Ezeken az őszi és téli estéken én többnyire a boglyakemence zugában feküdtem, az asztalra rendszerint félliter törköly vagy borovicska volt kitéve, az asztal körül halkan pipázgatott Lukács János útkaparó, Csanak suszter, aztán Gulyvász Pali, Pikor András társa a königréei csatából s ha dalolni kezdett az öreg, a harmadik tornál belevágott a nótába Gulyvász Pál firer is:

*Jaj Istenem, merre van az én hazám.
Hol sirat most engem az édesanyám?*

Mert firerségig vitték mind a ketten s együtt szöktek meg annakidején a königréci marakodásból is. Csehország közepétől számítva csak az abaúji krumpliföldeken álltak meg először, hogy kifújják magukat egy kicsit. De erről úgy is szó lesz még.

Húsz esztendővel ezelőtt, ezeken a késő estéken, órákon át hallgattam a kemény öreget és kemény társait. Pi-kor András keresztapja volt az édesanyámnak s én sok-szor napokon át maradtam az öregnél. Ezeket az estéket sosem felejtem el s az asztal körül pipázgató nagy falum-beli alakok még ma is kísértve integetnek felém a húsz-esztendős ködön át, véghetetlen távolságból... Én a búbos-kemence mögött fekszem, a kemencében dohog a tűz, a szobában füst úszik s a füst alatt bóbiskolnak, halkan be-szélgetnek, felkacagnak négyen-öten s tovább regélnek egymásnak csodálatos dolgokról... Csanak csizmadia száz-huszadszor hozza már fel, hogy vándorlegénykorában mi-lyen körülmények között találkozott össze a királlyal az egyik bécsi utcán. Kimondhatatlanul szép volt az akkor! Ma már tudom persze, hogy szó nem volt igaz az egész-ből... Lukács János útkaparó a Szentandráska nevű dombról tudott titokzatos eseteket, hol a beszakadt Rákóczi-pincékben kétszázesztendős borok érnek, egyre ér-nek. A donga már lerothadt a borokról s a borok most a saját bőrükben állnak a föld alatt. Olyan sűrű már vala-mennyi, hogy csak kanállal lehet belevágni. Az apja meg is kóstolta egyszer az egyiket, mikor új pincét ástak, de be is rúgott tőle másfélhetre.

Néha megjelent a társaságban a fehérhajú Rácsai János is, aki azért volt híres ember, mert egyízben tetsz-halott volt három napig, a lelke azalatt megjárta a menny-

országot s az Isten jobbkeze felől ott látta akkoriban Kossuth Lajost,

Kossuthról esvén szó, Pikor András rögtön feltalálta magát:

— Emlékszek rá, mikor negyvennyolcba átment a falin s az iskola udvarán verbungolta a tótokat. Azt hiszem, ő volt, mert magyar csizmába járt s bojt volt a csizmaszára tetejin. Nem emlékszel rá, Pali?

Gulyvász Pál, a kenyerespajtás, hátradőlt, ilyenkor a lócán, egyik öklét az állá alá dugta s a mestergerendára pislogott föl, elméje tehát a múltban kotorászhatott:

— Én is emlékszek valamire, de azért nem állítom biztoson. Mégis ő lehetett.

Terka néni, az Andris bácsi felesége, főttkukoricát tett föl rendszerint az asztalra, ők négyen-ötön koccintottak egyet, koccintás után kicsit elhallgattak és fantáziájuk belemerült a füstbe. Kint halk szél játszadozott, a fonóból idevánszorgott néha egy-egy nótafoszlány, a sáros utcán végigment néha valaki, ilyenkor odafigyeltek s találgatni kezdték, ki botorkálhat ilyen későn a setében? Valószínű, hogy Guba Gergely mezei csősz tart hazafelé a kocsmából.

S tovább beszélgettek, de mindig csak régi dolgokról. A füst eltakarta előlük a jelent, amelyre kár szót vesztegetni s a füstön át megszépülve jöttek előjük letűnt nagy élményeik. Fölötte érdekes volt például az az eset, mikor egyszer, éjfél időben, a mocsarak legközepén Pikor Andrást pofonverte a vízimérnök.

Tudni kell, hogy akkor még láptenger nyúlt el a Ronyva-patak körül, különösen tavasszal és ősz felé s a lápok hátán titokzatos bolygófüzek kerekedtek táncra estéinkint, egyszer majdnem a falu. alatt, de a következő pil-

lanatban a széphalmi határban kergetőztek már. Ezek voltak a vízimérnökök, kik a nagy földosztáskor az urak javára becsapták a népet, a nép elátkozta őket, nyugtalan lelkeik hazajárnak most a túlvilágról s az éjjeli utast lámpással csalogatják az útvesztők felé. Történt egyszer, hogy Pikor András szekérfát hozott a radványi erdőből, de pontosan éjfélkor s éppen az ingoványok legközepén valahogy kiesett a tengelyvégszög, a kerék lefordult s a szekér leült a hátuljára ...

— Mit csináljak, Istenem, ebbe a setétségbe s megvakartam a hajamat — kezdte ilyenkor az öreg. — De ahogy körülnézek, látom, hogy alig ötven lépéstre egy indzsellér világít a lámpással s mindig csak azt mondogatja: gyér! gyér! gyér! Elmegyek én, kiáltok neki, csak először világíts ide, hadd teszem vissza a kereket... Hát alighogy kimondom, nem ott terem á, szekér oldalán! Világított is, vissza is tettük a kereket, de akkor egy olyan pofot adott, hogy a ló alá estem. „A szenteted, te piszok!“ — és felugrottam, hogy jól hasbavágom, de akkor már az alsó rétek alatt táncolt a lámpással.

Így teltek el az esték. Én félálonban hallgattam már s ahogy közeledtünk az éjfélhez, ők néhányan egyre távolodtak visszafelé a múltban s Jánosikot, a tót rablóvezért idézték lelkei szemeik elő. Gulyvász állítólag ismerte, sőt Pikor is láta volna egyszer az újhelyi vásáron. Fejcső-válva csudálták a Jánosik erejét, aki, ha nagyon belekápaszkodtak a pandúrok, csak rázott magán egyet s a pandúrok úgy potyogtak le róla kétfelé, mint vadkan füléről a kopók. De egyszer mégis felkötötték egy fűzfára...

Az obsitos felcsillogott:

— Úgy kötötték fel, hogy a ficsfáról egy kampó ló-

gott le, a kampót beakasztották a balbordája alá, de még fityegye is hét pipa dohányt szíjt el egymásután.

Éjfél lehetett már, mire a porosz háborúig értek. Pi-kor András ilyenkor volt csak elemében:

— Emlékszel-e Palikám, hogy verekedtek előttünk a dombokon? Véres volt minden árok, de még a fák is! Mi hidat ácsoltunk egy víz felett, mert szekercések voltunk ketten!... Az istenfáját, micsoda legények voltunk ketten!

Én ilyenkor rendszerint aludtam már.

III.

Kó'nigréc csillaga ott hevert tehát az ágyban. Arcának színe olyan lett, mint a szeder színe.

Este volt már, az öreg nehezen szuszogott. Szél zú-gott az udvaron s a szükülő ablakon át benézett néha az eperfa meztelel, táncoló koronája. Csend hallgatózott a szobában s árnyak kezdtek ereszkedni a sarokba és az ócska szekrény mögé. Egyszer csak benyitott valaki a pitvarba.

—Gyuri fiam, te vagy? — szólt ki gyönge hangon az öreg.

De Sándor György helyett *az* egyik szomszédasszony lépett be:

— Én vagyok, Andris bácsi, Petercsákné. Hallom, hogy nehezen van Andris bácsi.

Az öreg felnyögött:

—Csak megvénültem, Mari fiam.

—Istenem, Istenem, milyen egyedül van — siránko-zott az asszony. — Hol a lámpás, Andris bácsi, legalább világot gyújtok.

— A hátulsó házba lesz valahol, Marikáin.

Az asszony meggyújtotta a lámpát s odatette az öreg fejéhez. Mozdulatlanul feküdt már Pikor András, csak a szempillái jártak szünetlenül:

—Rakj egy kis tüzet, Mari fiám, csinálj egy kis herbateat, hogy megkínálhassam Sándor Gyurit, ha gyön s tömd meg a pipámat. Ha nincs dohány, kérj kölcsönbe egy marékkal a zsidótól.

—Mindjárt, Andris bácsi, mindjárt — s titokban sírdogálni kezdett, hogy ilyen elhagyottan találta a kemény öreget.

—Oszt ha hazamégy, üzenj át Gyuriért, hogy siessen mán, mert igen várja Pikor András.

Húsz esztendővel ezelőtt nyalka legény volt még az öreg. Volt két lova, két patkány s abban az időben fuvarozgatott.

Ez a foglalkozás passzolt neki. Mert a hosszú utak alatt sok falut, vidéket bezárt, ami fokozta az ismeretségeit. Útközben hol itt, hol ott az ülésbe vett egy-egy utast s az ilyen utas természetesen áldomást fizetett a legelső kocsmában. De ha nem akadt utas, az öreg akkor is lepattant a kocsma előtt s lekezelt a zsidóval:

— No, hogy van, koma?

Ha pedig tót faluban akadt meg, tútul köszöntött be:

— Jak se mace, kume?

Mert tudott az öreg, tudja Isten mennyi mindenféle nyelvet! A németen kívül Mantovában taliánul tanult a menyecskéktől, tótul úgy beszélt, mint a vízfolyás, hogy ne is említsék angol nyelvkészsegét. Mert megfordult Amerikában is. Sőt megtette azt a tréfát, hogy mivel az

első napon nem talált munkát Picburghban, így szolt a nagyapámhoz, aki vele együtt vándorolt ki:

— Szanfranciszkóba lesz hely. Gyerünk Sanfranciszkóba!

S úgy, ahogy voltak, nekvágtak Sanfranciszkónak, persze gyalogszerrel, a Pacifik-vasút mentében. Nagyapám a hátán vitte batyuját s Pikor a hátán vitte katonáládáját. Az öserdők minden indiánja láthatta rajta a felirást: *Zugsf. Andreas Pikor 14. Reg. 2. Comp. 3. Zug.*

Abban az időben, évenkint egyszer, szekerén vitt el bennünket a nagyapámhoz, a szentistvánnapi búcsúra.

Micsoda nagy doleg volt egy-egy ilyen kirándulás? Pitykés mellényt vett fel az öreg, csokorba kötötte a rojtosvégű nyakkendőt s árvalányhajat tűzött a kalapjához, miután a bajuszt előzően spárgára kötötte ki. Aztán az az utazás! A hatodik faluban laktak a nagyapámék s délután kellett indulni, hogy vacsorára ott lehessünk. Édesanyám hátraült az öcsémmel, én pedig az öreg mellé telepedtem le. Szaporán poroszkált a két patkány, a csikó meg csengősen szaladgált a szekér után. És micsoda tájakat hagytunk el az út két oldalán! Egy darabig elkísért bennünket a szalánei vár s szürke tornyai félóra műlva is utánunk integették. Köröskörül kéklett az ég, a pázsiton az Andrassy-, Széchenyi-grófok, meg egyéb döglesztő nagyurak gulyái kolompoltak, a gulyás megbillentette kalapját s az öreg visszakiáltott neki: — jó egészszéget, testvér! Messzebb dombok látszottak, a dombok alatt bedűlt pinceszáj tátogott s az öreg mindenjárt odabökött az ostoronyéllel, hogy azon át menekült a szegény Rákóczi, mikor halálra keresték a németek. Mert a pince másik szája pontosan Ungvár alatt van, egy szöllőskert sövénye alatt... A két lovacska poroszkált azalatt, a csikó csilingelve fut-

kosott a szekér oldalán, az öreg pedig pipázgatott, vagy mesélt... Északról ideszürkült a Vihorlát gerinces háta, szemközt hó csillogott a munkácsi hegyek hátán s mi ráereszkedtünk közben az Ondava síkjára... S az Ondava síkján, a jegenyesorok mögül a a fűzfaerdőcskéken át innen is, onnan is vén udvarházak kandikáltak felénk s órákon át elkísértek merengő tekintetükkel. Később széles-utcás, tiszta falvakat hagytunk el magunk megett, minden második kéménytetőn gólyafiúk próbálgtatták a szárnyukat, az udvarokon tót lányok és menyecskék kendert tiloltak s vidám tilócsattogás volt minden falu. Azalatt pedig közeledni kezdett az este és közeledni kezdett felénk a Nagyerdő...

Az öreg ostornyelével a rengeteg felé intett:

— Nagy csata volt itt is, fiam. Ötszáz kuruc húsz-ezer görögöt ölt bele a Verbonyik vizébe.

S ahogy jött az este és ahogy árnyaktól lett eleven a Nagyerdő, az öreg képzelete különösen felpiszkálódott. A Nagyerdőben mindig a kurucokról mesélt s én áhítattal csüngtem rajta. A kétszázesztendős katonákat dermesztőre jü óriásoknak festette ki előttem: minden kuruc lovát emelt levegőbe a félkarjával s minden kurucnak olyan lábszárcsontja volt, mint a bikának. Aztán egyszerre lökött egyet a vállán:

— De mindez subick ahhoz, amit mi csináltunk, fiam! Ügy szolt az ágyú, hogy azóta nem is hallok jól az egyik fülemre, magam se tudom hirtelen, melyikre s egy bitang porosz dzsidás úgy vágta belém hátulról a lándzsáját, hogy a hasamon gyött ki. De most nem is beszélek róla, mert még rosszul tanálnál aludni...

Késő este maga Petercsák lépett be:

— A feleségem mondja, hogy betegeskedik Andris bácsi.

Pikor András ekkor már valamivel jobban érezte magát. A tajtékból való makrapi pát szívogatta lassacsán, melynek száráról nemzetiszín bojtocska fityegett s közbe kortyogtatott valamit a herbateából:

— Hol marad az a betyár Gyuri?

Petercsák nem tudott közelebbi felvilágosítást adni Sándor Györgyről, csak annyit hallott róla valahol, hogy a tanító urat kellett kikísérnie a határig.

— De azóta tízszer is visszagyühetett volna. Vagy talán nem lenne biztoson igaz?

— Mi nem lenne igaz, Andris bácsi?

Pikor András hirtelen észrevette magát, elharapta a szót, kicsit elpipázgatott s aközben tünödözött, hogy célszerű-e időelött beszélgetni ilyen dolgokról? Eszébejutott ugyan, hogy a készülődő csapateltolásokról alighanem fülébe mászhatott egy és más Petercsáknak is, de utoljára annyit mondott Petercsáknak:

— Majd megtudod, Antal, ha elgyön az a betyár.

A kemencében keservesen sírdogált a fa, melyet az ócska sövény paticsából hozott be Petercsákné. Félmály ült a szobában, csak a gerendáról kandikált le a Pityi Palkó-féle naptár széle, melyet az újhelyi vásáron tizenkilenc krajcárért vett valamikor Pikor András.

Petercsák is pipára gyújtott s leült az ágy szélére:

— Hallotta-e, Andris bácsi, miről beszéltek délután a bírónál?

— Miről? — és felfülelt.

— Azt mondta a bíró, hogy legközelebb Andris bácsihoz költöznek be a csendőrök.

— A csehek?

— A csehek. Mert kicsi nekik az Ádámék háza. Az-tán ma este, vagy holnap reggel még több csendőr gyön a faluba.

Az öreg odafigyelt, bólintott rá, hogy megértette, de feltűnően nyugodt maradt:

— Hogy még több csendőr gyön a faluba? Hát csak gyöjjjenek. Sajnálom szegényeket, Antal fiam, anert ember vagyok azért, ha csatába jártam is. De csak gyöjjjenek!

Ezt már Petercsák nem értette, dehát Petercsák, úgy látszik, mégse értesült bizonyos dolgokról. Az öreg maga elé bólöngetett:

— Meg fognak halni szegények... Dehát meg kell halniok!

Ekkor zörgetett be Sándor György. Sáros volt a csizmája, de még az orra is sáros volt.

IV.

Pikor Andrást a világháború terítette földhöz, még-pedig két vállra. S a híres obsitosnak, aki régi történelmek ködös útvesztőiből emelkedett föl veszedelmes nagyságba, ugyancsak a történelem tekerte ki a nyakát.

Mert tudni kell, hogy az obsitos csak akkor kezdett lenni valaki, ahogy rendre elhulltak mellőle régi társai. Amíg életben volt még Rácsai János, a vén Hegedűs, Gulyvász Pál königréci írer s mások, az öregről csak annyit tudtak, hogy állítólag részttvett volna ama hajmerezstő menekülésben. Hogy azonban minemű beosztásban és szerepkörrel, arról senki nem tudott bizonyosat, de nem is érdekkelt senkit. Az öreg többször állította, hogy

szekercés volt és hogy éppen hidat ácsolt, amikor hátulról fülönverte volna egy porosz huszár.

De egyszer csak meghaltak a kortársak. A vén Hégedűs György egy napon letette a pipát és nem pipázott többet. Utána Rácsai János is végleg a mennyországba ment, harmadnapra sem jött vissza, mint már visszajött egyszer s azóta valószínűen másodsor is megpillantotta Kossuth Lajost. És kifordult egyszer a sorból Gulyvász Pali firer is, ami annyit jelentett, hogy nem volt többé senki, aki ellenőrizze Pikor Andrást és rákoppintson az¹orrára.

S itt kezdődik az öreg emelkedése. Mesebeli kalandjaival még többet előhozakodott ezentúl, de emlékeit most már egyre többször csak a vad csatából szedegette elő s később a königréci dulakodáson kívül alig érdekelte egyéb. A múlthoz való makacs menekülés eleinte nem lehetett nála más, mint öregemberi szokás: ahogy egyre jobban magunkra maradunk, egyre jobban szeretünk visszatérni ifjúságunkhoz. Pikor András azonban kegyetlen számítás-sal dolgozott: idővel a leghátról hadsorból minden jobban előredolgozta magát a legelső vonalba, az unokája lakodalman, már minden átmenet nélkül, tüzérnek csapott fel s két-három esztendő múlva volt főhajt-tüzér, rohamozó huszár és dragonyospatrulparancsnok. Egyszer aztán kinevezte magát a Benedek tábornok csataközi lovasfutárjává. Ez (még nem lett volna baj. A baj ott kezdődött, hogy nőni kezdett a híre, hogy egyre sűrűbben hívogatták disznótörba, névnapra, násznagynak a lakodalmakba, egyéb célokba s mialatt az új nemzedék — a harmadik *azóta!* — ámulva leste az öreget, az öregnek fejébement az ócska dicsőség. Otthon kezdett nemtörődni semmivel, kötekedő, komisz ember lett, a feleségét nem egyszer széklábbal

verte ki az utcára s a zsidónál hitelbe ivott, de előre ki-jelentette, hogy fizetni sohase fog. Mert ez neki — jár.

Közbe pedig szegényedett az öreg. Két fia ekkor már Amerikában élt, de még a világ másik feléről is nyúzták Pikor Andrást az örökséggel. A lányát is kifizette egyszer, amikor férjhez ment a szomszéd megyébe, valami asztaloshoz. Azonkívül állandóan három-négy per volt a nyakában, úgyhogy tíz esztendővel ezelőtt a portáján s a két lován kívül alig volt már egyebe.

Ha nem is volt egyebe, de volt tekintélye tíz emberre való. Lassan ő lett az egyetlen hadászati szakember a környéken, ami üzletnek sem volt rossz, hiszen az utolsó tíz esztendőben tele volt a világ háborúval.

A Balkánon kezdték meg először. S abban az időben, az őszi és téli esték alatt, olyan lett az obsitos háza, mint egy olvasókör. S aki persze jött, nem jöhett borovicska, dohány nélkül. Ott pipázgatott a lócán Ádám Ferkó, a keszeg Csanak, Zelvai János kurtanemes, Lukács útkaparó, Guba Gergely csősz, aztán Sándor Gyuri kisbíró, Turbis Péter urasági kocsis, Futó Farkas, Polyák József és Handura Mihály bányászok, Madzag Ambrus harangozó, Czibere János postás és még sokan. Valamelyik iskolát-járt legény a *Friss Újság-hól* olvasott fel hangosan s Pikor András obsitos, ki az asztal fején könyököt, egy-egy vérengzőbb részletnél intett a felolvasónak, hogy álljon meg s ilyenkor magyarázni kezdett:

—A törökknél most csak azért szorul a kapca, mert elültöltő puskáik vannak. De ez nem jelent semmit, mert hozzájuk fognak állni az arabok. Még a jövő héten...

—Honnan gondolja, Andris bácsi? — faggatta egyik-másik,

Az öreg letorkolta a közbeavatkozót:

— Semmi közöd hozzá, fogd be a szád! Folytasd csak, fiam!

Még egyszer felragyogott az öregnek, hogy annál gyászosabb legyen a bukása: azon a napon, mikor a mi háborúnk indult meg.

Azon a napon Sándor Gyuri megpergette a hadbahívogató-dobot.

— Közhírréte-tik! Ma kitört a háború s minden katona, vagy aki odavaló, jelentkezzen holnap vagy Kasán, vagy Ujhelybe, vagy Ungváron! Ki ahova tartozik!

És egyet vágott a dobra: bumm! s kezefjét végig-húzta a bajuszán.

Jaj, emlékszem arra a délutánra! A bátyám zászlósi ruhában szaladt végig a falun s könny volt a szemében. (Azóta sem láttuk.) Én zavartan kapkodtam, de kapkodott mindenki. Asszonyok, leányok, jajgatva álltak az utcán, jajszó volt az egész falu, a legények egyet-egyet sőhajtottak, szó nélkül befordultak az udvarba s pakolni kezdtek a zöld ládikákba...

— Vége a világnak! Megölnek mindenkit!

Gyuri ezalatt a tizedik ház előtt kezdte pergetni a dobot...

Soha olyan napja nem volt még Pikor Andrásnak! Kiállt a hidacskára, a jobblábát kitette, két karját összefonta a mellén s kegyetlen mosoly rágatázott a bajuszában. Most virradt csak neki! Negyvennyolc esztendő óta mintha csak ezt a napot leste volna!

Szempillantás alatt körül fogta a tömeg, mint köszik-lát a tenger:

— Mi lesz, Andris bácsi? Ugye, csak hadgyakorlatot csinálnak? Jaj, nyugtasson meg, Andris bácsi!

Andris bácsi végignézett a tömegek, szájából kivette a pipát s egyet köpött, oldalt:

— Firnájsz! Vilmos egymaga megeszi a világot. Tudom, mert magam is verekedtem vele. Még engemet is megkergetett...

S attól fogva úgy járt, mint a legfőbb hadintéző. A legényeket saját kocsiján szállítgatta az állomásra s ott még egyet koccintott velük:

— Csak ki a mellel, ííaim! Néha pedig üzenjetek az öreg Pikornak is...

És ahogy mentek-mentek a vonatok a falu alatt, Pikor András minden nemzetbeli katonának felkiabált a marhakocsikba:

— Éljen Ferenc József! Éljen a magyar!

A vonatok pedig egyre mentek. Karácsony lett is még mindig mentek.

És itt kezdődik Pikor András összeomlása.

Mert a vonatok nemcsak mentek, hanem vissza is fordultak egyszer és ilyenkor már véres katonákat hoztak hazafelé. És ezek a katonák, ahogy megjöttek a faluba, csöndesek maradtak a levágott lábukkal s a sok ezüst-pénzzel a mellükön. S Pikor András egyszerre csak tapasztalni kezdte, hogy már nem jönnek hozzá harctéri magyarázatért s hogy mióta az új katonák dolgait hall-gatják, mosolyognak rajta, sőt már a szemébe is mondják, hogy nem ez a háború a firnájsz, hanem az övé volt a firnájsz! Sőt az övé még firnájsz se volt, csak subick volt! Pikor András nem szolt semmit ilyenkor, csak befordult a hátulsó házba s ott napokon át ette magát a keserűségtől. Eleinte, esténkint, benézett még Tinta Jancsiékhöz, Párnahaj Miskáékhöz... Ott üldögélt ilyenkor Tinta Jancsi béna katonalegény az asztalnál, sapkáján

még rajtszáradt a grodeki sár s szerényen magyarázott a hallgatóságnak:

— Vagy húszezer huszár repült előttünk a kozákok ellen... Ha meg ágyúval lövöldöztek, olyan golyók száll-dostak a levegőbe, mint egy közepeš tinó ...

Pikor András úgy tett ilyenkor, mintha teljes rész-véttel figyelne oda. Pedig érezte, hogy a szíve fog meg-szakadni. És nem kerülte el a figyelmét, hogy egy-egy szünetnél odabök feléje egyik is, másik is:

— Nagy dolgok ezek, Andris bácsi!

Ekkor még jövendölgetett Pikor András obsitos-katoná, pedig senkisem volt már kíváncsi a véleményére. Mindig újabb határpontot tűzött ki a békekötésig, de a háborúnak sehogysem akart vége lenni s minden újabb meghiúsult határnaplán röhögtek az öregen. S ezalatt más bajok is szakadtak a nyakába. Egy reggel csak behunyta szemét a felesége, született Estók Teréz asszony s el is temették másnap délutánra. AttóKogva pusztán maradt a Pikor András házatája s először ő maga próbált főzö-getni magának. Két hónap múlva eladt a két macska-lovat s attól fogva pusztán maradt az ól is. Egy összel híre jött, hogy meghalt Ferenc József. Pikor András obsitos-katoná meggyászolta igaz szívéből s attól fogva úgy érezte, hogy meg kell halnia neki is. De nem halt meg, talán csak azért, hogy régi hencegeseiért vezekeljen. Most már került mindenkit s őt is kerülte mindenki. Néha ugyan, az egy-kori tisztelesség kedvéért, benézett hozzá Csanak csizmadia, vagy Lukács János, de kevés pipaszó után elköszönt Csanak csizmadia is, Lukács János is. A negyedik esztendőre roncs lett az öreg, nem mutatta már magát az utcán sem. Csak ritkán, többnyire estetájban tünt fel még egyszer-

egyszer a kertben, a gaz és a laboda között. Ott hanyatt-feküdt a boglya alatt s órákon át az eget nézte.

Tavaly hazakerültem egy napra s meglátogattam az öreget is. Tudtam, mi ölte meg, kerültem is minden háborús vonatkozást, de az öreg, aki mindig sokat adott a véleményemre, magától hozta föl. Nagyon nehezen, de mégis felhozta, mintha csak úgy véletlenül ötlött volna az eszébe:

— Igaz is, fiam, hogy állunk igazság szerint ezzel a háborúval?

Tudtam, miben sántikál az öreg, tehát megvígasz-taltam:

— Mészárszék ez, Andris bátyám. Nem mondomb: a mai operációkban tagadhatatlanul jobban ki tudják ak-názni — már föltéve, hogy ki tudják! — a stratégiai és taktikai előnyöket, de a régi háborúban több volt a lendület s az egyéni érvényesüléshez megkívánó valamennyi előfeltétel...

Az öreg nem értette, de azért hálálkodni kezdett:

— Ugy-e, fiacskám, úgy-e? Én is ezt mondomb mindenig...

... Aztán nagyon szomorú idők jöttek. A magyar katonák délnek húzódtak el, soha nem hallott nevű idegen csendőrök lopóztak be a faluba s így jutott el Pikor András az utolsó stációig ...

V.

— No, csakhogy itt vagy már, Gyurikám, — szólt ki Pikor Andris. — Mit szólsz hozzá, hogy holnap csehek gyönnek a házamba, — s jelentősen kacsintott fel Gyurira.

Sándor Gyuri legyinteni is rest volt:

— Baj ez, de nekik baj.

S leült az ágy mellé. Petercsák is leült. Pikor András Gyuri felé nyújtotta a tajtékipipáját:

— Szíjjal belőle egy kicsit!

Gyuri elmondta aztán, hogy azért késsett, mert a tanító urat a cseh fináncok visszairányították a határról még a főszolgabíróhoz is. A fináncok nem akartak belemenni, hogy magával vigye a tehenét, de a főbíró megengedte neki. A tanító úr a határhídnál kezet adott Gyurinak, elérzékenyült és azt mondta neki: „én tanítottalak valamikor, Sándor György s hiszem, hogy magyar ember fogsz maradni ezután is“. Gyuri ezt megígérte. A határhídtól a falunak fordult vissza, akkor már este volt és ahogy jött volna a sötében, nem messze a kocsmától észrevette, hogy valaki négykézláb turkál az út oldalán, részint a sárban, részint a kövek között. Odalépett, megnézte jobban, hát a vén Kabonyás turkált ott négykézláb. „Mit keres, Józsi bácsi?“ érdeklődött Gyuri. „Diót keresek, Gyurikám“, tréfálkozott Kabonyás Józsi bácsi. Gyuri aztán átölelte Józsi bácsit, aki azzal védekezett, hogy keserűsége miatt ivott a zsidónál és hazasegitte az öreget. Hát emiatt késsett annyira.

Ahogy idáig-ért az elbeszélésben, késő éjszaka volt már. Gyuri közbe fát hajított a tűzre, a lámpás meg ott sercegett az öreg fejénél, egy törötlábú széken. Petercsák szó nélkül lögatta a fejét.

Pikor András obsitoskatona most felkönyökölt:

— Beszélhetsz!

Gyuri titokban Petercsák felé intett, de az öreg megnyugtatta:

— Magyar emberek vagyunk mind a hárman.

Petercsák csupán a szemével jelezte, hogy ő valóban magyar ember. Gyuri tehát hozzákezdett:

— Beszéltem a malmossal, kinek a határpatakon van a malma, ö mondta, hogy tegnapelőtt éjjel búzát vitt hozzá Susinka Mihály Füzérről, már mint a Tóbiás úrék parádéskocsisa. Beszédközbe odaszól egyszer Susinka a malmosnak, de csak úgy a fogak között, mert a másik parton csehek posztolnak, hogy azt mondja: „no, Balogh úr, készül valami“. Balogh úr nem vette komolyan a dolgot, mert már vagy százszor megbiztatták tavaly óta, mire Susinka odasúgott Balogh úrnak: „a múlt napokba hat szakasz gyalogság érkezett a helységünkbe, sisakosan...

Pikor pislogva kéjelgett a Gyuri értesüléseiben. Közben visszakérte a tajtékipipát, hogy ö is szippanthasson vagy kettőt s odafordult Petercsákhöz, aki érdeklődve fülelgetett:

— Látod, Antal, ezért nem nyilatkozhattam előbb. De most már te is tudod, mért mondtam minden össze annyit, hogy csak győjenek azok a csendőrok! Mert ők is szagolnak már valamit. Mind meghalnak a szerencsétlenek!

Gyuri folytatta:

— Még nem tudom biztoson, csak gondolom, hogy a mikóházi erdő tele van huszárokkal. A bakák meg hátba kerülök a falut, Gercsely alól...

Pikor András intett neki, hogy álljon meg. Látszott rajta, hogy töpreng valamin. Később annyit szolt nem minden aggodalom nélkül:

— Meg kell az illet gondolni, Gyurikám. Gercsely alól csak éjjel célszerű, mivel ott nem lehet jól megbújni. Ezért gondolkozom, hogy okosabb lenne a Kilátódomb felől, mert közbe két vízmosás esik. De mindegy. A magyarok majd megteszik a magukét. Antalkám, — fordult Pe-

tercsákhoz, — Antalkám, jaj, ha dolnai kezdenek majd felettünk az ágyúgolyók, jaj, ha zörögni kezdenek majd az ablakok ... Istenem, csak megérhetném!

Nem bírt magával, felült. Lelke visszarohant a régi, nagyhírű mezőkre s az indulattól vörös lett a nyaka:

— Mikor ott álltam a dombtetőn, az ágyúm faránál, a lábam alatt meg Kőnigréc... Mert tüzér voltam, Antal fiam..-.

Antal és Gyuri hallgatott is, nem is az öregre (annyiszor hallottak már a veszett viadalról) s az öreg hirtelen megzavarodott. Mert újra előkapta a régi félelem, hogy Antal és Gyuri talán kételkedni talál benne. Zavarában egyet nyelt és hogy palástolja magát, kiabálni kezdett s közbe-közbe a térdét csapdosta:

— A Krisztus úgy vegye el az álmomat, ahogy nem mondanék igazat! Ott álltam az ágyúm faránál, minden percben egyet rántottam a kötelén s amikor rántottam, olyat szolt az ágyú, hogy azóta se hallok valamelyik fülemre ... Az izzadság meg úgy szakadt rólam, mintha zsajtárral öntözték volna a fejemet...

Dühös lett:

— Megdöglött vagy húszezer német, mert tüzér voltam és rosszlelkű ember, mint most is, ha haragszök... Megdöglöttek, mert szembeálltak velem! Megdöglenek a csendőrok is! Hát csak gyüjjjenek a házamba, az Isten legyen nekik irgalmas! De kitaposom a belüköt! Kitaposom!

Megvadult sajátmagától:

— mindenki meg fog halni, aki szembeszállt a házával, meg velem! Eddig magambaöltem a sok bánatot, de most azt mondom, mindenkinék vége lesz, aki megharagít! — s a mellére vágott. — Hát ki vagyok én? Mi vagyok én? Obsitos tüzérszakaszvezető! S még akad pi-

szakember, aki nem hiszi! Most persze? Most mindenki megszökött a faluból, minden híres katona ott keseríti a levegőt a kis Magyarországon, de Pikor András itt maradt, mert Pikor András tudja, mi a katonai becsület! Mindenkinek felvágom a hasát, aki nem hallgat a szavamra, az Isten fordítsa meg a sarkát a sok zsebrákának!

Düh rángatózott a bajuszában s a szemöldöke borzas lett, ahogy káromkodott:

— Szentségit a nagybendőjü tetveseinek! Mind agyonvágom, csak az én házamba merje betolni a pisze pofáfát!

De itt már Pikor András is erő nélkül hanyatlott vissza a párnára. Lélekzete megállt és úgy látszott, hogy vagy elaludt, vagy meghalt.

Sándor György és Petercsák néhány szünetig ijedten pislogott egymásra. A tűz kialudt már, kint szilajodni kezdett a szél. Egyszer' összenéztek még s lábujjhelyen kilopóztak a szobából. Az utcán voltak már, a hideg lucsokban, amikor Gyuri odaszólta Petercsáknak:

— Hiába haragszik a Józsi bácsi, mert csak hídács volt a csatába.

VI.

Másnap délelőtt csakugyan megjöttek a csendőrök. Pontosan úgy, ahogy Petercsák megjósolta. Valami nyolcan. Lovaikat bekötötték az istállóba, később bejöttek a pitvarba, lehántyak magukról patrontáskát, bornyút, puskát s rendezkedni kezdtek a hátulsó-házban.

Pikor András ott feküdt ezalatt a rongyos első-házban. Mert rongyos és szomorú volt a szoba mindenképpen. Az egyetlen ágyból kikandikált a szalma, a falon — sok

esztendő alatt — színtelenre vedlett át a Pikor András katonai ábrázatja, hol lóháton nyargal 1866 óta, villogó karddal, a kép négy sarkában az uralkodócsalád arckép-*csarnoka*, a kép alatt ennyi: *Zur Erinnerung an meine Dienstzeit* s ő maga szakadatlanul vágtat a képen, melyre csak a Pikor fejét kellett odaragasztani valamikor, mert a képet magát úgy vesztegették forinthúszért Linz városában. Az utcai ablakban egy lóvakarócefét lehetett fel-fedezni s egy régi asztalon kívül csak egy dívány ténfertégett még a sarokban. De itt-ott szakadt volt már s a szakadékon át kidugdosták fejüket a rugók ...

Ott feküdt Pikor András a szomorú szobában. Megmegmozdult, fel-felkapta fejét: ideges volt. Egyszerre nem bírta tovább s kiszolt a pitvarba:

— Ki mászkál ott?

A cseh őrmester nyitott be. Szépvágású legény volt. Odanézett az öregre s ennyit szólt közömbösen:

— Erre a szobára is szükségünk van.

Pikor András ennyit szólt vissza, ugyancsak közömbösen:

— De nekem is szükségem van rá.

Az őrmester vállat vont s kiment. Az öreg homlokán pedig vastag lett egy ér, de azért uralkodott magán:

Baj lesz ebből, barátaim!

Ekkor nyitott rá Sándor Gyuri:

Hogy aludt, Andris bácsi?

— Jó hogy itt vagy, Gyurikám, mert csakugyan be akarnak telepedni hozzám ezek a betyárok. Add csak ide a csizmát...

Gyurinak nem tetszett a odolog:

— Mit akar, Andris bácsi?

— Ne pofázz, — szólt rá az öreg — mert indulatos

kezdek lenni! Ki akarnak tenni a házamból! No, add csak ide azt a csizmát! — s lecsúszott az ágy szélére. Gyuri öltöztetni kezdte a háborgó öreget.

— Hogy hogy aludtam? Sehogyse, mert reggelig azon törtem a fejemet, amiket tegnap beszéltünk. Hajnalfele valaki járt is a padláson s hármat dobbantott a lábával. Éppen a fejem felett.

Gyuri a csizmával erőlködött, nem szólt semmit.

— Csak azért akarok kimenni, hogy körülnézzek, mit csinálnak odakint? De úgy fogok tenni, mintha nem törödnék velük, mert ez bosszantani fogja őket. Aztán elsegítel a kert végibe, a dombra, hogy szépillantsak onnan a falu körül. Kint majd megmondom, mivégett?

Ezalatt készen lettek. Az öreg magárvette a kurta kis ködmönt, sállal tekerte körül a nyakát s ekkor rátámaszkodott Gyurira:

—Hát a tajtéket, Andris bácsi?

—A pipa csak maradjék. Mindjárt visszagövünk. Ne félj, a tied lesz úgyis, ha meghalok.

Kimentek. Gyuri, ahogy átölelte a derekát most is alig ért hónáljáig az obsitosnak. Csudaszál ember volt egész életében Pikor András, de most, hogy nyakban megfogyott, az alacsony Gyuri mellett úgy festett, mint egy Góliát. Mentek a kert felé s az istállóajtóban egy cseh csendőrlegényke ijedtében csaknem lekapta a sapkáját, ahogy meglátta a ráncosarcú oriást. Mert ráncos volt Pikor András, ritkás bajusza rendetlenül csüngött s a csizmát is bizonytalanul szedegette maga után. Pikor András jól látta a cseh legényt, de meg se moccant a szeme.

Ezalatt elvánszorogtak a vadkörtefáig. Pikor András megállt, hogy fújjon egyet:

—Csak azért csaltalak ki, Gyurikám, hogy ne legyen feltűnő ezeknek a pimaszoknak. Mert éjszaka eszembe jutott, hogy a „mieinknek“ az országúton túl fel lehetne lopóznai a Sikolya-patak medrébe, de már nem emlékszek, hogy bokros-e a partja ...

—Bokros, — mondta Gyuri.

Az öreg elmosolygott a feje fölött:

— Mit értesz te ahhhoz, fiam! Bokor és bokor között sok különbség van. Katonai tapasztalat teszi az ilyet.

Lassan felértek a kert végibe, az alacsony dombocskára. Pikor András megrázkodott, mert a domb felett szabadon zúgott a szél. Gyuri begombolta rajta a ködmönt.

Ott álltak ketten. Pikor András königréci obsitos-katona kiegyenesedett még egyszer s vén szemeit meghor-dozta a tájék fölött. Még egyszer és utoljára alaposan megjegyzett magának minden: a velejti erdőt, ahol medvével verekedett *egy* télen s amely most az őszi lucsok-tól feketén nézett vissza az öregre... Aztán megfordult s hosszan merengett a Vihorlát tizenhárom mérföldön át idáig integető havas fején, mely ezer esztendő óta figyel-
get a magyar Alföld felé ... Nézte-nézte Pikor András a sziklás havast, melyről száz mese és legenda van a környéken és csak felsóhajtott magában ...

Sándor György zavartan áldogált az öreg mellett. Mert hirtelen úgy érezte, hogy Pikor András alighanem búcsúzni jött ki a kertje végibe. És Sándor György csak-nem elsírta magát, mert tudta már, hogy Pikor András nemsokára el fog menni innét, többet nem fogja látni senki az élő emberek közül, ő pedig magára marad a faluban, keserűséggel és kisbírói állás nélkül.

Pikor András a templom felé fordult ezalatt, arccal a temetőnek Halkan mormogott maga elé:

— Alusztok, alusztok Kacsai testvér, Hegedűs koma, Gulyvász Pali katonatársam ... Jobb is, hogy elmentek ...

Itt Gyurira nézett, észrevette magát s megfordult dél felé:

— Arra szaladtak el a magyarok s onnét fognak visszagyönni. A Sikolya-patak csakugyan bokros... Te Gyuri, — mondta váratlanul — arra gondoltam, hogy talán átszökhetnél a határon ...

Sándor György meglepődött:

— Mit keresnék én ott, Andris bácsi?

— Üzenni akarnék veled valamelyik generálisnak. Fel akarnám biztatni, hogy siessenek már, mert nagyon szeretnénk elibük menni a falu végire ...

De itt már zavaros lett a szeme Pikor Andrásnak. Gyuri átfogta a karját:

— Szél van, Andris bácsi. Gyerünk vissza, mert én is fázni kezdekk.

Az öreg hagyta magát s lépéssben fordultak vissza a ház felé. A szél sípolt a késői határban, földig hajoltak a jegenyefák s a szél hátán rongyosszélű felhődarabok rohantak, de mindig errefelé s mindig Magyarország felől.

Pikor András felnézett az égre s eltűnődött magában:

— Nézd Gyuri, mintha huszárok gyönnének a levegőbe ... A kardot meg előretartják a lovaik feje felett...

— Huszárok gyönnek, Andris bácsi, — s ijedten kezdte toszogatni az öreget. Mert ekkor már láza volt Pikor András obsitoskatonának,

A boglya alatt újra megállt kevéskét az öreg. De ugyanakkor vérbefűlt a sáfrányszínű arca:

— Nézd, a gazemberek most viszik be a kerítésemet, hogy begyűjtsanak vele!

Három csendőr csakugyan a kerítés paticsdarabjait tördelezte szaporán. Az öreg ordítózni kezdett:

— Zsiványok, gyújtogatok, kihajíntanak a házból s elpusztítják az udvaromat!

Sándor György rimánkodni kezdett neki, de az öreg megvadult s most már a maga lábán sietett lefelé, mialatt csúnyán átkozódott. így ért az istálló elé, a trágadombig, de itt egyszerre megállt... Megállt s odanézett az istálló ajtajába:

— Hát ez mi?

Az ajtóba ugyanis akkor támaszkodott ki a fiatal cseh legény s az öreg tajtékipipáját szívogatta egykedvűen.

— Hát ez mi? — hökkent meg másodszor is Pikor András.

A cseh rámossolygott, hogy valóban jól szortyog a pipaszár. Pikor András pillanatig szembenézett vele, de a lelkében száz esztendő viharzott le ez alatt az egy pillanat alatt. Nem volt már haragos többet: egészen nyugodt volt már. Nem szólt semmit, még a fejét se csóválta meg, csak odament az ól mellé, a fészerbe, ott előkereste a kapát, visszajött a kapával s megállt a cseh előtt...

A cseh legényen egyszerre rémület vonaglott át s ordítani szeretett volna...

De mielőtt ordíthatott volna, Pikor András beleköött a markába, megkapta, a kapa nyelét, megforgatta maga felett, a kapa egyet zúgott a levegőben s az öreg odavágott:

— Ti mertek kikezdeni egy königréci tüzérrel! Odavágott, a cseh legény lezuhant az ajtó elé s a tajtékpipa száz darabban repült szerteszét.

A zuhanásra egy másik csendőr ugrott ki az istállóból. Meglátta vérbeborult társát, lekapta puskáját s ráfogta az öregre ...

Pikor András azonban nem sokat tekteríázott, hanem másodszor is beleköött a markába, megkappa a kapa nyelét, megforgatta maga felett, a kapa egyet zúgott a levegőben s az öreg odavágott:

— Ti mertek kikezdeni egy königréci tüzérrel!!

Odavágott, a puska félrebillent s a második cseh legény is üvöltözve vágódott el a földön.

Pikor András vérbenforgó szemmel indult most az ajtónak s harmadszor is beleköött a markába. Sándor György, aki dermedten állt eddig a kerítésnél, egyszerre feljajgatott:

— Andris bácsi!

Be Andris bácsi ezt már félig sem hallotta. Mert közben az történt, hogy a jajgatásra a ház pitvarából kiugrott az őrmester, féltérdre pattant, célfogta a puskat s lött...

... Fülcsendítő pukkanás...

A golyó sivítva csergett át az udvaron, Pikor András obsitoskatona egyszerre csak odakapott az oldalához, a kapa kalimpálva repült ki a markából, ő maga pedig elvágódott s hanyattesett a trágyadombon.

A lövésre mindenki az utcára rohant s szájról-szájra adták egyámsnak a kapu előtt:

— Szegény Andris bácsi...

Andris bácsi a trágyadombon hörgött ezalatt, pontosan úgy, ahogy elterült. Hanyatt. Szájából jött a vér, vé-

res lett a bajusza s a vér lefolyt az állán. A csendőrök egyelőre félíg-agyonvert társaikkal veszkődtek, a kapun meg senki sem mert bemenni. Sándor Gyuri kapott először fejhez, odalépett az öreghez, letérdelt a feje mellé és sírva fakadt. Pikor András königréci obsitos tüzérszakaszvezető egy szemvillantásra mintha megismerte volna Gyurit s szája mozogni kezdett:

— Most már tudják ... kivel kezdtek ki...

Itt lefittyent az ajka. Egy mélyet sóhajtott s egy nagyot rúgott a csizmájával. Szeme pedig rámeredt az égre, mely alatt felhőrongyangok rohantak errefelé, minden déli irányból, minden Magyarország felől. Mintha huszárok repültek volna segítségül, azaz mintha königréci lovastüzérek úsztak volna a levegőben. Egy-két nagy ágyút is tisztán lehetett látni a vágtató lovak mögött, sőt itt-ott úgy rémlett, mintha egyik-másik tűzér a kardját is kivágta volna a lova feje fölött.

De Pikor András ezt már nem látta többet.

(1920.)

VIDRÓCZKI A DOMB ALATT

Ketten poroszkáltunk az országúton: Vídróczki és magam. Tízesztendős legényke lehettem, Vídróczki koráról azonban csak hozzávetőleges fogalmam volt s azért bámosz gyerekszemmel néztem rá:

— Hány esztendős most Miska bácsit

Vídróczki savanyú mosollyal pillantott le rám, egész horgasvoltában. Mert olyan cingár volt már akkor is, akár a meszelő nyele:

— Én, öcsém? Trágyahordáskor leszek tizenkilenc, de azért — Isten segítségével .— leszögáltam már a katona-ságot is... Királyi kegyelemből lettem baka!

Elemi-iskolai negyedosztályú nebuló voltam minden össze, de megsejtettem akkori értelemmel is, hogy Vídróczki aligha állíthat igazat. Lehajtottam útközben a fejemet, mivel mélyen elszontyolított a létrahosszú mezítlábas örököös hazudozása. És mégis ragaszkodtam hozzá ... Mert senki-emberfia nem tudott olyan szépeket mondani, mint ez a munkakerülő cipészsegéd.

Elszontyolodásomat észrevehette ő is, mindenazonáltal nem jött zavarba. Rövid hallgatás után fesztelekkel fogott bele:

— Azt hiszem, nagy szükség volt rám a hadseregbe, azért kapott rajtam a főorvos. Meglátott, ahogy legényeket vizitált Nagymihályba, máriss odaállított a mérce alá s nagyon kiáltott: „kiválóan tauglich!“ Hát így volt... De ő felsége is megbecsült!

—Miska bácsi látta a királyt?

—Hogy láttam-e? — s csúfondáros kis mosoly vilant el a szája sarkában. — Beszéltem is vele... Mert ismert a hírem után...

Megállt, maga elé gondolkozott kissé. S tovább beszélt akkor, nagy emlékeitől megkörnyékezve:

—Istenemre mondom, nem volt még egy olyan bákcansosa I. Ferenc Józsefnak, mint én! Hogy, hogy nem: a gönci nagymanőveren ép glédába sorakozott a századunk, magam legszélről, mikor csak feltűnt a király lóháton, körülötte vagy huszonöt tábornok-sarzsi, szintén lovon ... A kapitány úr olyan tisztelgést vezényelt, hogy belerekedt a kiabálásba s ahogy élénkbe ért ő felsége, épp előttem visszafogta a lovát, mivelhogy meglátott engemet. Hallottam, amint odaszólta valamit a dandárnoknak:

—Hát ez a szemtelen hogy kerül ide? Gondoltam, csak rólam lehet szó, mire olyan haptákat vágtam ki, hogy nyilait a nyakamba, a szempillám meg belemeredt. 0 felsége, mikor tapasztalta, milyen fegyelmezett vagyok, egész közel jött hozzá a lovával és jószíwel kérdezte:

—Úgy-e, maga az, Vídróczki?

Fegyelmezetten mondta:

—Javól, Herr Felséges Uram, én vagyok!

Erre gondolkozni kezdett magába keveset, mintha valami bánata lett volna. Aztán rámból intott:

— Az a baj itt, Vídróczki, hogy öregszünk mind a ketten... Kár a katonaélet műlásáért!

Még egyszer bólintott kegyesen s tovább ment. minden tábornok mosolygott rám s kezével intett felém: — szerusz!

Itt megállt az előadásban s egy szörnyűt sóhajtott:

— Nem volt még egy olyan infanterista a haderőbe, mint én. Ezt apád is elismeri, pedig az értene hozzá valamit ... Akkor léptettek elő vacok bakából firerré...

Megzavarodtam! Hisz alig múlt két hete, hogy azt mondta Vídróczki az apámnak: no, Józsi bácsi, ha éltet az Isten, mához két esztendőre huszárnak vonulok be Nyír-egyházára ... Nyugodjék meg: nem hozok szégyent a familiárá!

Május elseje volt: igézetes délután. S mi élénken talpáltunk ketten a napfényes országúton. Magam Zeher nyére igyekeztem Csanak Andrászhöz, a nevezetes csizmadíához, aki megígérte az édesanyámnak, hogy a mai napon készen lesz a boxcipőm fejelésével. Halhatatlan tájak vonultak el az országút két oldalán: jobbról a Sikolya-patak kanyargott, bokroktól beszegve, messzebb a tavarnai erdő hallgatott, titokzatos csendben. A felé az erdő felé talált elpillantani Vídróczki s annyit mondott higgadt lélekkel:

— Abból az erdőből a fülinéi fogva húztam magam után tavalyelőtt egy farkast...

Ám abba is hagyta tüstént, mintha valami egyéb dołog jutott volna az eszébe. És így sohasem tudtam meg a részleteket, mint húzta ki maga után a farkast... Elhallgatott Vídróczki, mintha igen-igen eltűnődött volna valamin.

Apró legény voltam ama rég elsüllyedt tavaszon, de abban a gondolatban, amint elhallgatott Vídróczki, mintha megéreztem volna feneketlen szomorúsága okát. Mintha megéreztem volna, hogy Vídróczki iszonyú szegénysége miatt szokott hazudozni, mivel így szépítí meg nyomorát néhány pillanatra legalább. S ellagyultam magam is.

Vídróczki ekkor már dalolt.

Mert nem bírta sokáig a tétlenességet, a bánkódást még kevésbbé. Tarkójára csapta tepsitenyerét s belevágott egy fenyegető dalba, saját nevét szővén bele a Fábián Pestáé helyett:

*Engem hívnak Vidróczki Mihálynak,
Kiállók én tizenhat zsandárnak ...*

Váratlanul megakadt s mentegetőzni kezdett mintegy maga előtt:

— Hej, nem tudom a végit!

Abban a szempillantásban csodálatra gyúlt ki a szemem:

— Miska bácsi nem fél a csendőrökötől?

— Én, öcsém? — s kivetette a mellét. — Én, öcsém, elnadragoltam már közük legalább húszat!

Elállt bennem a lélekzet... Hisz gyerekéssel is sejtettem körülbelül, hogy aki el meri kapni egyszer a csendőrszuronyt, le is számolhat az életével... S tessék, Vidróczki most is életben volt még, sőt vigan talpalt mellettetem, a sima országúton.

Miska bácsi akkor már maga elé gondolkozott:

— Ha tanálkozok velük valahol, már messzirol köszönnek s azon vannak, hogy minél előbb táguljanak. Mert tud meg, öcsém, hogy két dolog van a világon, amiben nincs párom egész Zemplénbe, de talán Balassagyarmaton se: a kutyaerőm, meg az agárlábam... Idehallgatsz?

— Odahallgatok, Miska bácsi!

Sippantott egyet az orrán:

— Azért mondomb, mert maga se tudja az ember, mi-ből tanulhat. Futni jobban tudok, mint a szarvas s eccer

legyőztem a motorkocsit, aki elő nincs ló fogva. Ha kételkedsz, kérdezd meg Sennyey Pista bárót: ő volt a döntő bíró. Egy angol telivérrrel vágtatott utánunk a versenykocsiján. Nem hiszed tán?

— minden szavát hiszem Miska bácsinak — mondtam áhitattal.

Vidróczki folytatta:

— Ajánlom is, mert ellenkező esetbe úgy belehajítlak az iárokba, hogy szétmászol... Nem szaporítom a szót, mert még az találnád hinni, hogy hencegek. Hát nemcsak futok, mint az agár, hanem a csendőrök is vacognak! Nem csodálom! Nem beszéltem neked még a bodzásújlaki búcsúról, amikor négy csendőr lett miattam rokkant, igaz, hogy én is fentrengtem a porba...

— Sose beszélt róla, Miska bácsi.

Vidróczki némi bagócsökevényt kapart elő a mellényzsebéből, rátette a jobbalsó zápfogára s köpvén egy viharosat, belefogott:

— Tavaly a, bodzásújlaki búcsúba magam is megjelentem, mint ismert sibenyák, de ott volt nyolc csendőr is. Délfele az egyik rámszolt tréfából: — Mit keresel itt te lingár?... — Lingár, aki mondja! — így én. Szóra szó gyött, eccercsak képen csapott az őrmester, mire én is adtam neki három mejjport. Pár perc múlva már négy csendőr óbégatott lent a földön, igaz, hogy engem is átdöftek tüdőbe, ömlött belőlem a vér, ki is folyt vagy félcsuporral, akkor bekötözött a doktor s megkínált egy drámacigarettaival. Ott helybe rágyújtottam a drámára s az első slukkot tüdőre szívtam le.

Szemrebbenes nélkül tette hozzá:

— Az a baja a természetemnek, öcsém, hogy gőgös

vagyok... Azért annyit mondok én teneked, hogyha csendőri pályára találnál lépni, ne próbálj összeakasztani velem!

— Igenis, Miska bácsi — mondtam rá ijedten. Mert akkor már félni kezdtem Vídróczkitől.

Aközben hátunkba került a verhói magaslat s szembenünk a tavarnai dombbal. Balfelől nyúlt el Zehernye falu, ugyancsak dombháton.

Hanem ugyanakkor valami egészen megfoghatatlan dolog történt.

Hogy, hogy nem: véletlenül végigpillantottam szemmemmel az országúton, egészen addig a pontig, hol a tavarnai dombtetőn hajlott át. És a dombtetőn abban a gondolatban két fekete pont bukkant fel s ez a két pont mintha megállás nélkül ütemre mozgott volna: föl és alá ... föl és alá... S mielőtt magamra eszmélhettem volna, a két pont nyúlni kezdett lefelé s lett belőle lengő két kakastoll. Már föl akartam kiáltani, hogy Miska bácsi, térijük le az országútról, mert vér fog folyni itten! — amikor a két kakastoll alatt felcsillant a két szurony...

Akkor már előhalott voltam:

— Jaj, Istenem... Jaj, Istenem...

Vídróczki, aki nem figyelt a dombtető felé, megtörpant, amint rámpillantott:

— Valami bajod van, öcsém? Mert látom, be vagy gyulladva!

Rémülettel mutattam fel a tavarnai dombra:

— Ott jönnek... Miska bácsi...

Vídróczki hirtelen odakapott a szemével s csuklott egyet.

Mert a két csendőr akkor már teljes alakjában meg-

látszott a tetőn, mialatt kemény tartásban, taktusra lépve ereszkedtek alá a tetőről s fényes tollaik minden lépésükre meglendültek a napban. Arrafelé tekintett másodszor is Vidorczki s mintha ingadozni kezdett volna. Könyörögve tettem össze a kezemet:

— Miska bácsi... ne kezdjen ki a csendőrökkel!

Erre a rimánkodó hangra magáhoztért a hórihorgas naplopó s valamivel enyhültebben mondta:

— Ha komiszkodni próbálnak velem, mejjbevágni mindkettőt!

Megindultunk újból, de szemlátomást halkabban.

A két csendőr pedig közeledett, egyre közeledett... Hallottam a szívem zakatolását... Mert apró koromban is tisztelet és félelem fogott el, valahányszor találkoztam velük. Ilyenkor már messziről köszöntem nekik, mélyen meg-hajtva magamat s a csendőrok minden esetben barátság-gal köszöntek vissza: „Szervusz, öcsém!“ Barnafényü szu-ronyaik valahányszor megvillantak a falu nagyutcáján, csend járt mögöttük. minden halandó érezte, hogy a Magyar Állam tekintélye jelent meg most néhány elfutó pil-lanatra.

A két csendőr egyre ereszkedett lefelé a tavarnai dombról: nem lehettek tölünk kétszáz lépésre sem, majd ki lehetett venni szabad szemmel is, hogy a jobbfelől haladó nagybajuszú csendőrőrmester, társa próbacsendőr még.

Jöttek, egyre jöttek s Vidorczki minden lépésükre szótlanabbá vált. Hirtelen odasúgott felém:

— Különben nem nyúlok hozzájuk, ha ők is megadják a tiszteletet... Kár a magyar vérért!

A két csendőr alig lehetett negyven lépésre csak. Sú-

lyos talpaik alatt recsegtek az országút kavicsai: feszes tartásban jöttek. Ebben a pillanatban, miközben magam remegve tértem ki nekik, Vídróezki váratlanul az országút szélére pattant ki s ott két tenyerét combjához szorítva, baptákba csapta a két csupasz bokáját s hajlongott-hajlon-gott, mint egy rabszolga:

— Adjon az Isten jóegészséget az örmester úrnak!

Az örmester, elmenőben, annyit szolt a nyavalányás alak felé:

— Már megint itt lődörögsz, te csiszlik?

— Igenis, kérem tisztelettel — nyöszörgött Vídróezki. az örmesternek, miközben továbbhaladt keményen, kicsiny mosoly villant el a nagy bajusza alatt:

— Ha ezentúl sem dolgozol, legközelebb a nyakad közé sózok ... Széltoló alak!

— Igenis, kérem tisztelettel — hajlongott bőszítő alá-zattal Vídróezki.

... Elment a két csendőr és mi sokáig néztünk utánuk. Amint később magunkra ocsúdtunk volna, Vídróczki gúnyosan nézett le reám:

— Úgy látom, öcsém, igen begatyáztál...

S köpött egyet.

Megindultak aztán. Vídróczki nyomban rátalált régi fesztelenségére s belefogott egyik kalandjába:

— Ezt hallgasd meg, öcsém!

De alig figyeltem reá. Mert akkor már nem hittem neki.

(1935)

IDILL BUDÁN

Napok óta tavaszodó szél lengett-lengett az Alföld mélyéből. Mivel ezen a szombaton egyedül találtam maradni idehaza, elhatároztam, hogy ebédre a délivasúti vendéglőbe nézek át, mely egészen közel esik a lakásomhoz.

Amint kiléptem volna a kapun, szelíd kis szél simogatta meg a hajamat. Én Istenem, jött a tavasz, huszonkettedszer már, mióta a grodeki lápok mentén tántorogtam utoljára, véresen. Mennyei kéksége volt az égnek s ujjongani szerettem volna meghatottságomban. Mert ez a puha szelecske hozza hazafelé a vándormadarakat... minden ember mosolygott az utcán, mintha megváltást várt volna ettől a tavasztól.

Benyitottam a pályaudvari étterembe: kevesen üldögéltek már az asztaloknál, miután az ebédidő vége körül járt. Hiszen két óra felé lehetett délután. Körülpillantottam a teremben. S szemem megakadt az egyik asztalon.

A tőlem számított harmadik asztalnál ugyanis úritáraság vigadozott csöndesen, öten voltak. Két csillogószemű fiatalasszony, mindegyik mellett az ura: derékvágású két legény. Látszatra banktiszviselők lehettek, esetleg titkárok valamelyik minisztériumban. Tiszták és tartózkodók voltak s rokonszenvesek mind a négyen, ötödiknek egy idősebb férfi üldögélt s mélyen bőkolgatott sajátmagának. Az asztal végében ült, fejebúbjára taszított keménykalapban, nyakkendője a balfüle alá csúszott fel s

ismertem már látásból. Az öregúr arról nevezetes ugyanis, hogy errefelé, Budán hozzá-hozzácsapódik egy-egy kompániához s akkor potyára iszogat. Azaz, hogy nem egészen potyára! Mert az eliszogatott italok fejében a szólóhoz — brummogó hangon — ō szokta odafesteni a tercet. Valóságos bajnok volt a tercelésben.

A pincér elősietett. Ebédet rendeltem s ugyanakkor odasúgtam a főúrnak:

— Mióta van itt ez a társaság?

A pincér észrevétlenül súgta vissza:

— Tegnap este kezdték. Budaiaik különben.

S elsietett.

Ugyanakkor láttam és hallottam, amint a túlfelőli fiatalasszony a férjéhez fordult könöörögve s még a két kezét is imára kulcsolta össze:

— Gyerünk már, kedves uram!

— Mindjárt, galambom — csitítgatta a férj. — Csak még egy félórácskát... De hova lett a more?

A more az egyetlen szál cigány volt, aki a szomszéd terembe oldalgott ki suttyomban, hogy bekapjon valami táplálékot. De jött is már visszafelé a hegedűvel, zsaketten és piros nyakkendőben s abban a gondolatban a két férj egyszerre tartotta fel a jobbkeze mutatóujját:

— Na, mi lesz?

A roma elmondhatatlan alázattal hajtotta meg magát s csöpp zavarral vigyorgott. S a hangfogóval lefogott húrok ugyanakkor megremegtek a balkeze öt ujja alatt:

Kocsmárosné, aggyék bort hitelbe ...

A két férj dúdolni kezdett. Halkan zengett a nevezetes nóta, mikor az öregúr is beleavatkozott, dörmögve és

határozott terccel. És míg szállt-szállt volna az önéreztes és kihívó dal, az öreg abbahagyta váratlanul a tercelést s hangosan dörmögött az egyik asszonyka felé:

— Nem tudom, mi van velem: de ha fröcesöket ihatok, hallatlanul optimista képzeteim támadnak! Már engemet ilyen gégével vert meg az Úristen! Másfelől el kell ismerni, könyörgöm tisztelettel, hogy kitűnő ital ez!

Az így támadt kurta szünetben a háttal félíg elfordult menyecske ráütött az öregúr mancsára:

— Nem illik, he!

Az öreg védekezve húzta össze magát:

— Bocsánat, kishúgom, de nem látok már jól... Ezzel szemben aranyat ér a fülem.

Úgy látszik, az öreg keménykalap-tulajdonos és elismert tercimatador, csak tréfálni akart kissé a maga módja szerint az egyik asszonykával, különben komoly ember volt az öreg, aki megbecsülte saját tudását. Folytatták utána, talán tizedszer már:

*Ha ki nem váltom szombaton estére,
Lökje fel a csárda tetejére!*

Magam, miután megebédeltem, távoztam s aközben az asztaluk mellett kellett elhaladnom. Hallottam még, amint a fiatalabb asszony kérve-kérte az urát, hogy menjek már haza. Mert ennyi ideig mulatni egyfolytában: teljes képtelenség. A két férfi kedvesen udvariaskodott.

—Csak negyedórácskát még! — magyarázta az egyik.

—Azonnal, gyöngyvirágom, csak egy fröccsöt hajtok fel előbb! — mondotta szeretetreméltón a másik.

A keménykalapos öreg szelíd szemrehányással pillantott a két menyecskére:

— Édes húgaim, most kezd emelkedni a hangulat...
Elmentem egyszóval.

Odakint tavaszi fények rezegtek a levegőben s a Vár épületei éles vonalakban ütödtek ki a tetőn, ömlött a fény s a járókelők mosolyogtak mind-mind... A hírlapok arról tudósítottak, hogy a gólyák még az elmúlt héten megtértek tavalyi fészkeikbe s rövidesen itt lesznek a fecskék is, ezek a szentmadarak. Időközben hazaszállingóztak a család tagjai is és amikor elmondtam tövöről-hegyire, mi-lyen rokonszenves mulatozást néztem végig a vendéglőben, feleségem mosolygott:

— Derék emberek lehetnek, ha ilyen szolidak ...

Elmúlt aztán a délután s késő-estén egy atyámfia top-pant be hozzánk vidékről. Persze, magunknál fogtuk vendégnek. Maradt is. Mivel pedig nem tudta, a másnapi indulás pontos idejét, vacsora végével föllálltam, hogy meg tudom az órát és percert a délivasúti pályaudvaron. Sógorom is felállt, hogy velem tart.

Miután az egyik vasúti altiszt-tól megtudtuk az indulási időt, azt mondja nekem a sógor:

— Nézzünk be félpohár borocskára a restibe!

Magam ugyan nem iszom negyedik esztendeje, de rá-hagytam, már csak figyelmességből is:

— Nem bánom...

A pályaudvari vendéglő közönsége vacsora után volt már jórészt, de amint körülnéztem volna, szinte beletántorodtam:

— Szent Isten, hát ezek itt vannak még?

Mert a déli asztaluknál ültekk ezúttal is, de már csak hárman, miután a két fiatalasszony — reménytelen könyörgés után! — hazament. Hanem itt volt még a két férj s harmadiknak a keménykalapos öreg: verhetetlen ivónak

látszott. Épp egy nagyon nyelt a korsó-sörből, ugyanakkor magához intette a romát, aki szakadatlanul pislogott. Anynyit mondott neki:

— Az enyémét, ragyás!

A more mélyen bólintott, hogy igenis, megértette az utasítást s akkor a négy húrra illesztvén a vonót, a két férjre nézett, akik egyszerre kezdtek rá:

*Mikor mentem hazafele,
Megnyilt az ég háromfele ...*

A vén korhely várt keveset, a hatás kedvéért s akkor beledörmögött ő is, rengető tercben.

Hej, mi kerekedett ebből!

Hirtelenül az egyik férj, aki idősebbnek tetszett valamivel és aki már előbb szögreakasztotta a kiskabátját, felállt, pattintott az ujjain, valamit mondott félhalkan a cigánynak, a cigány leírhatatlan alázattal intett vissza a szemével, hogy rendben van a dolog s hangfogót szorítván a hegedű nyergére, a következő pillanatban pattogni kezdték egy dalocska gyors ütemei, amely szól arról, hogy a szóbanforgó utca szegletes.

És akkor cifrázni kezdett a korosabb férj, úgy két lépéssre az asztaltól.

Épp a főpincér húzott el mellettem. Odasúgtam neki:

— Mennyi volt eddig a teljesítmény?

A főpincér megértette a kérdést s bágyadtan mosolygott:

— Huszonégy liter bor, negyvenhárom korsó ser, ötvenöt fekete s megszámlálhatatlan cigarette...

Férjuram pedig táncolt. De hogy!

Csöndben forgott maga körül, feltartott keze ujjaival

pattintott néha, diszkréten oda-odafüttyentett a muzsikához, majd aprázott a cigány előtt, megint fordult kettőt kis keserűséggel, mint akire meg talált neheztelni az egyetlenszép felesége, amiért nem kísérte haza annak rendje szerint... Szép és finom tánc volt! Néha csattintott a tenyerein, alig-hallhatón, álomszerűen cifrázott aztán s az álmos roma is mintha álomban húzta volna félíg:

Így tudd rá! ... Úgy tudd rá!

A vendégek még visszamaradt része sok együttérzés-sel, szeretetreméltón nézte a táncot, miközben a tercmata-dor aláfesteni próbált a dallamhoz, mélyen korgó bőgő-hangján.

Vagy egy óraig gyönyörködtünk a szelíd táncban s akkor fölkerekedtünk a sógorral. A tánc folyt tovább.

Odakint jóleső tavaszi melegbe süppedt egész Buda s lámpasorok csillogtak véges-végig a környező hegláncola-ton. Sógorom annyit mondott:

—Így mulat egy magyar úr...

—Igen — feleltem rá.

S azontúl nem beszéltünk a dologról.

Idehaza eldiskurálgettünk még sokáig bizalmasan, ahogy rokonok közt illik, ha hosszabb idő után találkozznak. Lefeküdtünk aztán ...

Másnap kellett indulnia a sógornak.

Úgy volt, hogy a legény cipeli ki a poggyászát. Magam is elkísértem.

Tündökletes tavaszi délelőtt volt, fénytől lobogott a nap, meleg kis szél lengett az Alföld irányából s a déli-vasúti vendéglő mögötti kertekskébe kirakták már a szemelvet és asztalokat.., lehetett ekkor tíz óra felé. délelőtt.

Ujjongó lélekkel igyekeztünk az indulási oldal felé, mikor egyvonalba értünk a vendéglő nyári terraszával... Hanem ott csuklottunk egyet! Mert a két fiatal férj egyszerre táncolt már a nyári kertecskében. Egy szélróleső asztal mellett.

Akaratlanul megálltunk!

Táncoltak szerényen, kiskabát nélkül, mellény nélkül, ingben a jóleső napocskán. Szépen, rokonszenvesen táncoltak mind a ketten: egymás mellett forogva, kissé meg-hajolva maguk elé... Olykor pattintottak *az* ujjaikkal, olykor cifráztak kettőt, miközben a boldogtalan more még egyre ugyanazt húzta a szegeletes utcáról, meg a benne lakó tiszteletes úrról.

Megálltunk a kerítésen kívül. Épp a főpincér rohant el mellettem. Odaszóltam csöndben:

—Mennyi a fogyasztás, főür?

—Ajaj! — legyintett lankadtan.

Megtudtam még, hogy a két fiatal férj s egyben puszi-pajtás keserűsége halálos, mivel egyikükért sem, jött el hazulról az egyetlenszép hitvese... Hát itt volt a baj!

Sógorom megváltotta a jegyet s vonatra ült, magam pedig megfordultam hazafelé. Amint a vendéglő előtt haladtam volna el, lassítani kezdtem. Akkor már nem táncoltak. Nem táncolt egyik férj sem, a helyett fesztenélül beszélgettek. Ugyanekkor odaszólt egyikük a pincérnek:

—Főür, négy ándung serítalt!

Aztán fölemelte jobbkeze mutatóujját:

—Dalt ide, more!

A cigány rákezdte halkan, mert hangfogóval dolgozott az ebadta, A két hű barát vinni kezdte fölfelé és diszkréten;

*Mikor mentem hazafele,
Megnyüt az ég háromfele ...*

A keménykalapos öreg, ez a korthely, elébb egy nyelet sört vitt le a torkán s akkor tercbe fogott. Meggyőződéssel és basszusban.

(1936.)

CS. ÉS KIR. SZÉP NAPOK

fi- Levél a kiadóhoz

Uram!

önt, úgy veszem észre, érdekli háborús katonai mul-tam, de attól a pillanattól kezdve csupán, mikor rostává lyuggatva az oroszok géppuskái által, s keserves kínlódás után felépülve, előadója lettem a cs. és kir. hadügym-i-nisztérium sajtóosztályának. Ön megkért ennél fogva, hogy — mint mondani szokás — emlékeim gazdag tár-házából néhány marék kincset szórjak el olvasóközön-sége szórakoztatására. Én, Uram, eleget teszek az ön ké-résének[^] ezennel hozzá is kezdek, azzal a megjegyzéssel minden össze, hogy annak a néhány apróságnak, amelyet most el akarok mondani, semmi célzatossága sincs, mert nem is lehet. Céлом ha van ezúttal, csak a röpké szórakoz-tatás lehet, semmi más.

*

Katonai hetilapunkon kezdem az emlékeimet.

A katonai újságot, melyről szó van ezúttal, *Feldzei-tung-nak* hívták s hetenkint egyszer látott napvilágot a monarchia valamennyi néptörzsének nyelvén. Kiadója a bécsi *Seidl & Sohn*-cég volt s kapott ezért a hadügym-i-nisztériumtól ingyen-szerkesztőséget, ingyen-nyomdát, in-genden-papirost, ingyen-szállítást, csak azért, mert kiadta az újságot és verte a markát mindenfelül külön húszezer

korona minden hónapban. Az újságot napiparancsban (Tagesbefehl) odavezényelt egyévi önkéntesek körmölték össze, s verte ezért a markukat nyolc pénz zsold minden egyes napra.

Ezeket a halálnak szánt önkéntes fiúkat a monarchia egyes nyelvszigeteiről rendelték be a cs. és Mr. hadügyminisztérium sajtóirodájának szerkesztőségi alosztályába. Volt pedig a szerkesztőségben ilyen önkéntes: magyar kettő, rutén kettő, lengyel kettő, horvát kettő, német kettő, oláh kettő, cseh ugyanúgy. Szóval minden „törzsből” kettő, szerkesztőségi szolga ellenben csak egy darab: egy *Bubenyik* nevű kancsal s tető tői-talpig fölötté gyanús ukrán gyalogos. Mély meggyőződésem ma is, hogy ezt a Bubenyiket a tarnopoli erdők táján verhették vasra, mint körözött gyújtogatót, és úgy hozták be kötélen a cs. és kir. szerkesztőségebe.

A szerkesztőség élete egyébként mérhetetlenül egyszerű volt. A lap osztrák kaptafára készült, amit úgy kell értelmezni, hogy a kapitány-szerkesztő először nemetül csináltatta meg a lapot, és a többi barbár anyanyelvű önkéntes ezt az osztrák szöveget egyszerűen lefordította a saját anyanyelvére. Ennek tulajdonítható aztán, hogy a magyar számban ilyen főcímeket olvashattott az ember (ámbár alig olvasta valaki): *Nagy költőnk, Grillparzer... Hadszervezetünk fejlődése, különös tekintettel a magyarok nyugtalankodásaira... Elhunyt császárunk ifjúsága...* A Tartományi *Hírek* rovatában pedig: *A budapesti képviselőház... Vrmánczy megint okvetettenkedni akart, de a kipróbált többség idejében leszavazta ... stb.*

A lapnak, melyet különposta szállított a frontokra, de amelyre persze egyetlen civilbagázs-előfizetőt se tud-

tünk kaparintani, egy osztrák gyalogsági százados volt a felelős szerkesztője. Erről a századosról egyelőre anynyit, hogy állandóan szolgálati övvel, teljes harctéri fölszerelésben ült a szerkesztői asztalnál, tehát úgy, hogy minden pillanatban rohamra indulhatott volna a Nida-parti orosz sáncok ellen. Mi ugyanis harctérnek számítottunk. A *Speciálkarte* ennél fogva szakadatlanul ott fityeggett a baloldalon, a termosz megtöltve állt az asztalon, s mivel a körömpucoláson kívül egyéb dolga rendszerint nem akadt, többnyire a szerkesztőséget szekálta.

Remegve őrködött a fegyelemre a százados úr s ezért a napnak több szakában is benyitott egy-egy szobába. Ilyenkor annak a munkatársnak, aki elsőnek pillantotta meg, haptákat kellett ordítania, a többi munkatárs pedig esze nélkül ugrott fel az asztaltól. A felelős szerkesztő úr ilyenkor gúnyosan nézett végig a civil-egyleten (Zivil-Vérein), a lengyel önkénteskáplárt, akit különösen ki nem állhatott, ismét kifaggatta, állása szerint mi is voltaképpen a polgári életben, s mikor a lengyel százitizenhatodszor is csak azt felelte, hogy címzetes rendkívüli egyetemi tanár Krakóban, a felelős szerkesztő úr bosszankodva csettentett:

—Mindjárt gondoltam... Also, mivel nincs begombolva a blúza, drei Tagé Zimmerarrest...

—Herr Hauptmann, melde gehorsamst... — táto-gott a lengyel.

Meg akarta magyarázni a szerencsétlen, hogy ő most lázasan szerkeszt, széke mellett éppen a forró kályha, hogy majd szétveti a forróság, de a szerkesztő úr vöröslött ennyi szemérmétlenségre s az indulattól remegve intett:

—Also zehn Tage ...

A lengyel erre ijedten kapta nyakába a fejét, a tíz napot pedig leülte a szerkesztőségi zárkában.

Említettem, hogy az idegrágó körmölésért nyolc pénz napi honoráriumot fizetett a katonai kincstár. E mérsékelt tiszteletdíjnak az lett aztán a következménye, hogy az egyik magyar önkéntes, miután tíz-tizenkét rapport alkalmával is kézzel-lábbal könyörgött, hogy engedjék ki az első harcvonala, ott is a gránáthaj igáló-különítménybe, mert a lénungot emberi képtelenség úgy beosztani, hogy kijöjjön belőle[^] — szóval, mivel a felelős szerkesztő úr mégse engedte meghalni a monarchia védelmében, az önkéntes úr éhen halt meg a szerkesztőségen. A nevét kegyeletből nem írom meg szegénynek.

Jegyezzük föl azonban mindenki által, hogy az extra-munkát külön díjazták. A tárcát például (centiméterrel lemérve) úgy honorálták, hogy minden centihosszáért — rendkívüli jutalom címén! — két fillér tiszteletdíj járt ki. Ezt a tiszteletdíjat a felettesztatóságnál keserves tusa után sikerült csak kiverekednie a kapitány-szerkesztő úrnak s büszke lehetett rá, mert ha a reggeli vizitnél valamelyik munkatársnak nem a forsrift szellemében villogett a bakancsa, a szerkesztő úr keserűen fakadt ki:

— Önök így hálálják meg az én jóságomat¹? Und das Extra-Honorar? Pedig mennyi szemrehányást kell kapnom miatta még most is...

Egy délelőtt szobájába hivat a kapitány úr. Felkárom a derékszíjat, haptákba vágom magamat s olyat szalutálok előtte, hogy beleremeg az arcom:

—Befehl, Herr Hauptmann!

—Hadnagy úr,— és válon vereget — írjon lapunk számára egy Feuilleton!

—Tárcát?

— Jawohl. Ázstat.

Írtam tehát egy haditárcát — a honvédekről. Egy kikezdésére ma is emlékszem még, ahol körülbelül ilyenformán jellemeztem a magyar királyi katonáságot:

Ó, a honvédek! Az Úristen virágoskertjének bazsarózsái, kiknek rohamot-jelző csataordítása csak azért nem rivalg idáig, és nem riaszt meg bennünket, gyengeinú drijkebergereket, mert a pipát szerénységből a szemfogukra akasztották!

A szerkesztő úrnak fölötte tetszett a mögöttes országrésztekre utaló szatíra (pedig ő maga se látott harctemet soha!), csak a honvédek miatt voltak némelyes ellenvetései:

— Man hört immer nur Honvéd! Kérem, hagyják már abba egyszer ezen beteges szentimentalizmust! A honvédség különben is minden össze kiegészítő csapatteste a cs. és kir. haderőnek... Alsó!

A tárca egy méter húsz centi volt. Zsebrevágtam érte kettőnegyvenet. Koronában. Ez volt eddigi pályafutásom legmérsékeltebb tiszteletdíja.

Tíz nap múlva megint hivat a szerkesztő úr...

— Befehl, Herr Hauptmann!

— Hadnagy úr, írjon nekem még egy Feuilleton. De — s itt jóakarattal tartotta föl a mutatóujját — a császárvadászokról.

Írtam:

Mi zengi túl a bérceket? A Hofer András maradékaínak haláltsitmáló sturmja, mely előtt keresztet hány magára a kétségebesett talján, s bújna az egérlyukba, ha egyáltalán egérlyukat tálalna a nyavalysára... Mi ezzel szemben a Kaiserjager? Porcelánpipa, családi erkölcs,

dinasztiahűség, vak fegyelem, ezer halál a szuronyvégen: ez a Kaiserjáger!

A kapitány úr meg volt hatva s kivételesen kezet adott:

— Ganz brav! Ön még viheti valamire, hadnagy úr, ha ezen meggondolt s- császárhű irányban fejleszti tovább is a stílusát... Mégegyszer köszönöm az élvezetet, melyet ez ügycsen átgondolt művével szerzett nem csupán nekem, hanem a hadügymíniszter Śr Œ Excellenciájának is...

Két hét múlva megint hivatott a kapitány úr:

— Egy elbeszélést, hadnagy úr, a cseh kiegészítő csapattestek jelentőségéről...

Na, gyerünk csak!

A félszemű Zfiska bosszúéri lihegő szelleme fűti e vakmerő hajdemák-gyerekeket s mikor megharsan a hívó csatakürt, a morva és pemák ajkak tizezrein zúg végig az új idők szellemére jellemző támadóüvöltés: Für Kaiser und Reich!

Ennek nem sok értelme volt ugyan, de a kapitány úr kijelentette, hogy még aznap fölterjeszt a signum laudisra. A signum laudist azonban három hét múlva — a kapitány úr kapta meg.

De ez a kitüntetés meg is vadította tökéletesen. Attól-kezdve olyan hadiszokásokat honositott meg, hogy minden nap tízszer is megbolondított bennünket. Utasításait napi-parancsban közölte a munkatársakkal, divat lett az „egyes“ és amikor egyízben valami sajtóhiba csúszott be az oláh szövegű újságba, a kapitány úr hajnalban csuklógyakorlatra rendelte ki az egész szerkesztőséget, Bubenyikkkel együtt. Hárrom héten át kellett gyakorolni a csuklót reggeli

hattól nyolcig a Práter mögötti gyakorlótéren, térdig hóban, s nyolc órakor aztán az egész szerkesztőségnek kolónéban kellett végigmasíroznia a Ringen. A redakció azonban civilbagázsnak maradt továbbra is, amin nem szabad megütődni, hiszen soha puskát nem látott egyetlen tagja is. A kapitány úr erre elrendelte a szerkesztőségi rapportot. Reggel félnyolckor a redakció előszobájában glédában drukkolt már az egész banda, Bubenyik közlegény és szerkesztőségi szolga a legvégén. Fucsik őrmester a szakadásig üvöltötte ugyan, hogy: *Rwgport! Uechts schaut!* — a csámpás Bubenyik azonban siket volt egy kicsit, s ezért a fej vetésnél (*Kopfwendung*) minden megkésett *egy* negyedaktussal. A szerkesztő úr ilyenkor remegni kezdett az indulattól (s utoljára is kardot rántott az ügyefogyott rusnyákra:

— Disznóság! Disznóság! őrmester Fucsik, délután köttesse ki ezt az eráris éleelmet fogyasztó gaz muszka zsványt!

Valahogy azért csak erőt vett magán, s vérbefult szemmel szólt oda Fucsiknak, hogy tegyen még egy próbat azzal a fejvetéssel:

— Noch-einmal!

Egyízben délután félkettőig mondogatta hogy *noch-einmal!* és akkor végül, keserves kínna, klappolt a fejvétés. Igaz, hogy e miatt azon a héten csaknem megkésett a *Felizeitung* s a szerkesztő úr kétségbecsésében ezredkihállgatásra rendelte az egész vircsaftot. Az ezredkihallgatáson észrevette az ezredes úr, hogy az egyik önkéntesnek szabálytalan csillag van a nyakára varrva, s e miatt tépni kezdte a saját haját.

Írtak pedig ekkor ezerkilencszáztizenhatot és júniust

s Bruszilov orosz marsall úgy vágott bennünket Luck járásra, mint szecskagép a szecskát.

Uram!

Vázolván röviden a cs. és kir. lapszerkesztést, mint olyat, s futólagosan érintvén annak háborús jelentőségét, most époly röviden, de — remélem — mindenkor érdekesfeszítő módorban a cs. és kir. sajtóirodát fogom bemutatni önnek, Uram és nagyrabecsült közönségének.

A sajtóiroda igazság szerint összekötő-alakulat (Verbindungs-Formation) lett volna a cs. és kir. volt közös hadügymenisztérium hadfelügyeleti-osztályának cenzúrázó-alcsoportja és az, egyes bécsi lapok szerkesztőségei közzött. Ez volt egyáltalán a megokolás, melyel egy napi-parancsban létrehozták a minisztériumnak ezt a közbenső szorvét. Természetes, hogy *ilyen* okadatolással soha semmi szükség nem volt a sajtóirodára, melynek egyébként más-fél éven át sokat unatkozott faktora volt e sorok szerény írója is. Nevezett sajtóirodának tevékenykedése abban merült ki jelesül, hogyha valamelyik bécsi szerkesztőség túlsokáig se kapta vissza az elénkterjesztett cikkét, melyet mi egy-két héten belül a cenzúrázó-alcsoportnak továbbítottunk aztán—.isméttem, ha valamelyik szerkesztőségen a türelmetlenség jelei mutatkoztak volna e miatt, mi nyomban összeköttetésbe léptünk a cenzúrával, a cenzúra többnyire udvariasan letorkolt bennünket, hogy fogjuk be a szánkat, mi este viszont telefonon felhívtuk a türelmetlenkedő szerkesztőt, s mondunk neki olyanokat, hogy attól szédült másféfionapig.

Ettől eltekintve “azonban sokat elnéztünk a bécsi redaktornak s lehetőleg minél több kíméletet próbáltunk

felmutatni e nagyszakállú professzor-szerkesztő urakkal szemben, akik rendkívül hálásak voltak ezért, s a Ring korzóján már nyolcvan lépésről emeltek kalapot, és kezdték hajlongani előttünk, ha véletlenül összetalálkoztunk. Nem is volt ellenünk panasz, igaz, hogy nem is mertek panaszkodni. Csak egyetlen alkalommal történt meg, hogy a *Wiener Bilder* című képes hetilap *Allerlei* (Egyveleg) - rovatának vezetője forradalmárt akart játszani. Ez az önérzetes szerkesztő egyjízben ugyanis személyesen mert bemérészkedni a sajtóirodába, s térdig hajolván az örnagy-parancsnok kapitány-helyettese előtt, mély tisztelettel aziránt volt esedezni vakmerő, hogy miután egy sürgős cikket nyújtottak be annakidején s miután a dolog mahol-nap már-már a körmükre ég ...

A kapitány itt félbeszakította:

—Mondja, Redakteur, mikor adták be nekünk azon cikkelyt?

—Március harmincegyedikén, Herr Rittmeister — hajlongott a szerencsétlen.

—Szo, szo — nézte végig a cágoscipős rovatvezetőt.
— S, hánymára van most?

—Július huszonhárom, Herr Rittmeister, könyörögöm alázatos tisztelettel...

—Alsó, Redakteur — s itt a redaktor vállára tette a kezelés úgy folytatja, jóindulattal — also, Redakteur, kis türelmet... Maguk, úgy látom, követelőzni szeretnének. Mi? Figyelmeztem, Redakteur, tapintatlansága esetleges következményeire. Nem szeretnék tüzet rakni maga alá, de ha megfeledkezik bizonyos függőségi viszony legkezdetlegesebb elemeiről is, és ha ilyen hangon próbál itt fellépni, biztosíthatom, hogy egykettőre begyújthatok

magának. Ezúttal elnézem még, hogy csúnyán megfeledkezett magáról, de kereng pakoljon innét a saját jól felfogott érdekében!

A szerkesztő úr pakolt is esze nélkül azontúl alighanem fel is hagyott minden bolseviki-hajlammal. Emlékszem, rá, hogy abban az időben, mikor ezt a szerencsétlen alakot ilyen ebrúdon tettük ki, hetek óta nem csináltunk egyebet az irodában, mint — rendezkedtünk. Közben-közben tudniillik egy-egy *újabb* tiszt osztatta be magát a mi „gránátálló fedezék“-ünkbe, s é miatt ismételt szekrény-, asztal-, írógép- meg karosszék-eltolások szükségességét láttuk fennforogni. Ezt azonban bővebben kell elmagyaráznom.

Napi teendőnk abban merült ki azon időben, hogy reggel félkilenckor testületileg átmentünk a miniszterium tiszti-étkezőjébe? s tízig früstökötünk. Féltizenkettőkor ismét a menázsiban voltunk, s három óra lett, mire szedelőzködni kezdtünk volna. Négy után ozsonna következett, a vacsora viszont belenyúlt a késő éjszakába. A közbeeső időt arra használtuk fel, hogy — mint említem — rendezkedtünk az irodában. Hol az asztal éle nem állt diagonális vonalban a szoba sarkához, hol a hatodik teremben parancsnokló dragonyosfőhadnagy jött be fulére tapasztott tenyérrel, hogy megőrül, ha a szomszéd szobában zörögnek a gépírólányok, s e miatt állandó tanácskozást folytattunk. E tanácskozások minden időket lefoglalták ezerkileneszáztizenhét tavaszán.

A sajtóirodában tizen voltunk tisztek s mindenekelőtt az „összbirodalmi sajtó“ fokozott ellenőrzése lett volna a kötelességünk. Erre a kötelességre minden héten újabb titkos parancsban figyelmeztettek bennünket. A magyar újságokat ketten kezeltük: egy vén granicsár-őrnagy, meg én. Csekély személyemnek eleintén kisegítő szerepe volt

csupán csak a szegény s különben jóindulatú őrnagy úr végelgyengülésben beállott halála után tüntettek ki végleg e szuverén ügykörrel. A „kellemetlen“ (unangenehm) újságcikkeket lefordítva nyomban a miniszter és az Udvar sajtóosztálya elé kellett terjesztenem.

A sajtóosztály Urmánczytól remegett legjobban, s ha jeleztem, hogy Urmánczy másnap beszélni fog a magyar képviselőházban, az őrnagy-parancsnok elsápadt:

— Unbegreiflich, hogy ezt megtűrik a Legmagasabb Helyen! Eine ordinäre Wirtschaft!

Másnap aztán megírták a budapesti napilapok, hogy az ordinér virtcsaftban miről szónokolt megint a „der Urmancsy“. A tisztek haja szikrát hánnyt ilyenkor:

— Ezen individuumot verhaftolni kellene — mondoggatták. S nyomban gépbediktáltuk az Urmánczy aznapi szavalatát. S estére már a hadügymiszter hánnya magára a keresztet a rémülettől. Mert estére — ha tört, ha szakadt! — a miniszter úr asztalan kellett lennie a szó szerint való fordításnak.

Egyízben az úgynevezett „lapsülyesztések“ miatt panaszkodott néhány budapesti újság. Mikor jelentést tettem róla, a tisztek mosolyogva, elégtételel bologattak hozzá:

— Sehr gut! A magyar szociáldemokrátokat kellene mind a frontra hinauszverfölni!

Ugyanabban az időtájban valahogy kióumlálta a granicsár-őrnagy, aki hajlott kora miatt lupát is használt a evikkeréhei, hogy *M—y I—n* hetilapjában, az *Új Nemzedék-ben* — Tisza István egy esztétikai tanulmányára célozva — ez a sor jelent meg, ügyesebben elbújtatva:

„... mert Tisza István körülbelül annyit ért az esztétikához, mint egy osztrák generális a hadvezetéshez“.

Az őrnagy úr persze meglátta a mondatot, aztán rámeredt vagy tíz percig, ijjedten, mint a rövidlátó tudós, ha pótöt figyel, aztán rámnézett fejcsőválva, mintha legalább is én lettem volna, az értelmi szerző, megint megvakarta a fejét, letette a lupát, letette a cvikkert s magához intett, szerető jósággal:

— Hát *ehhez* mit szól, kedves hadnagy úr?

Én mentegetni szerettem volna a távol hazámban mitsem gyanító szerkesztő urat, hogy itt nem lehet csinálnunk semmit s meg akartam magyarázni az őrnagy úrnak, hogy a kifogásolt mondat csak az 1867 előtti tábornoki-karra vonatkozhatik, mert a kiegyezés óta és annak törvényei szerint nincs osztrák generális, csak osztrák-magyar generális van, de az őrnagy úr felszisszent:

— Ne próbálja elcsavarni a dolgot, kedves fiám, mert rosszul esnék, ha egyszer csalódnunk kellene a maga ki-próbált szolgálatkézségeben is. Jól tudja ön, hogy a magyarok nem átallják még ma is ezen egyoldalú jelzővel illetni a cs. és kir. vezérkar vezénylő-tábornokait...

S nyomban „Besprechung“-ra terelte össze a tiszteket. A tisztek krétafehéren néztek össze ez arcátlanság hallatán. A parancsnokló őrnagy volt az, aki elsőnek bírta összeszedni az eszét és rámnézett. Rámnézett s szinte keresztsülnézett rajtam:

— Ismeri ön ezen *M*—y nevezetű szerkesztőt?

— Ismerem, őrnagy úr — s haptákba vágtam magamat. — Jó barátom.

— Ah, szo! — és felszisszent. — Önnek jó barátja egy ily destruktív szellemű egyéniség? Zum Teufel! Alkalmas ezen *M*—y szerkesztő a frontszolgálatra?

— Tudomásom szerint alkalmatlan, őrnagy úr.

Az őrnagynak sehogye volt kedvére a válasz:

— Nem zsidó hitfelekezetű ezen szerkesztő?

— Nem, őrnagy úr. Református.

Bosszúsan csettentett:

— Zum Tenfel! Ha nem lehet is hinauszverfolni a frontra, de azért mi befütyölünk annak! Majd neki mutatja a Császári és Királyi Hadügymiszter Őr, mi a Subordination! Mert ezen tény egy Armeebeleidigung!

Nyomban össze is ültek, megszerkesztették a hadsereg becsületének eme flagrás megsértését tárgyazó fölterjesztést, a hadügymiszter aztán vádirat formájában (s különfu tárral) a magyar kormányhoz juttatta el az // *Armeebeleidigung* // jelzésű ügy darabot s *M—y I—n* urat, mint később hallottam, először végighurcolták egy sereg felülvizsgálaton és katonai kórházon, csaknem beszüntették a lapját s őt magát börtönnel fenyegették meg.

A sajtóirodában még hónapok múlva is kórusban zendült meg a felháborodás, ha ez a „közbejött esemény“ (Zwischenfall) került szóba.

— So eine Frechheit! — méltatlankodtak olyankor a tisztek.

Estefelé egyébként Rendszerint átnézett hozzánk a hadfelügyeleti-osztály kommandánsa is, egy tűzoltóképü ezredes, kinek olyan bagariabakanca volt, mint egy ladik. Ennek az ezredesnek minden szellemi megnyilatkozása abban merült ki, miszerint a menázsban ma ismét pompás (prachtvoll) volt a gombóc, böffentett hozzá kettőt-hármat, s¹ ha olykor, elvétve, egy pillantására méltatott engeimet is, sohse mulasztotta volna el a következő szelmes séget:

— Na, hogy megvagy, du kleiner Kossuth?

S percekig harsogott hozzá, annyira odavolt ettől a saját, eredeti ötletétől.

*

Uram!

Mikor ideértem volna az emlékezéseimben, pontot akartam tenni, hogy egyelőre elég is lesz. ön azonban biztatott, hogy csak folytassam, mert eddig jó, veszettül jó minden. En, Uram, ismét eleget teszek az ön kívánságának s vázlatosan érinteni fogom még az úgynevezett cs. és kir. népköltészet lényegét, céljait és tökéletes hatástalan-ságát.

Mert volt ám cs. és kir. népköltészetünk is. E „közös“ népköltészet gyöngyeit a néhai bécsi hadügymenisztérium több mellékosztályában is gyűjtögették ugyan a háború alatt, s csoportosították aztán a monarchiabeli néptörzsek és nemzetiségek szerint, főgyüjtötelepe azonban mégis a „cs. és kir. birodalmi hadügymenisztérium népköltészettani szakosztálya“ maradt, ahol Fucsik őrmester avatott keze alatt egész sereg továbbszolgáló altiszt szortírozta, simítgatta, fésülgette az egyes néptörzsek és nemzetiségeknek a különböző harcterekről (hadosztályok szerint) beküldött népköltési termékeit. E népköltési termékeket aztán megannyi kötetben dobta volna a piacra a hadügymeniszter s kimondottan — a harcikedv fokozására irányuló célzattal. (AVegen Aufmunterung der Kriegslust.)

Feltűnt azonban már akkor, hogy e költészettani szakosztályban egyáltalán nincsen magyar sarzsi, s ezirányban táplált aggodalmamnak egyszer kifejezést is adtam Fucsik előtt:

— Kérem, Fuesik mester, ki szerkeszti össze volta-képpen a magyar kötetet? Mert német és morva tizedesek

révén, ha nem csalódom, szinte lehetetlennek tűnik fel...

Fucsik azonban, ki éppen egy krigli sört szopogatott a kantin sarkában, jóindulattal mosolygott rám. s belelegyintett a levegőbe:

— Nem kell trémázni az ilyen csekélyiségek miatt, hadnagy úr. Das geht ja von selbst!

Később én elkerültem a hadügymíniszteriumból, Fucsik majszterék nagy műve azonban azontúl is érdekelte. Mondta is valaki ezerkilecszáztizenyolc nyarán, hogy a hézagpótló kötet nemzeti ajándék gyanánt fog megjelenni a karácsonyi könyvpiacon, s hogy a kötet előszavát Fucsik sajátkezűleg írta volna. Mi néhányan, akik már akkor is áhítattal figyeltük litteratúránk egy-egy komolyabb eseményét, szívszorongva lestünk e klasszikus költeménytárra is, közbe azonban jött a forradalom, a fejetetejére hajigált minden s Fucsik örmester azóta valamelyik csaszlaui csapszékben mesélgetheti, hogy volt idő, mikor közel állt hozzá*... hogy beválasztják a *Magyar Tudományos Akadémiába*.

De estek más “csodabogarak” is Bécsben. Mert tudni kell, hogy ahány harcvonaliszonyban szenvédő granicsárutód botorkált az egykori császár székvárosában, a legiszenyűbb doberdói harkok alatt valamennyi verselni kezdett. S mikor aztán már a külügymíniszter hivatalos lapjának, a *Fremdenblatt-nak* szolgái is egymásután dojbálták ki őket az utcára, utolsó menedékük a mi *Tábori Új ságiunk* (*Feldzeitung*) maradt.

Egy reggel például benyitott hozzánk egy kapitány. Ez a kapitány olyan vén volt, hogy a nadrágot már csak a sarkantyú tartotta rajta. Még a kiegyezés előtt nyugdíjazták a császárhű öreget s abban az időben lehetett úgy száztizenhét esztendős. Ez a kapitány ugyancsak egy ma-

góánszerzeményű versét adta át nekem a szerkesztőségben ,
s rámparancsolt:

— Hadnagy úr, ezen harci versezetet le fogod közölni
a legközelebbi számban!

Szó nélkül meghajtottam magamat?»s átvettem a
riadót.

A versezet persze rossz volt s — szubordináció ide,
szubordináció oda! — eszünkbe se jutott, hogy helyet szo-
ritsunk neki a császári és királyi hadiújságban. Negyed-
napra megint csak felszuszogott az eráris Tirtájosz, de
ezúttal csaknem szepegeve:

—Kérem, miért szorult ki a Dichtung?

—Azért, kapitány úr, — s előírásszerűen tiszteleg-
tem — mert ámbár a költemény szerencsés pillanatban
lelkedzett dicsharsonája a császári és királyi összhaderő-
ben megnyilatkozó támadószellemnek, mindenazonáltal az
ilyen refrén;

*Ausztria-Magyarország, és Németország
sziklaszilárdan tart ki nyugaton és keleten,
Ausztria-Magyarország és Németország
sziklaszilárdan tart ki nyugaton és keleten,*

ismételtem, az ilyen hosszúsoros refrént lehetetlen beszorí-
tani lapunk keskeny hasábjaiba s így nehéz szívvel bár,
de mégis mellőzni voltunk kényetlenek a műben lépten-
nyomon felbukkanó többrendbeli komoly szépségeket. Ha
azonban nem venné bizalmaskodásnak, kapitány úr...

— Csak ki vele! — bátorított az öreg.

— ... ha nem venné bizalmaskodásnak, teljes tiszte-
ettel ajánlanám nagybecsű figyelmébe az ősi magyar nyol-
cas versformát. Mert ott egy sor csak nyolc szótag lehet.

Az öreg nem értette ugyan, miről van szó, de azért hálásan szorongatta a kezemet:

— Köszönök neked, Kamerád. Ich werde nochmals dichten!

Általában /ami fölösleg és mócsing gyűlt föl a negyven-ötven év óta nyugdíjazott császári és királyi tisztikarban, az a háború alatt egytól-egyig előbújt félszázados odvából , s az anno Magenta & Königgrátz a,gyusztált furulyanadrágjaikban karavánszerűen kezdtek zaránkolni a dunaparti Mekka, azaz Bécs felé. Azok aztán, akiknek a legutolsó magazinban sem tudták hasznát venni többé, a legagyafúrtabb eszközökkel próbáltak magukravonni bármelyes csekélye „magasabb“ figyelmet. E makacs gárda egyik válfaja volt ez a verselő-szekta is. Friegyes akkori főparancsnokról például öt énekre osztott eposzt hozott be hozzánk egy alkalommal egy korosabb vezérőrnagy, akiről kiderült később, hogy patrolfürer korában már a Berezina vizénél is harcolt Kutuzov ellen.

Akadtak azonban helyi beosztású törzstisztek is, akik nem restelték, hogy esetleges póthadiérdemjel reményében megcsutakolják olykor aJPegázust. Egy napon magához kéret például a *Stöger-Steiner* hadügymintzter egyik magyar hadsegéde s miután le jelentkeztem, húsz darab nyomtatott ívét tart eléim:

—Úgy-e, te vagy a sajtóosztály magyar előadója?

—Parancsára, alezredes úr!

—Akkor legyen rá gondod, hogy ez a harctérről érkezett népköltemény föltétlenül megjelenjen minden budapesti újságban!

Hirtelen átfutottam a költeményen. Merített papiros, gyönyörű szedés. Címe volt: *Az elhunyt hősöknek*. Alatta: *Harctéri bállada*. Csak az első négy sorát idézem:

*Ápolói szolgálatban kimerült honleány
Pihenni tér az éjnek derekán,
Védencei iránti aggodalma
Elméjét tovább is ébrentartja...*

Szolt pedig a ballada arról, hogy az ápolásban kimerült honleány álmaiban a mennyországba jut, s ott megkerdi a jó Isten, hol az ellenére a kiontott magyar vérnek? Az Isten ekkor egy angyal kíséretében a budai Várkertbe küldi le a vöröskeresztes ápolónőt, s éppen jókor érkeznek, mert a kertben ott sétál Zita királyné s éppen arra kéri az urát, Károly királyt, hogy a „bajt orvosolja“. Károly király minden megígér s „uralkodásának első ténykedése lesz az áldott törvény szentesítése“, miáltal halhatatlan marad az uralkodópár, a hősök viszont boldogan halnak meg ebben a tudatban.

Átfutván a versen, a patkólócigány is tudhatta rögtön, hogy a balladát a minisztériumban komponálta valamelyik hadastáyan, akinek persze első gondja lett volna, hogy az esetleges megjelenés órájában Károly király és Zita királyné nyomban tisztában legyen a szerző kilétéit illetőleg. A ballada persze vacak volt.

—Na? — érdeklődött a szárnysegéd.

— Alezredes úr — feleltem alázattal —, ezt a költeményt itt írták...

— Igaz — és zavarbajött. — Egy barátom...
(Megkereste. Magyar, azedes volt Tapintatból nem árulom el a nevét.)

— De nagyobb baj ennél, alezredes úr, jelentem aláztatosan, hogy a vers gyalázatos módon komisz...

— Genug! — toppantott a szárnysegéd. — Hadnagy ur, tudja maga, mi a Disciplin?

—Igenis tudom, de ...

—Genug! Genug! A versezetet aktaszerűen elkönyveli, a szolgálattevő őrmesterrel Pestre adatja föl, a többiért magát teszem felelössé! Abtreten!

Mit lehettem? Szalutáltam, elléptem, aztán ezt a körlevelet fogalmaztam meg az összes budapesti újságokhoz:

Tekintetes Szerkesztőség! A hazafias érzés ápolása, úgyszintén a harcikedv fokozása végett kérjük a mellékelt, egyébként a harctérről hozzáink juttatott ballodásmenetű vitézi éneknek b. lapjukban való okvetlen közzétételét. (P. H.) Aláírás.

A pesti szerkesztőségek persze papíkosárba dobták a szent együgyűséget, engemet viszont ötöndnára megint csak maga elé rendelt a szárnysegéd:

—Na, mi van azokkal az újságokkal?

—Alezredes úr, — s haptákba csaptam a sarkamat — tegnap telefonon kerestem és kaptam is érintkezést a *Magyar Távirati Irodával* s azt a biztató választ nyertem, hogy vasárnap minden napilap tárcahelyen fogja közölni a cs. és kir. hadügymisztérium sajtóosztálya által a magyar fővárosba megküldött költeményt...

Ez persze füllentés volt. De lehettem, mert akkor már zsebembe volt a fölmentésem. Szombat este aztán összepakoltam és végleg hazautaztam Budapestre.

Uram!

Ígéretemhez híven elmondtam íme néhány apróságot az emlékek súlyától roskadózó múltamból, ön, mikor felolvastam önnek e visszaemlékezést, el volt ragadtatva kü-

lönösen attól az állítólagos tulajdonságomtól, melyet az akasztófahumor iránti csalhatatlan érzéknek szokás nevezni. Köszönöm önnel, Uram, ezt a velem szepafeen táplált törhetetlen jóindulatát, s további hajlandóságát a jövőre is kérem.

Ég velünk!

(1920)

SZÖRÉNYI GÁBOR HAZATÉR

Valamelyik éjszakán, nagy-nagy idő után először, a klubban üldögéltettem,, az előcsarnok egyik homályos sarkában,

Tizenegy óra felé járt, amikor fölvetődtem s helyet foglaltam az egyik fotelben. A szemközti fotelbe *egy régi* fronttársam telepedett. Volt már hat esztendeje, hogy utoljára találkoztam vele.

Véletlenül botlottunk össze az utcán. Magam haza-felé igyekeztem, ő ugyanúgy. Ahogy észrevett és rám-ismert volna, a régi hűséggel tárta felém a két karját és ölelt át:

—Hány esztendeje már, hogy nem láttuk egymást, testvér?

—Bizony, nem ma volt, testvér, — válaszoltam némi szorongó meghatottsággal — amikor utoljára fogtunk kezet. Igen-igen szétvert mindenjüköt az élet.

S kezet szorítottunk.

Abban a pillanatban szó sem volt többé hazamenetelről: hisz oly ritkán találkozik ma az ember egyik-másik kenyerespajtásával az elfejtett frontokról... Felajánlottam hát a barátomnak, tartson velem a klubba, ott vendégem lesz. Behúzódunk valami félreesőbb zugba s elbeszélgetünk az elmúlt dolgokról.

Most aztán szemközt ültünk egymással.

A klubhelyiségen alig akadt vendég ezen az éjsza-

kán. Itt-ott lézengett csak *egy* tanáctalán alak, a pincérek elbújtak, hogy észrevétlenül folytassák az ásítozást, a főpincér fel-felbóbiskolt. Álmos éjszaka volt *l*

Két-három perce ülhettünk már így, szemközt a két fotelben, mintha az első megindultság elvette volna a szavunkat ... Micsoda emlékek kavarogtak bennünk, Istenem-Uram! Néhány nehéz szünettel reá mégis lefoltottam zavaromat s így kezdttem a szót:

—Hogy vagy, pajtás?

—Köszönöm, — felelte a maga csöndes és nyugodt hangján — éldegelek a kis családommal lelki-békében. És sokszor, igen sokszor jutnak eszembe a régi napok...

—Nekem is — tettem hozzá elszontyolodva és lehor-gaszttottam a fejemet.

S elmondta nagyjából, hogy két fia van: a nagyob-bik jövőre tesz érettségi-vizsgát, a kisebbik a gimnázium negyedik osztályába jár éppen. Mint városi főmérnök visszavonultan él a feleségével s szigorúan beosztott jöve-delemmel. Mert hazulról is kapnak valamit... Panaszra nincsen okuk, különösen ha meggondolják, hogy másoknak százzszor súlyosabb a helyzete. Es itt felsöhajtott egykorí frontszenvedésem osztályostársa:

— Mára az embernek igazán nem maradt egyebe a kis családjánál...

Bólintottam rá. Ő pedig folytatta:

— Ha kevés örööm ér, együtt örvendezünk, ha bána-tunk van, megosztjuk egymással. A család jelenti ma szá-munkra az utolsó mentsvárat: utána már a semmi követ-kezik. Érzem sokszor, hogy családi életem az egyetlen szentség már csak e földi életemben: e nélkül végem volna... Szegény Szörényi!

A Szörényi névre fölfigyeltem, mert mintha hallottam volna már régebben. A barátomra pillantottam:

— Kicsoda is az a Szörényi?

Sóhajtott egy olyat, mintha mázsányi bú terhe nyomta volna:

— Szörényi tartalékos tüzérhadnagy. Szörényi Gábor, legkedvesebb sógorom. A feleségem bátyja.

Derengeni kezdett már valami. Kis időre elhallgtunk mind a ketten s az volt az érzésem, hogy régi fronttársam küszködik magával.

Olyan velem egykorú ember volt: túl a negyvenen kevessel. Hisz önkéntesi esztendőnket is egyidőben szolgáltuk le: ő a cassai ezrednél, én a tiroli havasok világában. Vonzó és meleg arca elkomorodott néhány percnyi szünetre, de akkor magáraeszmélt:

— Nagyon-nagyon sajnálom szegényt, mert szerencsétlenebb embert nála alig ismerek. Most a Természet lett egyetlen menedéke. A telet csak kihúzza valahogy a birtokon, de mihelyt tavaszodik, összecsomagolja sátorponyváját s beleveszi magát a Mátra sűrűségébe. És csak a november veti haza újból...

Kíváncsian néztem a barátomra, mialatt lehajtott fejjel beszélt tovább:

— Néhány férfirokonomból-fölkeresi s egy-két hetet veletölt az erdőkben. Mert Szörényi hadnagy sorsán megbesik a szíve mindenkinék. Most, hogy nála jártam legutóbb, megígértem neki, hogy egész nyárra meglátogatjuk a Mátrában, melynek egy regényes emelkedőjén szokott táborozni, ő viszont azt ígérite, hogy külön családi-sátrat szerez be akkorára magannak, feleségemnek s a két fiamnak ... Nincs szerencsétlenebb sors a Szörényi Gáborénál!

S rámemelte a szemét:

— Érdekelne talán?

— Nagy örömmel hallgatnám végig, testvér ...

Valami italt hozott a pincér. Töltöttem, koccintottunk s utána cigarettára gyújtottunk rá. Régi fronttársam nekihelyezkedett a fotelben, fújt még egyet a füstön s akkor belefogott.

— Messze kell kezdenem kissé: az 1914-ik esztendőnek tavaszán... Dehogy sejtettük volna akkor, hogy a világ vége közeledik felénk! Olyan jó dolgunk volt, hogy nem fértünk a bőrünkbe...

Magam fiatal házas voltam s párhentes feleségem szülei házában laktam. Mérnök lettem volna igazság szerint, egyelőre azonban nem mozdultam semerre, meg a szülők sem engedtek volna. Éltek még az öregek s megfértünk egymás mellett kölcsönös ragaszkodásban, lelki békében.. A Tisza szélén fekszik ez a falu, aholá ellátszanak a Mátra és a Bükk palaszürkében sejlő körvonalai s a szélső házak alatt busan mendegél a folyó, öreg épület volt közös lakásunk, a falu legvégeiben, zúgófás kert közepén, amolyan szilárdfalú, mestergerendás udvarház, amelynek pusztá emlékére egyet söhajtunk magunk elé.

Az öregek nem avatkoztak bele többé a fiatalok dolgaiba s kettőnkre hagyta minden: Szörényi Gábor sógorra, meg énreám. Talán érintettem már, hogy a testvérbátyja volt ö a feleségemnek. Szörényi Gábor nőtlen volt még azon a tavaszon.

Elmondom, milyen ember volt Szörényi Gábor fiatalágának ama hónapjaiban, amikor — velem együtt — nem érte még el huszonnegyedik esztendejét.

Termetre daliás, mélyszínű szemekkel, borotvált fej-

jel. Komoly természetű alapjában, de a tréfát sem kerülte azért. Ha észrevette olykor, hogy egy magafeledt pilla-natban átkaroltam a feleségemet s csókolni kezdtem a haját, megfordult felénk, először a húgára nézett mosolyogva, utána pedig énreám s csöndesen annyit mondott:

— Juventus — ventus!

De látszott, hogy örül a kettőnk örömének.

Röviden: olyan férfi volt Szörényi Gábor, hogy nem akadt volna leány, aki ne engedte volna magát a karjaiba zárni, ha komoly szándékkal lép föl egyszer.

Ennek is eljött az ideje. Hamarabb pedig, semmint hinni lehetett volna.

Közeledett a húsvét ünnepe, amely csaknem április közepére esett abban az esztendőben. Soha olyan Feltámadás ünnepe nem lesz többé ezen a földön! Mintha csak megsejtettük volna, hogy sok-sok esztendő fog elmúlni, amire összejöhünk újból s megloksolhatjuk szerető hitvesünket vagy azt a drága leányt, akit kinéztünk magunknak, hogy legközelebb megkérjük a kezét... Mintha csak éreztük volna előre, hogy iszonyatos idők következnek el reánk hamarosan, amíg összejöhünk ismét egy húsvéton, de akkorára sokan fognak hiányozni közülünk s számtalan elhagyott menyecske és özvegy menyasszony fog felzökogni halkan. Mert odamaradnak az összes fiatal férfiak és szerelmes vőlegények. És soha-soha többet nem fognak hazajönni!

Eltértem kissé a mondanivalótól, de ezen ne ütődj meg, testvér! Mert annak az örökre elmerült tavasznak pusztá emlékére nagy meghatottság üt szíven. S éveink műlásával egyre nagyobb lesz ez az én megindultságom.

Ott hagytam el tehát, hogy közvetlenül húsvét előtt álltunk, amikor közénk toppant Déry Marcsha. S vele

mintha a mosoly suhant volna be a régi házba. Szépsége előtt csodálattal álltunk meg mindenjában.

Megjelenése nem volt meglepetés, mert a feleségem hívta meg. Két évvel előbb együtt tettek érettségit a gimnázium nyolcadik osztályának végén, tehát egykorúnak kellett lennie a feleségemmel, aki ekkor nem töltötte még be huszadik esztendejét.

A mosolyt hozta magával.

Mind a hárman kimentünk eléje az állomásra. Ahogy leszállt volna a vonatról, egyenesen a feleségem nyakába szaladt:

— Szervas, Joli!

(Mert ez a kis feleség keresztneve.)

— Szervusz, Marcsa!

S addig ölelgették egymást ketten, hogy végül is pityeregni kezdtek.

Akkor bennünket is bemutatott a feleségem:

— Az uram... Gábor bátyám...

Déry Marcsa megtörölte a szemét s már mosolygott. Fesztelelű rázta meg a kezünket, kissé hamiskodva. Észrevettem, hogy a sógor, aki addig kézlegyintve intézte el az ismerős és rokoncsaládok lányait, annyira meglepődött ezúttal, hogy alig tudta kimondani a nevét. Csaknem ügyefogyottnak látszott!

De nem sokáig maradt ügyefogyott!

Déry Marcsa egy héttel érkezett meg az ünnepek előtt. Szörényi Gábornak attól fogva semmi hasznát nem vehettem a gazdaságban, mivel szakadatlanul a Déry Marcsa nyomában volt. De csak ezután következett a meglepetésem!

Húsvét másodnapján öreg házunkban nagy volt az öntözködés, amin sokat mulattak az öregek. Mikor egy

csupor vizet zúdítottam félíg öltözeten feleségemre, zavart mosollyal fenyegett meg:

— Várjon, kedves uram: holnap majd maga következik soron!

Szörényi Gábor ugyanakkor elkövette azt a meggon-dolatlanságot, hogy egész kanna vízzel öntötte le Déry Marcsát, miközben a tornácon haladt el gyanútlanul szépséges vendégünk. Kontyocskától cipőhegyecskéig! Mindnyájan láttuk sógorom felháborító megfeledkezését . . . De csak akkor hültünk el, mikor a leány megfordult a sógorom felé és míg csorgott róla a víz, hálás mosollyal biccentett:

— Köszönöm, Gábor.

Ami azután következett, az már álomszerű játék volt. A legszörnyűbb búcsúzásig.

Mert Déry Marcsa nem ment el tőlünk az ünnepek után sem. Valahányszor készülődni kezdett volna, összetett kézzel állt elője Szörényi Gábor:

— Marcsa, maradjon még!

Egy áprilisvági alkonyaton pedig azt mondta neki a sógor, aki akkor már nem látott, nem hallott egyebet a világon, csak dédelgetett vendégünket:

— Marcsa, maradjon itt... örökre!

És amire észrevették volna magukat ketten, Déry Marcsa ott könnyezgetett már a Szörényi Gábor erős két karja között.

Völegény-menyasszony lettek. Hanem attól fogva még kevesebb hasznát lehetett venni a sógornak, aki addig annyi fölényivel és megbocsátással mosolygott rajtam meg a húgán, ha véletlenül öelőtte csókoltuk meg egymást.

Most már mi mosolyogtunk ketten, valahányszor Szörényi Gábor meg Déry Marcsát találtuk összesimulva:

— Juventus — ventus!

Hanem egyszer indulni kellett a néhánynapos menyasszonynak is. És csak ekkor riadt rá Déry Marcsa, hogy életének e nevezetes fordulójáról elfejtette értesíteni Pesten lakó szüleit. De akkor megnyugtatta a sógor:

— Majd odaállok elibük én! S ha nem adnák ide,, szavamra mondomb, megszöktetem magát!

S csakugyan, hazáig kísérte a menyasszonyát. És Pesten is maradt. Mi ketten boldogok voltunk a feleséggel, hogy a bátyja is révbejutott végül. Ügy terveztük akkor, hogy Szörényi Gáborral meg a leendő kis sógornővel együtt fogunk lakni majd az öreg házban. E terünknek apánk-anyánk örültek legjobban.

A sógor csak pünkösd előtt három héttel adott magáról életjelt. Levélben közölte velem, hogy három hét múlva lesz az eljegyzése s Péter-Pál körül tartja meg az esküvőjét. Minek várna tovább?

Micsoda nyárelő volt az, Istenem Uram! Olyan mámorban éltünk mind, hogy majd a szívünk szakadt bele. De mégis olyan érzés nyugtalanított valamennyiünket, hogy a világ legnagyobb szerencsétlensége fog leszakadni reánk rövidesen.

Ott voltunk egytől-egyig az esküvőn, melyet a legszebb menyasszony szüleinek házánál tartottak meg. Szörényi Gábor és Déry Marcsa még aznap messzi délrre utaztak el ketten, azzal a számítással, hogy hat hétnél előbb ne várjuk őket haza.

Hát visszatértek, sokkal előbb pedig!

Mert valami három nappal az esküvőre fulledt vasár-

napra ébredtünk valamennyien. És akkor délután már megremeggett a világ: Szerajevóban meggyilkolva hevert a dunai monarchia trónörököse, a feleségével együtt. Az első pillanatban összerémült mindenki:

— Háború lesz!

Micsoda napjaink voltak azok akkor júliusban! . . . Fiatal feleségem halottszínű lett szegény, hisz az első vonattal vittek volna, ha baj van, mert zászlós voltam a hadseregben. Az öregek nehéz szótlansággal, tanácsstalanul ödöngették a szobákban és a kertben, magam ugyanakkor újabb szorongással gondoltam Szörényi Gáborra és Marcsa asszonyra. Mert tartalékos hadnagy volt a sógor.

Micsoda napjaink voltak azok akkor júliusban!

Alig negyedfél héttel az esküvő után hazatoppant a fiatal pár. A sógor nagyon komolyan, Marcsa asszony meggyötört fejjel. Tudtuk, hogy nincs menekülés többet!

Nyolc nappal ezután peregni kezdett a kisbíró dobja, mely hadbahívott minden legényt. Gazdagot, szegényt egyaránt. Mi ketten öltözni kezdtünk az egyenruhánkba s két fiatalasszony halkan zokogott fel, egy-egy szoba homályos sarkába menekülve.

Mégegyeztünk sebtiben, hogy a két öreg meg a két gyerekasszony az öreg házban marad s a gazdasággal csak elküszködnek valahogy. Mert nekünk mennünk kellett! Tüzérek voltunk mind a ketten, ugyanegy hadosztályban.

Az állomásra kikísértek valamennyien, Istenem Uram, mi volt azon az állomáson! Legalább ezer katona búcsúzott a régi kedvesétől.

Az utolsó pillanatban odaálltam a feleségem elé:

— Szívem, ígérd meg, hogy bármi történnék is velem, minden hű maradsz hozzá!

— örökké! — mondta a kis feleség s ugyanakkor szívszagható zokogásba kezdett.

Szörényi sógor az oldalamnál állt. Ránézett, nagyon komolyan nézett rá alig öthetes feleségére:

— No, Marcsa?

— Szerelmes szívvel várlak vissza mindenkor, édes uram — mondta holtfehéren Déry Marcsa is, miközben omlani kezdtek a könnyei.

*

Elszakadtunk egymástól.

Először szüleinket s a két fiatal feleséget hagytuk oda, később mi ketten is elbücsúztunk egymástól, azzal az elszánt akarattal, hogy látni fogjuk még egymást az életben. Pedig ez a hitünk igazán a legostobább önáltatás volt.

Mert akkor már benne voltunk a legiszonýúbb csatákban.

A bevonulástól számított negyedik héten falevél módjára dobálóztunk abban a kavargásban, melyet az ágyúk zúgása vert föl. Köröskörül őszeleji erdők, tanyaházak, ócska városkák, falvak és bázakeresztek lángolása rémítgetett minden csata végén. És mialatt idelent másvilági tüzek rémítgettek, a vörösbegyűlt égbolton pedig kibújt a holdnak beteg arca, a távoli tarlók, rétségek és mocsarak irányából haldokló katonák segítségüvtése vánszorgott el hozzánk, hogy beleremegtünk egész testünkben. Ki törödött ott akkor a haldoklókkal? És ki ért rá akkor rágondolni apjára, anyjára, feleségére, menyasszonýára s elhagyott szeretőjére? Két hét múlva Lemberg előtt csatáztunk oly veszett ágyútüzek kormaitól olyan voltam, akár a szerecsen... E szívelállító napokban a táboripostával levelet kaptam

feleségemtől és Marcsa asszonytól: kétségeesve tudósítottak, hogy harmadfél hét óta nyomaveszett Szörényi hadnagynak. Feleségem és Marcsa asszony rimánkodva könyörgött, hogy tudjak meg valami biztosat róla. Nyomozni kezdtem hát... Szakadatlan csaták és ütközletek s nyomorult visszavonulások során Nyugat-Galíciáig sodródtam el. Itt tudtam meg, hogy Szörényi Gábor még az első dél- oroszországi kavarodásban véresen került fogásigba. Egész ütegével. Nyomban írtam feleségemnek és Marcsa asszonynak s ők repeső szívvel válaszoltak, hogy az Istenért, legalább magamra vigyázzak most már... De lehetett is ott vigyázni?

Nem feleltem nekik. Annyi ráérő időm nem volt, hogy megfirkantsak egy tábortípapot. Akkor már hideg ősz lett, csupaszon dideregték a fák és mi nyugati Galíciából szélesbeneset törtünk előre a Szán vize mentének. Újból felzúgtak tágulttorkú ágyúink, de az ütegek zúgásán át is keresztülverték az első háborús nóták, amelyek abban a hónapban érkeztek el hozzánk Uzsok mellől és amelyeket szilajon fújtunk a legvadabb ágyúzásban, hogy ki ne serkedjen a könnyünk:

*Gyere kisangyalom, kösd he
Sebeimet,
Gyógyítsd meg a bánatos
Szívetem!*

Mire lehullott volna az első hó, Krakkó alá vertek vissza az ellenség tömegei, amikor elfogtak egy gyilkos ütközetben. Tudtam, hogy egyelőre bezárult mögöttem a világ...

És akkor siket csöndbe buktam bele.

Hogy merre hányódtam és mit szenvedtem, nagy könyvet lehetne írni arról. Amikor csak tehettem, írtam a feleségemnek, aki egyetlen volt számomra a világon s írtam olyankor Marcsa asszonynak is. Sógorom címét kértem tőlük. Szörnyű hányattatásomban félesztendő műlva kaptam csak elvétett választ, akkorára azonban eredménytelenül írtam a Szörényi Gábor címére, mert a daliás sógort időközben más táborba hurcolták el... Évek jöttek, évek mentek: rég nem számítottunk már embernek... Abban az időben messze Ázsia földjén raboskodtam, a cár és családja a halálra készülődött már, császárok és népek azon voltak, hogy hüvelyébe dugják kicsorbult kardjukat, mikor a csitai táborban, nem messze a Japán-tengertől, Szörényi Gábor sógorral botlottam össze véletlenül.

Mégrendítő találkozás volt!

Hanem négy esztendő óta megkeményedtek sógorom arcvonásai is. Megöleltük egymást hosszan s nem tudtam szólni egyebet ennél az egy szónál:

—Testvér!

—Testvér! — mondta Ö is, miközben megcsókolt.

Tőle tudtam meg, hogy időközben meghalt az anyánk, ami mély gyásszal borított el s ugyancsak Szörényi sógor beszélte el mély túnódések között, hogy nem tudja, mi törtéhetett az öreg házban? Mert Marcsa asszony Pestre költözött fel, a szüleihez. Most apánk veszkődik odahaza a gazdaságban s a kis feleség segítget neki. S el-elakadó hangon folytatta:

— Nem tetszik ez nekem sehogysem... Otthon legalább vigyázott egymásra a két menyecske. De így? Marcса feltűnő ritkán ír s a legrosszabbtól tartok...

És hallgattam. Szörényi Gábor annyit dörmögött még:

— Trónok, nemzetek és országok recsegnek ma s utolsó fellegvárunk, a családi kör maradt... Testvér, én hiszek a családi élet szentségében!

Nem tudtam mit szólni. Félteni kezdtem Szörényi Gábort.

Iszonyú esztendők mentek el újból. Vége körül jártak már a vörös legények és Kolcsak ellenforradalmi alakulatainak vérengző ütközetei, amikor előállt a cserevonat, hogy meginduljon velünk hazafelé. Hetedik éve nem láttá már ekkor egyikünk sem a feleségét.

Hanem az a pillanat, amikor Rigában lehettünk véglü! Az örömnök olyan ujjongása reszketett végig rajtunk, hogy soha azt felejteni nem lehet.

Egy doleg aggasztott csupán: Szörényi sógor lelkiallapota. Ahogy közeledtünk volna Magyarország felé, minden komorabbá vált. Még Rigában táviratot adott föl apánk címére, hogy ekkor és ekkor érünk Prágába, ahol minden föltevés szerint elveszeglünk vagy két napot. Akkor már tudtuk, még a hadifogságba küldött értesítések ből, hogy szegény anyánk nem tudott bevární benünket. Másfél esztendővel előbb meghalt.

Szörényi Gábor táviratának az lett a következménye, hogy a prágai állomáson, melynek egyik félreeső sínpájrára tolta ki a vonatunkat, találkoztam apánkkal és feleséggemmel.

Ez pedig így történt!

Öt-hat órája rostokolhattunk már az állomáson, a fogolyisztek ki és bejárogattak az étterembe, én éppen a kocsink előtt beszélgettem Szörényi Gáborral, aki kedvetlen, nagyon kedvetlen volt. Hirtelen arra figyeltem föl,

hogy a perron felől egy hajlott úr jöddögél felénk, a sínpárok közt bukdácsolva s takaros fiatalasszony segíteti a karjánál. Arra pillantottam másodszor is és szívemig érintve szóltam oda félhangon a sógornak:

— Azt hiszem, itt van apa és Jolánka...

S már szaladtam is feléjük, mialatt Szörényi Gábor lépést jött utánam.

A kis feleség már messziről mosolyogni szeretett Volna reám, de mire a karjaimba zártam, elfúló sírásra fakadt. Amikor kibontakoztunk volna négyen az egymás Öleléséből, Szörényi Gábor az apjára nézett. De olyan volt a hangja, mintha a föld alól jött volna:

— Hát Marcza hol maradt?

Nagy hallgatás volt a válasz. Apánk és a sokat bánkódott kis feleség lehajtott fejjel állt előttünk. S döbberettel láttam ekkor, hogy a sógor arcán — felülről lefelé — még mélyebbre vágódik a két ránc.

És akkor hallgatagon indultunk meg négyen az étterem felé. Odabent akaratlanul is úgy ültünk le, hogy más-más asztalnál foglaltunk helyet kettesével. Én a feleségemmel. És mialatt megőszült apánk halk hangon kezdett magyarázni valamit a fiának, én suttogva fordultam a kis feleséghöz:

— Mi történt itt, kedves?

— Sok minden, kedves — kezdte zavartan a feleségem.

Megtudtam, hogy a háború második évében Marcsa asszony ráunt az öreg házra s Pestre költözött fel, a szüleihez. A szülők egyik szobájukat valami fiatal tisztnék adták ki s megtörtént egy alkonyaton, hogy Marcsa asszony megsédülve a reménytelen várakozásban, meg

talált feledkezni magáról. Talán egyetlen megfeledkezése volt ez szegénynek, de mégis besúgták apánknak...

— Borzasztó ez, kedves uram — fejezte be suttogó szavait a kis feleség. — Velünk nem jöhett Gábor elé, mert apa megtiltotta neki egy üzenetben, de azt hiszem, ott lesz a határállomáson. Félek ettől a találkozástól, mert Marcsa megmondta nekem, hogy semmit sem fog letagadni az ura előtt...

Prágában csakugyan két napig kellett várakoznunk, minden ok nélkül. Apánk és feleségem nem jöhett veünk a magyar határig s ezért előttünk utaztak el, azzal, hogy Szobnál várni fognak reánk.

Mi volt Szobnál!

Amikor vonatunk áthaladt az Ipoly hídján s ráléptünk maradék hazánk földjére, nem egy öreg katonának megnedvesedtek a szemei. Hanem a pályaudvar! Szinte leszakadt az ujjongó emberek terhe alatt... Kit hajlott szülei, kit hitvese, kit húgocskája vagy a régi menyasszony-kedves várt. A tisztek leugráltak, mindenkit maradtunk vissza a kocsi folyosóján: Szörényi sógor és magam.

Mert ugyan ki várta volna Szörényi hadnagyot?

Hát mégis várták. Marcsa asszony várta.

Akkor már felszállt hozzánk feleségem és apánk, mikor már Szörényi hadnagy az ablaknál állt mozdulatlanul s kifelé nézett. És ugyanakkor észrevettük, hogy szemközt a kocsi ablakával, a perron korlátjának támaszkodva könnyedén szépséges fiatalasszony áll s kétségeesve néz farkasszemet a férjével. Mert Marcsa asszony volt az a menyecske. Két szeme mintha irgalomért esdekelte volna...

Szörényi Gábor meglátta a feleségét, két-három szünetig ő is farkasszemet nézett vele, majd elfordult s fül-

kéjébe húzódott vissza. Láttuk még, hogy Marcza asszony ugyanakkor raborult a perron korlátjára s zokogni kezdett. Meg-megrándulva felsőtestében.

Utánamentünk a sógornak, aki akkor már ült oda-bent s meredten nézett maga elé. Apánk hallgatott, én hallgattam. De akkor Szörényi hadnagy elé lépett a fele-ségem s összekulcsolta előtte a kezét:

—Bátyám, nem ilyen dolgok estek idehaza a háború alatt! Az Istenre kérlek, gondold meg, hogy van bűn-bocsánat!

—De nincs! — szólalt meg visszavonhatatlan han-gon a sógor. — Húgocskám, én hiszek a házasság szent-ségében!

... A végére jutottam körülbelül.

Itt elhallgatott régi-régi frontpajtásom és sokáig nézett maga elé.

Éjfél elmúlt már: ketten ültünk csak a klub előcsarnokában, az egyik homályos sarokba húzódva. Túlfelől álmosan bóbiskolt a főpincér. Vendég se lézengett sehol: mintha a szomszédos helyiségekben is mélyen aludt volna mindenki.

Koccintottunk. Sokára megszólaltam:

— Szörényi Gábor elvált persze a feleségtől...

El — mondta fáradtan a barátom.

Kíváncsi lettem volna még egy-két részletre:

— És most hogy él mindegyikük?

— Mindjárt, testvér, csak elrendezem kissé a gon-dolataimat!

Látszott, hogy messziről, nagyon messziről ébredt régi frontszenvedésem osztályostársa. Így beszélt aztán:

— Tizenkettődik esztendeje már, hogy a szobi állo-

máson Szörényi Gábor nem akart találkozni többé Déry Marcsával. Azóta meghalt apánk is, azóta én Pestre költöztem föl családostul s főmérnök vagyok a városnál. Néha feleségestől, gyermekestől látogatom meg az öreg házat, amelyben ma egyesegyedül él a sógorom. De nincs nyugta tizenkét esztendő óta... A telet csak kihúzza valahogy, de mihelyt az Alföldön végigleng az első tavaszi szél, összecsomagol sátorponnyvát, hátitzsákot, turistabotot, hihetetlen mennyiségű konzervát s nekiveszi magát a Mátra ama pontjának, mely egyike a legelhagyatottabbaknak. És csak a novemberi szél kergeti vissza az odújába— Ez alatt az idő alatt odahaza az elsőgazda vezeti a gazdaságot...

— S Déry Marcsával mi van? — kérdeztem szívszorongva.

Mélyet sóhajtott a barátom:

— Déry Marcsa Pesten lakik az édesanyjánál. A legszebb korában van: hisz most jár harminchetedik esztendejében. Sereg kérője volt már: valamennyit kikosarazta. Elvétve találkoztam vele s olyankor hazáig kísérem a feleséggel, hogy összehozzuk őket újra, de minden erőfeszítésünk megtörök Szörényi Gábor makacsságán. Szinte mániája lett már, hogy ő hisz a házasság szent ségében.

Elhallgattunk keveset. Akkor tovább beszélt:

— De azért nem feledkezik meg végleg volt feleségről, mert ellátja mindenkel. S a volt feleség nem utasít vissza semmit... Egyszer talán magához várja az urát...

Itt végleg abbamaradt a szó.

Késő volt nagyon. Valahonnét egy álmoss pincér ődönött elő s némi bort rendeltem nála. Különben halott volt

a klub előcsarnoka, ahol ültünk. Odakint nagy éjszaka neszzelgett.

Egyeszer megkérdeztem még:

—És mint bír el nyolc hónapot a hegyek között?

—Túlnyomórészt egyesegyedül. Főzöget magának a sátor előtt, olykor meg, ha látogatói akadnak, megkéri őket: vigyázzanak a táborhelyére, ő maga körülnéz majd kissé... Felkapja olyankor hátizsákját, eléveszi a turista-botot s két-három nap telik bele, amire visszakerül ismét. De legalább megenyhült valamit... Szörényi Gábornak már a Természet lett egyedüli menedéke.

Koccintottunk a csöndben. Régi fronttársamnak kevés mondanivalója volt már:

— Igaz is, hogy elmondhatatlan szépségeket lehet fölfedezni minden pontján a Mátrának. Vannak zeg-zugos meredélyei, vakmerő ormai, zengő erdőségei és kilátópontjai, amelyekről elragadtatva néz körül a magános bolyongó. Az a rész, melyen a sógor szokott táborozni, feledhetetlenül Mes. Messzire esik innét a Mátraház, a Galyatető menedékháza és Parádfürdő. Turisták sem szoktak elvetődni erre a kivetett helyre... Két nappal ez előtt nála jártam, az öreg házban. Akkor megígértem neki, hogy idei nyáron mi is vele leszünk két hónapig: feleségem, két fiam és én. *XJgy* veszem észre, mintha az évek tűnésével félni kezdene nagy magánosságától... Mert szörnyű az állapota! Barátai, akik föl-fölkeresik, beszéltek, hogy szegény sógor gyakran üldögél el-elgondolkozva a sátra mellett, ül órákhosszat, átkarolt térről s a távoli hegyek vonalait figyeli... Nagy messzeségbé néz olyankor!

Régi fronttársamnak nem volt több mondanivalója.

Koccintottunk még s hallgattunk, hallgattunk utána. Halálos éjszaka volt ez: úgy február vége körül járó. Odakint jött-jött felénk a tavasz.

És akkor megmozdult a falióra is. Egyet bongott éjfél után.

(1930.)

(Vége.)

TARTALOM

	Oldal
Vidróczki	1
Daliás ének 1919-ból	14
Buda alatt	22
Mócsingot inzultálják.....	31
Ferdén süt a hold.....	39
A 7831-es sz. ügydarab.....	44
Vak Bottyán haldoklik	55
Látogatóm akadt .. .	62
Verekedés a halállal.....	72
A sóhivatalban	79
Nagypéntekre virrad	89
A szerkesztő úr	95
Honfibú	112
Az előljáró úr	120
Az utolsó obsitos.....	129
Vidroczi a domb alatt.....	161
Idill Budán	169
Cs. és kir. szép napok	177
Szörényi Gábor hazatér.....	197